

SİVİL TOPLUM ve GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ

SINIRLAR ve İMKÂNLAR

EDİTÖRLER:
VOLKAN AYTAZ
YILMAZ ENSAROĞLU

TESEV

**SİVİL TOPLUM VE
GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ**
SINIRLAR VE İMKÂNLAR

SİVİL TOPLUM VE GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ SINIRLAR VE İMKÂNLAR

ISBN 978-605-5832-19-3

TESEV YAYINLARI

Editörler: Volkan Aytar ve Yılmaz Ensaroğlu

Yayın Kurulu Üyeleri: Feray Salman, Hakan Ataman, Özlem Dalkıran, Volkan Aytar ve Yılmaz Ensaroğlu

Kitap Tasarımı: Rauf Kösemen, Myra

Kapak Tasarımı: Umut Pehlivanoğlu, Myra

Basıma Hazırlayan: Myra

Basımevi: Sena Ofset

TESEV

**Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı
Demokratikleşme Programı**

Bankalar Cad. Minerva Han No: 2 Kat: 3
Karaköy 34425, İstanbul
Tel: +90 212 292 89 03 PBX
Fax: +90 212 292 90 46
info@tesev.org.tr
www.tesev.org.tr

Copyright © HAZİRAN 2009

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt veya bilgi depolama, vd.) yollarla çoğaltılamaz.

Bu projenin çeşitli aşamalarına ve kitabın hazırlanmasına çok değerli katkılarda bulunan Meryem Erdal, Koray Özdil, Ayşe Çavdar, Neşe Karahasan, Esra Tokatlıoğlu, Özlem Ülker, Sezen Yalçın ve Duygu Güner'e teşekkür ederiz. Kitaptaki muhtemel eksik ve hataların sorumluluğu ise tamamiyle editörlere aittir.

Kitapta yer alan analiz ve görüşler TESEV'in resmi görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir ve yazarların kurumlarını da bağlamamaktadır. Bu kitabın hazırlanıp yayımlanmasındaki katkılarından ötürü Avrupa Birliği'ne, Açık Toplum Enstitüsü-Türkiye'ye ve TESEV Yüksek Danışma Kurulu'na teşekkür ederiz. Bu kitap, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından finanse edilmekte olan "Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi" adlı proje çerçevesinde hazırlanmıştır. Ancak proje ve kitap içeriğinin sorumluluğu TESEV'e aittir ve hiç bir şekilde Avrupa Birliği'nin resmi görüşlerini yansıtmamaktadır.

**SİVİL TOPLUM VE
GÜVENLİK SEKTÖRÜ GÖZETİMİ**
SINIRLAR VE İMKÂNLAR

EDİTÖRLER

**VOLKAN AY TAR
YILMAZ ENSAROĞLU**

HAZİRAN 2009

**TESEV
YAYINLARI**

İçindekiler

Güvenlik Sektörü Reformu Projesi, 1

Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi, 3

Sunuş: Sivil Aktörleri Güçlendirmek ve Türkiye’de Güvenlik Sektörünün Demokratik Gözetimi, 7

Volkan Aytar

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Güvenlik Sektörü Gözetimi: Sorunlar, Tespitler, Öneriler, 13

Yılmaz Ensaroğlu

Sivil Toplum Kuruluşlarının Güvenlik Sektörü Denetim ve Gözetimine Katılma Araçları, 25

Feray Salman

Güvenlik Sektörü Gözetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Savunuculuk Faaliyetleri ve Avrupa İnsan Hakları Mekanizmalarının Kullanımı, 37

Hakan Ataman

Venedik Komisyonu Sekreteriyle Söyleşi: Demokrasi, Sivillerin Üstünlüğüdür, 78

DÜNYA ÖRNEKLERİ, 81

Kolluk Görevlilerinin İzlenmesi: Dünyadan Örnekler, 83

Özlem Dalkıran

Sivil Toplumun Polis Üzerindeki Gözetimini Güçlendirmek:

Malezya’dan Örnekler, 85

Tim Parrit

Plaza de Mayo Anneleri: “Kayıplar” Hareketi ve Türkiye’deki Yansımaları, 88

Özlem Ülker

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi ve Polisin Demokratik Gözetiminde

Sivil Toplumun Rolü, 91

Özlem Ülker

TÜRKİYE'DEN ÖRNEKLER, 93

Bilgi Edinme Hakkı: Bir Kanun ve Sivil Toplum Kuruluşları için Önemi, 95
Başak Er

İşkencenin Stratejik Haritalaması, 98
Özlem Dalkıran

İstenmeyen Misafirler: 'Yabancı Misafirhaneleri'nde Tutulan Mülteciler, 101
Özlem Dalkıran

Güvenlik Sektörü Reformunda İstihbarat Servislerinin Gözetimi, 103
Sezen Yalçın

İstanbul'da Emniyet Güçlerinin LGBTT Bireylere Yönelik Hak İhlallerinin
İzlenmesi ve Raporlanması Çalışmaları, 107
Bora Bengisun

Hrant Dink Dava İzleme Ekibi, 110
Özlem Dalkıran

Derin Devletsiz Sivil Toplum, 112
Aytekin Yılmaz

Sivil Toplum Kuruluşları ve Araştırmacılar Güvenlik Sektörü Gözetimine Nasıl
Bakıyor?, 115

- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 116
- Şanar Yurdatapan, Düşünce Suçu(?)na Karşı Girişim, 118
- Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), 120
- Dilaver Demirağ, Yeşiller, 122
- Özgül Erdemli Mutlu, 126

Yazarlar Hakkında, 129

Güvenlik Sektörü Reformu Projesi

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin süre giden siyasal ve toplumsal "ağırlığı" konusu Türkiye tarihinin en önemli ve karmaşık konuları arasında görülmektedir. Son dönemde de, ülkemizdeki "Sivil-Asker ilişkileri"nin demokratik standartlarla uyum haline gelmesinin gerektiği, Avrupa Komisyonu'nun yıllık "Türkiye İlerleme Raporları"nda da altı çizilen bir noktadır. Konunun, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin en önemli meselelerinden biri olacağı aşikârdır. Bunun, sivil toplumun taleplerini temel alarak, hükümet, meclis ve (silahlı kuvvetler, polis, jandarma ve diğerleri gibi) güvenlik sektörü kurumları arasında sağlıklı bir işbirliğiyle gerçekleştirilebileceğini düşünebiliriz. Türkiye'deki sivil-asker ilişkilerinin AB standartları ve artık evrenselleşen demokratik kurallar ile uyum haline getirilmesinin yanı sıra, esaslı bir güvenlik sektörü ve bürokrasisi reformunun gerçekleştirilmesi sorunu, önümüzdeki yıllar (hatta on yıllar) boyunca Türkiye gündeminin en üst sıralarında yer alacaktır.

Burada altı çizilmesi gereken bir nokta, güvenlik sektörü ve bürokrasisi reformunun, yalnızca sivil-asker ilişkilerine değil, yurttaş-merkezli bir çerçeve içinde tüm iç güvenlik kurumlarının üzerinde demokratik denetim ve gözetim mekanizmaları kurulması konusuna odaklanması gerektiğidir. Konu, "Sivil-Asker ilişkileri" yaklaşımının dar ve çoğu zaman kafa karıştıran çerçevesinin dışında, tüm çeşitlilik ve karmaşıklığı içinde anlaşılmalıdır. Ne yazık ki Türkiye'de "reform" ve "silahlı kuvvetlerin denetimi" kavramları bile hala büyük tartışmalar yaratabilmektedir. TESEV, hayli politikleştirilmiş-hatta ideolojikleştirilmiş-bu "zor" konuya soğukkanlı, nesnel ve bilimsel bir yaklaşımın öncüsü olmayı ve bu sorunların tartışılmasının normalleştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

TESEV, güvenlik sektörünün demokratik ve sivil gözetimi gündemini ileriye taşımak yolunda hedef kitlesi olarak milletvekillerini, medya mensuplarını ve sivil toplumu benimsemiştir. Bu çerçevede, ulusal ve uluslararası sempozyumlar, TBMM'nin İhtisas Komisyonları'nda sunuşların yanı sıra, güvenlik sektörü üzerine güvenilir belgeler sunmayı ve eleştirel bilgi birikimi oluşturmayı hedefleyen yayın faaliyetleri yapılmaktadır.

Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi

Elinizdeki yayın Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV), Güvenlik Sektörü Reformu projeleri çerçevesinde Avrupa Birliği (AB) Komisyonu tarafından desteklenen 'Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi' kapsamında hazırlandı. Projenin diğer somut çıktıları arasında proje çerçevesinde gerçekleştirilen çalıştaylar sonrasında proje danışmanları ve proje kadrosu tarafından hazırlanan raporlar, *Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi ve Sivil Toplum Kuruluşları ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* adlı iki rehber kitap ve *Almanak Türkiye 2006–2008: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim* yayını vardır.

Temmuz 2007'den Temmuz 2009'a kadar devam eden projenin temel hedefi Türkiye'deki medya ve sivil toplum kuruluşları tarafından güvenlik sektörü kurumlarının (ordu, polis, jandarma, istihbarat ve diğerleri) demokratik gözetiminde etkin bir biçimde yer almalarına katkıda bulunmak oldu.

Proje, sivil kapasite oluşturucu etkinlikler, yayınlar ve diğer ülkelerdeki iyi örneklerin paylaşımı sayesinde medya mensuplarının ve sivil toplumun demokratik bilincinin yükselmesi ve başta sivil-askerî ilişkileri olmak üzere tüm güvenlik sektörünün demokratik ve sivil denetiminin iyileştirilmesi anlamında önemli rol oynamayı hedefledi. Böylece, Türkiye'de daha bilinçli bir kamuoyu, daha bağımsız ve sorumlu gazetecilik, daha etkin STK'lar, daha geniş yetkilendirilmiş ve sivil toplumun ve medyanın isteklerini daha iyi yanıtlayan sivil otoriteler oluşturulması amaçlandı.

Çalışmanın esas hedef grupları insan hakları ile ilgili alanda uzmanlaşmış STK çalışanları ve üyeleri ile özellikle güvenlikle ilgili konularda görevli muhabirler ve editörlerden oluşan medya çalışanları arasından seçildi. Proje aktivitelerinin görünürlülüğünün sağlanması ve proje yayınlarının dağıtımı sonucu toplum ve medya, güvenlik sektöründe görevli kamu görevlileri, yasa koyucular (milletvekilleri), hükümet, farklı bakanlıkların çalışanları (özellikle de İçişleri Bakanlığı) üzerinde de farkındalık oluşturulmaya çalışıldı.

Proje süresince medya mensupları ve STK temsilcileri ile işbirliği içinde beyin fırtınası ve sorun teşhisi, eğitim ve çözüm üretme çalıştayları düzenlendi. Sivil toplum ve medya mensupları ile yapılan bu çalıştaylarda, geçmişte yaşanan vakalar mercek altına alınarak, sivil toplumun ve medya mensuplarının nerelerde tıkandığını, geleceğe yönelik ne gibi ortak talepler oluşturabileceği gözden geçirildi. Çalıştaylarda, Türki-

ye’de insan hakları ihlalleriyle ilgili çalışan sivil toplum kuruluşlarının, hak ihlalleri ve ordunun siyasetteki rolü başta olmak üzere güvenlik sektörüne ilişkin deneyimlerini paylaşımları ve bu doğrultuda yaşanan sorunları ifade etmeleri ve bu sorunlara birlikte çözüm önerileri geliştirmeleri sağlandı. Medya mensuplarıyla yapılan çalıştaylarda ise medyanın güvenlikle ilgili konularda bağımsız ve sorumlu haberciliği ortaya koymada yaşadığı sıkıntılar masaya yatırıldı ve bu sorunlardan çıkış yolları arandı.

Giriş

Sivil Aktörleri Güçlendirmek ve Güvenlik Sektörünün Demokratik Gözetimi

Volkan Aytar

Son dönemde pek çok ülkede hem daha “geniş” hem de daha “derin” bir demokratikleşmeye doğru bir gidişin olması gerektiği tartışılıyor. Hak ve özgürlükler alanı hem devletlerin yönetim mantığına hem de toplumsal söylem ve pratiklere daha çok nüfuz ediyor denebilir. “Yönetim” zihniyeti “yönetişim” ilkeleri karşısında güç yitirirken, insanlar da daha çok hak ve özgürlük talep ediyor. Bu hareket her ülkede benzer süreçlerle ve sorunsuzca yaşanmıyor olsa da, yurttaşların yaşam kalitelerini daha özgür, daha katılımcı süreçlerde temin etmeye yönelik olarak artan bir talebinden bahsetmek mümkün...

Öte yandan, pek çok liberal düşünürün düştüğü tuzaktan uzak durmakta da fayda var. Bu süreç, sonuçları baştan belli ve neredeyse kaçınılmaz bir amaca akan, dünya-tarihsel bir zeminde ilerlemiyor. Demokratikleşmenin her aşamasında yenden verilmesi gereken ve asla hafife alınmaması ya da garantide sayılmaması lazım gelen toplumsal mücadeleler söz konusu... Genelde sivil toplum ve özelde de sivil toplum kuruluşlarının bu mücadelenin yürütülmesinde çok merkezî bir rol oynadığı ise aşikâr.

Sözü edilen demokratik dönüşümün en temel unsurlarından biri de hiç kuşkusuz, devletler ile yurttaşların arasındaki irtibatın artık eskiden olduğundan farklı şekillerde belirlenmesiydi. Buyurgan, tepeden inmece ve devleti merkeze alan “idare” anlayışının yerine, yurttaş hak ve özgürlüklerini temel alarak onları koruyan, yurttaşlara bu hak ve özgürlüklerin gereği olarak çeşitli hizmetler sunan “yönetişim” perspektifi geçmeye başladı. Bu yeni perspektif demokrasinin daha önce düşünülmemesi dahi mümkün olmayan alanlara doğru yayılmasını sağlıyor.

Önce devletler-arası diplomasinin ve daha sonra da ulus-devletlerin kutsadığı “güvenlik” bu alanlardan biri... Siyasal olarak birbirinden ayrılan pek çok yönetim pratiğini neredeyse ideolojiler-ötesi bir çerçevede birleştiren zımni bir anlaşmanın da zeminini ifade eden güvenlik, devletlerin yetki ve iktidar sahalarını “uygun gördükleri” şekilde genişletmelerinin de “bahanesi”ydi çok uzun süre boyunca. Güvenlik, aynı zamanda, kapsamına aldığı insan topluluklarını ve fiziksel alanları birer yönetim nesnesine ve bağlantılı olarak da birer ölçüm ve kontrol verisine dönüştüren devlet mantığının da en önemli sacayaklarından birini oluşturmaktaydı.

“Güvenikleştirme” adıyla bilinen yönelim, bu devlet mantığı ve pratiğinin çeşitli toplumsal, siyasal ve kültürel alanlara doğru ve yurttaş hak ve özgürlükleri aleyhine

olacak şekilde yayılmasını ifade ediyor. Bu noktada ilginç olan, güvenlikleştirmenin devletin güvenliğini temel aldığı kadar, yurttaşların ya da yurttaş gruplarının çeşitli korku ve endişelerine de yaslanması. Yani “ülkeyi koruma” adına yürütüldüğü kadar, kimi yurttaş gruplarının “ötekileştirilmesi”ne de dayanan bir güvenlikleştirmeden bahsetmek gerekiyor. Dışarıdaki düşmanlar kadar içeridekilerin de hedef alınması ya da en azından şüphe altında bırakılarak tehdit kaynağı olarak görülmesi bu anlayışın doğal bir uzantısı. Bu anlayışın da bilhassa Türkiye’de ne tür toplumsal ve siyasal sorunlara neden olduğunu tahmin etmek zor değil.

Ancak, yazının başında bahsedilen demokratikleşme yönelimi ve ona eşlik eden yönetim ilkeleri işte tam da bu güvenlik alanını yurttaşların erişimine sokmaya başladı. Devlet-merkezli güvenlik perspektifi, yerini insanî güvenliği temel alan yeni bir güvenlik anlayışına bırakmaya başladı. Yani ülkenin fiziksel sınırlarının korunması, kolluk kuvvetleri aracılığıyla iç güvenliğin sağlanması gibi alanlara indirgenemeyecek şekilde, insanî varoluşun çok çeşitli veçhelerini kapsayan, yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlayan ve yoksulluk, eşitsizlik gibi tehditlerle de mücadele eden yeni bir güvenlik anlayışı belirdi.

Yeni anlayış çerçevesinde, “güvenlik sektörü” olarak tanımlanan kuruluşlar, bir insan ve yurttaş hak ve talebi olarak güvenliği sağlayan kamu ya da özel kuruluşlar olarak görülmeye başlanıyor. Güvenlik sektörünün yurttaşların güvenlik ihtiyacını, sivil siyasetin sınır ve kurallarını belirlediği şekilde, hesap verebilir, gözetlenebilir, denetlenebilir, saydam ve etkin süreçlerde sağlaması anlayışı giderek daha da normalleşiyor¹. Güvenlik sektörünün demokratik ve sivil denetim ve gözetimi gündemini de güçlendiren bu anlayış tek tek ülkelerin yönetim pratiklerine kök saldığı gibi, uluslararası kuruluşların üyelik kriterleri arasına katılıyor ve insanlığın ortak mirasında yer etmeye başlıyor.

Güvenlik sektörünün sivil ve demokratik denetim ve gözetimi ile birlikte gelişen bir başka gündem de güvenlik sektörü reformu. Türkiye’nin üyesi olma yolunda adımlar attığı Avrupa Birliği’nde de sivil-asker ilişkilerinin normalleştirilmesi başta olmak üzere, güvenlik sektörü reformu artık bir üyelik kriteri konumunu aldı. Sivil-asker ilişkilerinin dengelenmesi ve sivil karar alma mekanizmalarının öncelik kazanması, polis -ve daha da geniş açıdan iç güvenlik / kolluk- reformu, iç güvenlikteki askerî yapıların tasfiyesi, sınır güvenliğinin sivilleştirilerek profesyonelleştirilmesi, özel güvenlik kuruluşlarının da yasalara bağlı, hesap verebilir kurumlara dönüşmesi gibi konular, güvenlik sektörü reformu gündeminin önemli alt başlıkları arasında. Türkiye bu yöndeki cılız adımlarını giderek hızlandırmak ve güçlü bir siyasî iradeyle birleştirmek durumunda da kalacak bu çerçevede.

1 Bkz, Caparini M. ve Cole E., 2008, ‘The Case for Public Oversight of the Security Sector: Concepts and Strategies’, Eden Cole (DCAF), Kerstin Eppert (UNDP), Katrin Kinzelbach (der.), *Public Oversight of the Security Sector A Handbook for Civil Society Organizations* içinde, UNDP ve DCAF. Kitabın tam metnine <http://www.dcaf.ch/publications/Leaflet.pdf> sitesinden erişilebilir.

Her ne kadar güvenlik sektörü reformu ve sektörün sivil ve demokratik gözetim ve denetimi eğilimleri güçlense de, bu gelişimin sorunsuzca ilerlediğini iddia etmek mümkün değil. Nitekim 11 Eylül 2001 saldırılarından itibaren demokratik ülkelerde de güvenlik kaygılarıyla insan ve yurttaş özgürlüğünün daha çok sınırlandığını gözlemliyoruz. İlk olarak ABD'nin "teröre karşı savaş" programının etkisiyle ortaya çıkan bu yönelim, AB ülkelerinde de giderek kök salmaya başladı. AB'yi de etkisi altına alan "önce güvenlik" söylem ve uygulamaları, göçmenlere karşı duyulan endişeler ile iç içe girerek, kendini "öteki"lerden izole etmeye çalışan "kale Avrupa" fikriyat ve pratiğini güçlendirdi. Bu nedenlerle, güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimi gündeminin tüm dünyada çok da kolay günler geçirmediğini belirtmek gerekiyor.

Ne olursa olsun, güvenlik sektörü reformu ve güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetim ve denetimi gündemleri, artık kolay kolay geri döndürülemez bir şekilde dünyayı, Avrupa'yı ve Türkiye'yi etkisine almış gibi gözüküyor. Ancak temel ilke ve anlayışların güçlenmiş olması, bu alandaki sorunların bitmiş olduğu anlamına da gelmiyor. Güvenlik sektörü reformundan ve sektörün sivil – demokratik gözetim ve denetiminden bahsetmek, bunu gerçekleştirecek ya da gerçekleştirmesi önünde engeller bulunan "sivil aktörleri" tanımlamayı, desteklemeyi ve güçlendirmeyi gerektiriyor bir taraftan da... Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu sivil aktörlerden bahsedildiğinde ilk olarak akla, seçimle belirlenmiş siyaset yapıcılar (parlamento ve hükümet), denetimi derinleştiren yargı kurumları geliyor. Bu aktörlerin güvenlik sektörüne karşı güçlenmesi de çok önemli bir gündem maddesi olarak önümüzde duruyor...

Ancak seçilmiş de olsa, tek başına bu "devlet" kurumlarının güçlenmesinin, güvenlik sektörü kuruluşlarını hesap verebilir kılmaya yetmediği de çok açık. Nitekim güvenlik sektörü üzerindeki denetimin yalnızca "tepedeki" devlet kuruluşları tarafından yürütülmesi, o denetimi biçimsel olarak "sivil" kılabilir belki, ama hem sivil hem de demokratik yapmaya yetmiyor. Keza, görünürde "reformcu" hükümetler dahi, "devlet güvenliği" söz konusu olduğunda, güvenlik kuruluşları ile sessiz ittifaklara, yurttaşlardan arındırılmış alanlarda, kapalı kapılar ardında yürütülen anlaşmalara yönelebiliyor. Bu nedenle, bu "dikey" hiyerarşinin, "yatay" düzlemdeki sivil aktörlerce gözetim altında tutulması yaşamsal bir gereklilik... Yani yalnızca güvenlik sektörü kuruluşlarından değil, gerektiğinde seçilmiş de olsa devlet kurumlarından "hesap soran," saydamlık talep eden ve hak ve özgürlüklerin korunmasını isteyen sivil aktörlerin varlığı, demokratikleşmeyi gerçek anlamıyla toplumun kılcal damarlarına yayan bir anlayışın da ön koşulu olmak durumunda.

Bu sivil aktörlerden ikisi, medya ve sivil toplum kuruluşları... Güvenlik sektörü üzerine, çerçevesi yasalarca belirlenmiş "doğrudan" denetimi gerçekleştiren hükümet, parlamento ve yargının yanında, daha "dolaylı" sayılabilecek bir gözetimi kuracak olanlar, medya ve sivil toplum kuruluşları olarak cisimleşiyor. Sivil toplum kuruluş-

ları güvenlik sektörü hakkında “izleme” ve periyodik raporlama gibi etkinlikler gerçekleştirerek insan ve yurttaş hakları alanını genişletirken, medya da halkın doğru haber alma ve bilgilenme özgürlüğünü garanti altına almaya çalışıyor.

TESEV’in 2004 yılında başlattığı “Güvenlik Sektörü Reformu” projelerinden biri olan ve 2007-2009 arası yürütülen “Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi”, tam da bu iki sivil aktörü güçlendirmeye yönelik olarak biçimlendirildi. Elinizdeki kitap da, bu projenin çalışma ve bulgularından yola çıkarak hazırlandı. Projenin “paralel” bir ürünü olan *Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabıyla birlikte *Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabının en önemli amacı, bu konuda eksik olan sivil hafızayı güçlendirmek ve sivil potansiyelleri harekete geçirmek olarak özetlenebilir. *Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabı, üç ana bölümden oluşuyor:

Birinci bölüm, proje etkinliklerinden yola çıkarak, gözetim ve denetimin temel ilkelerine, bu alanda var olan sorun ve harekete geçirilebilecek potansiyellere odaklanıyor. Bu bölümün ilke yazısında Sivil Aktörler projesinin STK danışmanı ve kitabın editörlerinden Yılmaz Ensaroğlu, projenin çalıştaylarında çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından dile getirilen sorun ve tespitleri analitik düzlemde bir araya getiriyor. Ensaroğlu, sivil toplum kuruluşlarının sorunları dile getirmekle yetinmeyip çözümün de parçası olmak istediklerini ifade ederek, yalnızca STK'lara değil, güvenlik sektörüne ve toplumun geri kalanına yönelik önemli önerilerde bulunuyor ve güvenlik sektörü reformu ve sivil gözetim-denetim gündeminin önümüzdeki yıllar hatta on yıllardaki muhtemel başlıklarını çıkartıyor.

Birinci bölümün ikinci yazısı, kitabın yayın kurulu üyelerinden Feray Salman'a ait. Yazı, Türkiye özelinde sivil toplum kuruluşlarının gözetim-denetim etkinliklerine hangi şekil, yöntem ve araçlarla katılabilecekleri konusunda bir yol haritası çiziyor. Salman, dünya çapında kullanılan yöntem ve araçlardan da örnekler vererek, Türkiye’de hangilerinin ne düzeyde kullanılabildiğini, başka hangilerinin denenebileceğini özetleyerek STK'ları daha yaratıcı düşünmeye de çağırıyor bir anlamda...

Birinci bölümün üçüncü yazısı, yine kitabın yayın kurulu üyelerinden Hakan Ataman tarafından kaleme alındı. Demokratik sivil gözetim ve denetim üzerine oluşturulan uluslararası hukuk metinlerini ve diğer önemli referansları aktararak Türkiye’deki bilgi eksikliğinin azaltılmasına ciddi bir katkı sağlayan yazı, dünyada STK'ların savunuculuk etkinlikleri hakkında da yararlı bir ufuk turuna çıkarıyor bizleri... Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mekanizmalarının nasıl kullanıldığını da özetleyen Ataman’ın yazısı, diğerlerinden uzun olmakla birlikte, bu referans mahiyetiyle kitaba ve açlığını hissettiğimiz bilgi birikimine önemli bir katkı yapıyor.

Kitabın ikinci bölümü dünya pratiklerine odaklanıyor. Türkiye’de sivil gözetim-denetim hakkındaki temel ilkeler ve hukukî dayanaklar hakkında olduğu kadar benzeyen ya da benzemeyen ülke deneyimleri hakkında da ciddi bir bilgi açığı bulunuyor. Bu

anlamıyla ikinci bölüm, kimi ülke deneyimleri üzerinden bu bilgi açığını kapatmaya katkıda bulunuyor. İkinci bölümün ilk yazısında kitabın yayın kurulu üyelerinden Özlem Dalkıran kolluk kuvvetlerinin izlenmesine ilişkin önemli deneyimleri özetleyerek, farklı yöntem ve pratikler üzerinde düşünmemizin yolunu açıyor.

İkinci bölümdeki bir başka yazı da, sivil toplumun polis üzerindeki gözetimi hakkındaki Malezya deneyimini aktaran Tim Parrit'e ait. STK'larca karşılaşılan güçlüklerden olduğu kadar, yeni perspektif ve tavırların gücünden de bahseden yazı, bir anlamıyla Özlem Dalkıran'ın ufuk turunu bir ülke pratiği üzerinde daha da netleştiriyor ve detaylandırıyor. Takip eden iki yazı, Özlem Ülker'e ait... İlk olarak, askerî cunta döneminde "kaybedilen"lerin yakınları tarafından başlatılan Plaza del Mayo Anneleri hareketini aktaran Ülker, bir sivil toplum kuruluşu olmasa da bir toplumsal hareketin ne denli etkili olabildiğini özetliyor, Türkiye'deki Cumartesi Anneleri hareketiyle kurulabilecek paralellikleri gözler önüne seriyor. Ülker'in ikinci yazısı, Arnavutluk deneyimine dair... Bir geçiş dönemi demokrasisi olarak Arnavutluk'ta polisin gözetiminde sivil toplumun rolüne odaklanan yazı Türkiye için de önemli ipuçları sunuyor.

Kitabın üçüncü bölümünün odağı ise Türkiye'deki deneyim ve perspektifler. Kendi içinde ikiye ayrılan bu bölümdeki ilk yedi yazı, sivil gözetim deneyim ya da imkânlarını Türkiye yerinde tartışıyor. Bilgi Edinme Hakkı (BEH) Kanunu ve sivil toplum için ifade ettikleri üzerine yazan Başak Er, hem kanunun yasalaşma sürecini özetliyor, hem de ne tür sorgulama mekanizmalarını potansiyel olarak harekete geçirebileceği hakkında bilgi sunuyor. Er'in yazısı, BEH'in yasalaşmakla birlikte, genelde toplum, özelde de STK'lar tarafından çok da bilinmediğini gözler önüne seriyor, yasanın daha etkin nasıl kullanılabileceği hakkında önemli ipuçları veriyor.

Özlem Dalkıran takip eden iki yazısında işkencenin stratejik haritalaması ve mülteci "misafirhaneleri"ne odaklanıyor. İlk yazıda, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İnsan Hakları Gündemi Derneği tarafından yürütülen işkencenin stratejik haritalaması projesinin çalışmalarını özetleyen Dalkıran, işkence sorununu çevreleyen çok aktörlü yapıyı gözler önüne seriyor ve bu karmaşıklığın görselleştirilmesinin önemi ne dikkat çekiyor, aynı zamanda da bu görselleştirme yönteminin başka gözetim mekanizmalarında da kullanılıp kullanılamayacağını sorgulamamıza neden oluyor. "Yurttaş" olmayan mültecilerin hakları ve barınma meselesine odaklanan yazı, hem bu sorun özelinde gözetim girişimlerinin karşılaştığı güçlükleri özetliyor, hem de devlet –ve hatta yurttaş- merkezli güvenlik anlayışının dışarıda bıraktığı mültecilerin insanî güvenlikleri ve hakları hakkında düşünmemize neden oluyor.

Sezen Yalçın'ın yazısı, güvenlik sektörü gözetiminden bahsedildiğinde bile akla ilk anda gelmeyen kurumlara odaklanıyor. Genelde salt sivil-asker ilişkileri ya da polis reformu bağlamında düşünülen gözetimin istihbarat kuruluşlarını da içermesi gerektiğine dikkat çeken Yalçın, konu hakkındaki uluslararası standart ve prensipleri özetliyor. Ardından MİT, Polis İstihbarat ve Jandarma İstihbarat kuruluşları tari-

hine bakarak bu kuruluşlar üzerindeki denetim ve gözetim mekanizmalarının ne denli zayıf olduğunun ve bunların güçlendirilmesinin demokrasi açısından taşıdığı yaşamsal önemin altını çiziyor.

Bora Bengisun, İstanbul özelinde lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel (LGBTT) yurttaşlara karşı emniyet güçleri tarafından yapılan ya da yapıldığı iddia edilen hak ihlallerinin raporlanması deneyiminden bahsediyor. Güvenikleştirme bağlamında en kolayca ötekileştirilenler arasında yer alan LGBTT yurttaşların hak mücadelesi önündeki engelleri özetleyen yazı, LGBTT sivil toplum kuruluşlarının oynadığı ve oynayabileceği güvenlik güçlerini “izleme” ve gözetim rolüne dikkat çekiyor.

Takip eden yazıda Özlem Dalkıran bu kez Hrant Dink Dava İzleme Ekibi deneyimlerini paylaşıyor bizlerle... Cinayet öncesi ve sonrasındaki –en hafif deyişle– çeşitli ihmalleri bulunduğu iddia edilen güvenlik güçlerinin ve kamu görevlilerinin aydınlığa çıkarılması, adaletin yerini bulması ve kamuoyunun davaya ilgisinin sürmesini amaçlayan ekibin deneyimleri, güvenlik gözetiminde alternatif yöntemler konusunda da düşünmemizi sağlıyor. Aytekin Yılmaz’ın yazısı, Sezen Yalçın’ın yazısı gibi, güvenlik sektörü reformundan bahsedildiğinde hemen akla gelmeyen bir kuruma, ceza ve tevkif evlerine yöneliyor. Kamu görevlilerinde yaygın olan, “sivil toplumu muhatap almama” tavrının saydamlaşma ve hesap verebilirlik gibi ilkelerle çeliştiğine değinen Yılmaz, güvenlik sektörü reformunun hem yasal değişiklikler hem de kamu görevlilerinin demokratik eğitimi düzeylerinde eş zamanlı olarak yürümesi gerektiğini gösteriyor.

Kitabın üçüncü bölümündeki son beş yazı, kendi içinde bir bütünlük arz ediyor. Bu son alt bölüm, TESEV’in Sivil Aktörler projesi çerçevesinde, güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimi ilkelerinin Türkiye’deki STK’larca ne kadar bilindiği ve takip edildiğine yönelik olarak çok sayıda kuruluşla gönderilen beş soruya verilen yanıtlardan oluşuyor. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Düşünce Suçu(?)na Karşı Girişim, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Yeşiller ve Özgül Erdemli Mutlu, bu beş soruya yanıt vererek STK’ların ve araştırmacıların deneyim, sorun ve umutları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlıyor.

Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi kitabı, sivil toplum ve güvenlik sektörü gözetimine dair “son” sözü etme iddiasında değil elbette. Hatta Türkiye’de bu alandaki çalışmaların azlığına bakarak, kitabın daha önce edilmiş cesur “ilk” sözlere, alçakgönüllü bir destek olma amacı taşıdığını belirtmeliyiz. *Medya ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabıyla birlikte *Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabının da, dünya örneklerini Türkiye’deki örneklerle eş zamanlı olarak düşünen, demokratik dönüşüm sürecinde sivil aktörleri güçlendirmeye katkıda bulunan ve sorunlarla birlikte çözümleri ve alternatif yöntemleri ön plana çıkaran bir kaynak kitap olarak okunması en büyük dileğimiz...

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Güvenlik Sektörünün Gözetimi: Sorunlar, Tespitler, Öneriler

Yılmaz Ensaroğlu

Güvenlik sektörü ile sivil toplum örgütlerinin ilişkisine dair durumu geniş bir perspektiften değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin, bir “güvenlik devleti” olarak kurulması, ülkedeki siyasî yapının sınırlarını da belirlemiş ve muhalefetin tehdit algısı içinde değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu çerçevede, iç güvenliği sağlamak için toplumun farklı kesimleri birbirlerine karşı ötekileştirilmiş ve böylece değişik sosyal çevrelerin birlikte hareket edebilmeleri adeta imkânsızlaşmıştır. Bu politikaların kökeninde, güvenliğin, kişilerin güvenliğinden çok, devletin güvenliği olarak algılanmasının büyük payı bulunmaktadır. Ancak, yıllarca uygulanan polarizasyon politikalarının neden olduğu sorunların giderilmesinde, sivil toplum kuruluşlarına büyük görev düşmektedir. Bunun için sivil toplum kuruluşları (STK’lar) öncelikle dayanışma içinde hareket etmek ve birbirleriyle adeta bütünleşmiş bir bakış açısı kazanmak durumundadırlar. Bu dayanışmanın oluşturulması, sorunlara dikkat çekme süreçlerinde de çok gereklidir. Zira geniş kesimler tarafından benimsenip savunulan görüşler yalnız kalma tehdidinden kurtulabilir ve daha geniş bir taban tarafından kabul edilebilirler. Bunun yanı sıra, çözüme giden yolda STK’lar dışındaki sivil aktörlerden de yararlanılması gerekir.

Güvenliğin de bir insan hakkı olduğu, dolayısıyla güvenlik adına özgürlüklerin kısıtlanamayacağı yeni bir demokratik yaklaşım olarak öne çıkıyor. Ancak bunun bilhassa ülkemizde kök salması önünde ciddi engeller olduğu da aşikâr. Örneğin “terörle mücadele” adına yapılan kimi uygulamaların ya da tüm kamuoyunda ciddi soru işaretleri oluşmasına yol açan birtakım başarısız operasyonların kamuoyunda nasıl da “tartışılmaz”, “sorgulanamaz” gerçekler olarak kabul gördüğu dikkatlerden kaçmıyor. Aynı şekilde, güvenlik güçlerinin yönetiminde bulunan alıkonulma yerlerine bağımsız ulusal ve uluslararası organlar tarafından ziyaretler yoluyla yapılan izlemelerle ilgili sorunlar ve askerî alıkonulma yerlerinin, izleme kapsamı dışında tutulmasının yanlışlığı da STK’larca dile getirilmektedir. Güvenlik alanında doğrudan çalışıyor olsun ya da olmasın, her türden sivil toplum kuruluşunun ve diğer sivil oluşum ve hareketlerin bu tartışmalara daha çok katılması büyük önem arz ediyor. Bu yazıda, TESEV tarafından 2007-2009 yıllarında yürütölmüş olan “Güvenlik ve İnsan Hakları Alanlarında Sivil Kapasite Oluşturma ve Demokratik Bilinci Yükseltme Projesi” projesi çerçevesindeki çalışmaların ışığında, güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetiminde bulunduğumuz noktaya dair kimi tespit ve önerilerde bulunulacaktır.

I. GÖZLEM VE TESPİTLER

Bu bölümde projenin çalıştay çalışmalarında STK'larca dile getirilen çeşitli gözlem ve tespitleri sınıflandırarak aktarıyoruz:

1. Güvenlik ve insan hakları konusunda toplum, yıllardan beri, bir yanılsama ile karşı karşıya bırakılmıştır. Güvenlik başlı başına bir insan hakkıdır ve güvenlik adına özgürlükler yok edilemez. Oysa Cumhuriyet tarihi boyunca hak ve özgürlüklerin, sürekli bir güvenlik engeline takıldığı görülmektedir. Çünkü Cumhuriyet, "güvenlik" üzerine kurulmuştur. Güvenlik ve insan hakları sorununun, ilk Meclis'te de tartışıldığı bilinmektedir. İnsan haklarını savunan 2. Grup, 1922'de 1. Grubu oluşturan devletçi ve milliyetçi kesim tarafından tasfiye edilmiştir. 11 Eylül'den sonra Batılı gelişmiş demokrasiler bile, güvenlik adına insan haklarını sınırlayan düzenlemeler yapmakta sakınca görmemişlerdir. Sonuç olarak güvenlik, insanî bir taleptir ve güvenlik sektörü kurumları, bu kamusal hizmeti olabildiğince etkin ve denetlenebilir bir çerçevede sunmakla yükümlüdürler.
2. İnsan hakları örgütleri, paramiliter grupların faaliyetlerini ve fiillerini izlemeye çalışmışlardır. Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın kuruluşu ile izleme konusu daha sistematik bir hal almıştır. Özellikle günlük takip yapılması, raporların yayımlanması ve kamuoyuna yansıtılması doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Genel ihlal vakalarının izlenmesinin yanı sıra, yerinden edilmeler ve işkence iddiaları ya da vakaları da izlemeye alınmıştır. Ancak bu izleme ve raporlama faaliyetlerinin etkileri ve doğurduğu sonuçlar konusunda elimizde somut veriler bulunmamaktadır.
3. Türkiye'de savunma sanayinin gelişimi izlenememektedir. Sıradan bir insanın bilmesi gereken bilgilerin edinilmesi ve yayılması ilgili olarak dahi ciddi sorunlar bulunmaktadır.
4. Genel olarak sivil toplum örgütleri, özel olarak insan hakları kuruluşları, ciddi bir hafıza sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadırlar. Yaşanan deneyimlerin yazıya dökülmemiş olması, geleceğe fonksiyonel bir projeksiyon tutmayı engellemektedir.
5. İnsan hakları örgütleri, ilgili güvenlik kurumlarıyla diyalog mekanizmaları kurmaya çalışmışlar ancak bekledikleri karşılığı bulamamışlardır. Genellikle 'esas olan, devletin güvenliğidir' anlayışıyla karşılaşmışlar ve bunun doğal sonucu olarak, diyalog kurmaları mümkün olmamıştır.
6. Türkiye'nin tam bir demokrasiye kavuşamamasının kökeninde, sistemin kuruluşunda askerlerin çok belirleyici olması yatmaktadır. Temel sorun, genel olarak güvenlik değil "silahlı güvenlik"tir. Bununla birlikte, terörle mücadele kapsamında yaşanan ölümlerin ardından, toplumun, cılız da olsa birtakım tepkiler vermeye başlaması önemlidir. Her şeye rağmen, asker, polis gibi eleştirilememektedir.

Güvenlik kurumlarını izleme konusunda ciddi deneyimlere sahip olan insan hakları kuruluşları dahi, güvenlik kurumlarını, özellikle askerleri, diğer kamu yetkililerini ya da siyasî yetkilileri eleştirdikleri gibi eleştirememektedirler.

7. Suç işlediklerine dair çok ciddi iddialara rağmen, haklarında hiçbir işlem yapılmayan pek çok paşa bulunmaktadır. Cumhuriyet'in kurucusu olarak gösterilen ve laik elitlerin ağırlıkta bulunduğu bir kurumun denetlenememesi ve askerlere sağlanan dokunulmazlık, önemli bir sorundur. Bu durum sadece sivil toplumu etkisiz kılmamakta; aynı zamanda demokratik sistemi de anlamsızlaştırmakta, hukukun üstünlüğü ilkesini işlevsiz hale getirmektedir. Sivil toplum, bu durumda yalnızca protesto eden bir sektör olmakta; daha ileri gidildiğinde ise haklarında dava açılmaktadır.
8. Güvenlik sektörü söz konusu olduğunda, sivil toplum kuruluşları etkisizleşmektedir. Örneğin Maliye Bakanlığı'ndan, askerî harcamalarla ilgili bilgi talep edilebilmektedir ancak askerî harcamalar için ayrılan bütçenin nereye harcandığına dair bilgi edinebilmek mümkün olmamaktadır. "Ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü koşullar", genel olarak denetim karşısında bahane alınarak kullanılmaktadır. Oysa uluslararası hukukta, olağanüstü koşullar altında bile askıya alınamayacak bazı temel haklar ve yasaklar bulunmaktadır. Bunların içinde, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde en net olanları, *işkence, kötü muamele, insanlık dışı, zalimane ve aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı ile kanunsuz cezanın olamayacağını* ifade eden maddelerdir. Buna rağmen, Türkiye'nin AİHM'deki mahkûmiyet kararlarında, genelde olağanüstü hal bölgesinde gerçekleşen ihlaller yoğunluktadır. Üstelik AİHM ilk kez "bu işkencedir" diye Türkiye hakkında karar vermiştir.
9. Güvenlik sektörünün demokratik gözetiminde çok büyük tabularla karşı karşıya kalan sivil toplum, bu tabuları balta ile parçalamaya çalışmaktadır. Bu nedenle de, özellikle bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşları arasında uyum ve koordinasyonun sağlanması çok önemlidir. Çünkü kendi içlerinde ve aralarında yeterince örgütlenememiş STK'lar, herhangi bir baskı ve yaptırım gücüne sahip olamamaktadırlar.
10. Güvenlik sektöründe gizlilik büyük bir sorun oluşturmaktadır; gizlilik, güvenliğin bir parçasıymış gibi gösterilmektedir. Tüm siyasal partiler, Meclis'te ya da hükümette iken güvenlik kurumları tarafından adeta 'terbiye' edilmekte ve benzer davranışlar sergilemeleri sağlanmaktadır.
11. Özel güvenlik şirketlerinin ve güvenlik kameralarının kime ait olduğu, nereyi nasıl izlediği bilinmemektedir. Özel güvenlik firmaları her tarafı doldurduğu halde, görev ve yetkilerinin sınırlarında belirsizlikler bulunmaktadır.
12. Polisin baskın ve aramalar esnasında gerçekleştirdiği keyfi uygulamalarla, gözaltına alınan kişilere yapılan işkence ve kötü muamele, hâlâ mülkî amirler ve

diğer yetkililer tarafından inkâr edilebilmekte ve bu tür hukuksuz uygulamaları gerçekleştiren görevliler korunmaktadır. Daha önemlisi, AB de, Türkiye’de yapılan ‘kayıtdışı işkence’yi, sistematik biçimde adeta normalleştirmiştir.

13. Kadınlar şiddet gördüğü zaman büyük çoğunluğu erkek olan polis, kadınları anlayamamaktadır.
14. Medyayı etkileyecek olan da yine ve her şeye rağmen sivil toplum örgütleridir. STK’lar, medyayı ve güvenlik sektörünü izlerken medya ve iktidar ilişkilerini iyi değerlendirmek zorundadırlar. Ancak mevcut halleriyle STK’ların medya üzerinde etkin olması da zor gözükmemektedir. Çünkü savaş isteyen medya reyting yapmakta; savaş isteyen günlük basının tirajı artmaktadır.
15. Toplumda “milliyetçi şiddet” mevcut olup, medya bu şiddeti meşrulaştırmaktadır. Gayrimüslimlerin “öteki”leştirilmesinde medya, özel bir işlev görmektedir ve gayrimüslim cemaatlere mensup insanları saldırıların açık hedefi haline getirmektedir. Daha kötüsü, bunun üzerine kolluk görevlilerinin ve yargının kendiliğinden harekete geçmesi gerekirken, güvenlik görevlileri caydırıcı koruma önlemleri almamakta, tam tersine, saldırganları cesaretlendirecek bir tutum takınmaktadır.
16. İç politika açısından çok hassas bir alan olmayan iltica konusu, güvenlik sektörünün gözetimi konusunda sivil toplum örgütlerinin hareket alanını genişletebilir. AB de dâhil olmak üzere tüm ülkeler, sığınmaya karşı ciddi önlemler almaktadırlar ama bunun yanı sıra, sığınma hakkının ihlal edilmemesi için çeşitli çalışmalar da sürdürülmektedir. Sivil toplum kuruluşları, son yıllarda bu konuya daha çok ilgi göstermektedirler. Örneğin Nijeryalı sığınmacı, Festus Okey’in, Beyoğlu Polis Karakolu’nda, henüz bilinmeyen bir şekilde öldürülmesi, sivil toplum ve medya tarafından ciddi bir biçimde ele alınmıştır ve bu da, yargı sürecinin hızlanmasını sağlamıştır. Yani insan hakları kuruluşları ya da sivil toplum daha etkin izleme yaptığıında, güvenlik sektörünün faaliyetleri daha ciddi bir biçimde demokratikleşebilmektedir.
17. “Her Türk asker doğar” sözü gerçektir. İlkokullarda müzik derslerinde askerî marşlarla büyütülen çocuklara, daha sonra Milli Güvenlik derslerinde Ermeniler, Yunanlılar, Araplar, Bergamalı köylüler... “düşmanlarımız” diye tanıtılmaktadır. Bu küçük askerlerden bazıları üniversiteyi, bir kısmı bürokrasiyi, bir grup da sivil toplumu oluşturmaktadır. Dolayısıyla devletini korumaya yönelik refleks, sivil toplum kuruluşlarında da neredeyse devletin güvenlik birimlerindeki kadar gelişmiş durumdadır. Sivil örgütlerin sivillik ve demokratlık sorunu vardır ve daha kötüsü kendileri bunun farkına bile varamamaktadırlar.
18. Güvenlik denince devletin güvenliğinden söz edilmektedir; devletin güvenliği meselesi de özgürlüklerin sınırlandırılmasını beraberinde getirmektedir. “Kimin

güvenliği?” sorusuna, “devletin güvenliği” yanıtını verenlere karşı çıkan insan hakları örgütlerinin söyleminde de eksiklikler bulunmaktadır. Örneğin kadınların güvenliği görmezden gelinmektedir. “Özel alanın mahremiyeti” adı altında güvenlik ihlali gerçekleştirilmekte ve bu özel alan içinde kadınlar öldürülmekte, dövülmekte ve tüm haklarından yoksun bırakılmaktadırlar. Ülkenin yarısının haklarının ciddi biçimde ihlal edilmesi sorunu görmezden gelinmektedir.

19. Egemen devletler, güvenlik gerekçesiyle tarihsel dokuyu, yaşama hakkını, insanlığı hiçe sayarak korkunç tahribatlar yapmaktadırlar. Uluslararası düzeyde işkence ve keyfi tutuklama olayları yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. İşte tam da bu noktada “güvenlik, insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasına ve korunmasına yönelik bir ihtiyaç mıdır yoksa devletin bekası için gündeme gelen bir ihtiyaç mıdır” sorusunu tartışmak gerekmektedir. Yaşanılan süreçte, insanların fişlenmesi, çalışma alanında örgütsüzlüğün dayatılması, kazanılmış hakların gasp edilmesi, düşüncelerinden dolayı insanların ceza almaları, güvenliğe, esasen devletin bekası ve kirli çıkarların sürekliliği için ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.
20. Türkiye’de savaş sonucu yeni engelliler topluma katılmaktadır ve devlet bu insanları, yalnızca militarist duyguları körüklemek için kullanmaktadır. Savaş ve çatışmalarda engelli hale gelen kişiler, ancak milli bayramlarda anımsanmakta ve ziyaret edilmektedirler.
21. Güvenlikçi bakış açısı, toplumun geniş kesimlerine egemen olmuş durumdadır. “Bıraksalar devletten önce Irak’a girecek bir toplumda, sivil alanın da silkelenmesi ve gerçekten sivilleşmesi, demokratlaşması” gerekmektedir.
22. Türkiye’de savaşa gitmeye kısıtlanan ve buna itiraz etmeyen taşra kökenli, az eğitilmiş, Kürt sorununun geldiği noktadan duyduğu korkuları kabarmış genç erkeklerin yaşamları, sorunları ve düşünceleri üzerinde yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu erkeklerin savaşa gitme konusunda istekli olmaları ya öyle gösterilmeleri militarizmi desteklemektedir. Bu erkekler arasında ciddi olarak savaş karşıtı potansiyel var ve bu insanların sözlerinin duyulacağı ve bir araya gelecekları bir platform bulunmamaktadır.
23. Güvenlik kuvvetleri, sahip oldukları gücü kaybetmemek için zaman zaman siviller üzerinde kirli oyunlar oynayabilmektedirler. Medya, demokratikleşmeye ya da insan haklarının geliştirilmesine dönük adımlar atılacağı dönemlerde, sürekli olarak cenaze haberleri vermektedir. Örneğin, sivil anayasa çalışmaları başladığında, olaylar şiddetlenmektedir. Ordudaki yolsuzluk haberlerinin örtbas edilebilmesi için alternatif gündemler oluşturulmaktadır. O yüzden, medya okumaları, toplumu bilinçlendirme açısından da son derece önemlidir. Her olaya militer anlam yüklenmekte ve duygusal davranılmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan

bu yana değişen şartlara ve konjonktüre göre güvenlikle ilgili bakış açısını geliştirme ve değiştirme ihtiyacı ve çabaları görülmemektedir.

24. İşkence, 'ötekileştirme' üzerinden meşrulaştırılmaktadır. İşkence üzerinde çalışan sivil toplum kuruluşlarının etkisiz kalması, aslında gelecek açısından kaygı verici bir duruma işaret etmektedir. Bazı STK'ların talepleri, halktan gelmediği için etkin olamamakta ya da çok zayıf kalmaktadır.
25. Türkiye'de 80'li yıllardan sonra faşizm oldukça sıradanlaştırılmıştır. Şiddetin ve devletin çıkarları için ölmenin bu kadar kutsallaştırıldığı bir yerde, güvenlik sektörü içindeki kurumların demokratik gözetimi ve denetiminin sağlanması oldukça zordur. Bunca kişinin ölümünden sonra, bu ordunun yıllık maliyetini ya da başarısını yüksek sesle sorgulamanın yollarını bulmak gerekmektedir. Vicdanî ret kararı alan kişiler, kendi aileleri tarafından bile dışlanmaktadırlar. Bu yönde, gurur duyulacak çalışmalar yapılmaktaysa da, umutlu olmak hâlâ oldukça zor gözükmektedir.
26. Hak temelli örgütler, uzun süredir devam eden yoğun hak ihlalleri nedeniyle, silahlı politik grupları güvenlikle ilgili olarak takip etmeyi ihmal etmektedirler. Bu sorunun gündeme alınması gerekmektedir. Çünkü Cenevre Sözleşmelerinin ortak 3. maddesine göre, silahlı çatışmalardaki tüm tarafların sorumlu olduğu bazı temel kurallar bulunmaktadır ve bu kurallar, çatışmanın yoğunluğuna veya büyüklüğüne bakmaksızın, silahlı politik gruplara da sorumluluk yüklemektedir. Aynı şekilde, bu grupların, özellikle hak ihlallerinde kullandıkları silahları temin ettikleri yerlerin ve finans kaynaklarının da izlenmesi gerekmektedir.
27. Mevzuat açısından; askerî kurumların denetimiyle ilgili düzenlemelerin olmayışı önemli bir sorundur. Askerî kurumlar, 2003 yılına dek kamu kurumlarının denetim organı olan Sayıştay'ın (veya Meclis'in) denetimi dışındaydı. 2003 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile Sayıştay Kanunu'na geçici bir madde eklenmiş ve böylece askerî kurumlar da malî denetim kapsamına alınmıştır. Ancak düzenleme yakından incelendiğinde, bu denetimin, bağımsız bir denetim olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü yapılan düzenlemeye göre, denetime ilişkin kural ve yöntemleri belirleyen yönetmeliğin dahi gizli olması gerekmektedir. Denetimin aslında hesap sorabilmesi ve derinliğine analizler içermesi gerekir ama mevcut durumda adeta noter gibi ya da onaylayıcı bir denetimin söz konusu olduğu söylenebilir. Örneğin Almanya parlamentosunda bir askerın günde on rulo tuvalet kâğıdı kullandığı konusu tartışılmıştır; çünkü konu bu derece şeffaflık içerisinde ele alınmaktadır. Askerî cezaevlerinin sivil denetim ve izleme dışında tutulması, bir başka önemli sorun olarak önümüzde durmaktadır. Mevzuat gereği cezaevi izleme kurulları, askerî ceza ve tutukevlerini izleyememekte, ziyaret edememektedir.

II. ÖNERİLER

1. Öncelikle sivil toplum örgütlerinin güvenlik sektörü ve kurumları hakkında bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.
2. Sivil toplum örgütleri, güvenlik talep ettiklerini ve ‘insanî güvenlik’ isteyen kuruluşlar olduklarını söyleyebilmelidirler. Bununla birlikte, sivil toplum örgütleri, güvenlik sektörünün demokratik denetimi ve gözetimi bağlamında ihlalleri teşhir etmekten ve gerektiğinde sert söylemler geliştirmekten kaçınmamalıdır.
3. Sivil toplum örgütleri, birlikte hareket edebilmek için ortak bir takvim uygulamalıdır. Bu yolla STK’lar, birbirlerinin ekinliklerinden zamanında haberdar olacaklar ve hem aynı konuda benzer faaliyetler tekrarlanmayacak, hem de karşılıklı olarak birbirlerinin çalışmalarını destekleyebileceklerdir. Bu konuda, www.antenna-tr.org sayfasındaki “STK Etkinlikler Takvimi” kullanılabileceği gibi yeni düzenlemeler de yapılabilir.
4. Eleştiriler daha dozunda yapılmalı ve sivil anayasa tartışmalarına daha çok ağırlık verilmelidir. Güvenlik kurumlarına yönelik eleştirilerde, görünürlüğü ve çeşitliliği arttırmak için karikatürist ve mizahçıların çalışmalarına yer verilmesi düşünülebilir.
5. Her STK, bu alanda belirgin bir konu ile uğraşabileceği gibi, belirlenecek bir alan ya da kurum üzerinde doğrudan, ortak ve yoğun bir çalışma içerisine de girilebilir. Örneğin, sivil toplum kuruluşları, belli bir süre, son dönemlerde ciddi hak ihlallerinin yaşandığı Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü’ne yönelik olarak birlikte çalışabilecek somut bir grup oluşturabilirler.
6. Medyada köklü bir değişimin sağlanabilmesi için patronların ve üst düzey yöneticilerin çeşitli ilişkileri, özellikle ekonomik/ticarî ağlarının çözülmesi üzerinde durulmalıdır.
7. Basına karşı güvenin son derece düşük olduğu göz önüne alınarak, bloglar ile ya da elektronik ortamda ana akım medyanın dışında bilgi edinme ve yayma yolları/imkânları üzerinde düşünülmelidir.
8. Güvenlik sektörünün gözetimi ve denetimi için yapılacak çalışmaların Meclis ve milletvekilleri boyutu ihmal edilmemeli ve destek ve işbirliklerini sağlamanın yolları bulunmalıdır.
9. Türkiye’de savunma sanayinin gelişimi konusunda hızlı ve ciddi raporlama ve bilgi üretme çalışmalarına başlanmalıdır.
10. STK’lar, savaşa gitmeye kışkırtılan ve buna itiraz etmeyen taşra kökenli, az eğitilmiş, Kürt sorununun geldiği noktadan duyduğu korkuları kabarmış genç erkeklerin yaşamları, sorunları ve düşünceleri üzerinde çalışmalar yapmayı gündem-

lerine almalı ve bu erkekler arasındaki savaş karşıtı potansiyelin kendisini ortaya koyabilmesi için gerekli platform ve diğer imkânları sağlamalıdır.

11. Psikolojik Harekât Dairesi'nin, sivil toplum alanındaki faaliyetleri izlenmeli ve bunu destekleyen örgütler hakkında gerekli bilgilen(dir)me sağlanmalıdır.
12. Sivil toplum örgütlerinin sivilleşmesine, demokratik yapıya ve zihniyete kavuşmalarına yönelik çabalar desteklenmelidir.
13. Devletin, toplumun genel zihniyet yapısına uygun yasal düzenlemeler geliştirilmesine karşı sivil toplumun gerekli duyarlılığı gösterebilmesi için gerekli önlemler belirlenip alınmalıdır. Güvenlik adına hak ihlallerinin önüne geçebilmek için neler yapılabileceği konusu, olabildiğince geniş bir perspektifle tartışılmalı ve bunun için STK'lar arasında iletişim ve işbirliği güçlendirilmelidir. Birlikte mücadele etme koşulları oluşturulmalıdır.
14. Güvenlik ve terörle mücadele adına verilen savaşın en önemli kurbanları arasında olan engellilerin durumuna ilişkin çalışmalar özellikle yapılmalıdır.
15. Etnik ya da dinsel kimlik farklılıklarının getirdiği ayrımcılık ve insan yaşamını doğrudan tehdit eden güvensiz ortamın ortadan kaldırılması amacıyla sivil toplum örgütleri özel çaba harcamalı; güvenlik kurumlarının ve yargının bu alanda yaşanan vahim olayların faillerine ya da zanlılarına yönelik uygulamaları ve yaklaşımları yakından takip edilmelidir.
16. Sivil toplum kuruluşları biraz da kendilerine mercek tutmalı ve toplumu daha etkin biçimde örgütlemenin ve tabanlarını etkinliklere daha aktif biçimde katmanın yollarını bulmalıdırlar.
17. "Geçmişle yüzleşme"ye sivil toplum kuruluşları öncülük etmeli ve güvenliği sağlama adına geçmiş yıllarda gerçekleştirilen hukuk dışı uygulamalarla yüzleşmeye toplumu hazırlamalı, kamu otoritelerini zorlamalıdırlar.
18. STK'lar arasında diyalog, işbirliği ve birikim/deneyim paylaşımı artırılmalıdır. Farklı örgütlerden gelen bilgilerden herkesi haberdar edecek bir platform oluşturulmalıdır.
19. Ortak duyarlılıklara ulaşabilmek için, kavramlar yeterince tartışılmalı ve olabildiğince ortak tanımlara ve terimlere ulaşılmalıdır. Böylece ortak bir dil ve ortak duyarlılıklar geliştirilmelidir.
20. İzleme sadece veritabanı kurmak olarak anlaşılmalı; verinin ne olduğu örneklenmeli ve takibi sağlanmalıdır. İzleme ortaklaştırılabilir ve bu bağlamda, örgütsel olarak "odak" anlayışından uzaklaşmalı, 'işin sahibi benim' söylemi bırakılmalıdır.

21. İlköğretim ders kitaplarındaki ya da eğitim müfredatındaki her anlamda “öteki”ni dışlayıcı ve önyargılı ifade biçimlerini değiştirmek, kahvehaneleri dolduran erkekleri birtakım sorunları çözebilmek için ikna etmek ya da “aile içi şiddet”i sona erdirmek gibi konulardan başlayıp, genel güvenlik sektörüne doğru bir yol izlemek ve benzeri yöntemler üzerinde ortak çalışmalar yapılmalıdır.
22. Elektronik insan hakları platformu oluşturulabilir ve herkes izleme mekanizmasına katkıda bulunabilir. Daha sonra da, bağımsız izleme kurulunun kurulması gündeme alınabilir. Sadece tematik olarak çalışan STK’ların bir araya gelmesi bile, ciddi bir baskı grubu oluşmasına vesile olabilir.
23. Verginin toplanması, dağıtımı ve kullanımına ilişkin olarak da gözetim gerekmektedir. Vatandaşın vergisini koruma amaçlı çalışmalar yapılabilir. Çünkü her dernek, verginin kullanımına ilişkin dava açabilir ve kendi çalışanlarını bu konuda duyarlı hale getirebilir. Doğrudan özgürlük ve güvenlik ekseninde girişimlerde bulunmak yerine, daha az tepki çekecek alanlarda sivil toplumun demokratik denetim ve gözetim deneyimi kazanması üzerinde düşünülmalıdır.
24. Güvenlik konusunun mevzuata yansımaları üzerinde çalışılmalıdır. Güvenlik gerekçesi ile yapılan düzenlemelerin, özgürlükleri ne kadar kısıtladığı, özel bir çalışma konusu olarak ele alınmalıdır.
25. Sivil toplum örgütlerinin siyasî analiz kapasitesi artırılmalıdır. Uluslararası örnekler daha sık kullanılarak, dünyada yaşanan sorunlar ve bu sorunlarla ilgili olarak geliştirilen çözümler incelenmelidir.
26. STK’lar, bütçe konusunda, özellikle bütçe izleme açısından yeterli bilgi ve donanımına kavuşmalı; bilgi paylaşımına açık olmalıdırlar. Bilgi paylaşımı konusunda İnsan Hakları Ortak Platformu ve benzeri oluşumlar belirli roller oynayabilirler. Genel ağ ve küçük çalışma grupları oluşturmak, bu konularda bir yöntem olarak düşünülebilir.

III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimi anlayışının Türkiye’de ve Türkiye’deki STK’lar tarafından tam anlamıyla anlaşılıp özümsemiğini iddia etmek henüz çok da mümkün gözükmemektedir. Ancak bu alanda giderek artan bir dinamizmin varlığını da hissetmekteyiz. Daha önemlisi, sivil toplum örgütleri, sadece sorunu dillendirmek ve şikâyetçi olmakla yetinmeyip, çözüme dair çeşitli düşünceleri ortaya koymaya başladılar. Yani Türkiye’deki STK’ların sadece yakınmakla yetinmeyip, çözümün de bir parçası olma konusunda belirgin bir istek ve irade sergiledikleri gözlemlenmektedir. Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin gelmiş oldukları aşama açısından kayda değer önemli bir gelişme olarak bu tespiti yapmak gerekmektedir.

Çünkü Türkiye’de STK’lar, ya tamamen devletin himayesinde kurulup örgütlenmekte ve devletin güdümünden çıkamamakta ya da tam tersine, devletle tam bir çatışma içine girmektedirler. Ancak giderek artan sayıda STK, hem sivil toplum örgütlerinin devletten bağımsız olmalarının önemini ortaya koyuyor, hem de devletten bağımsız olmanın, mutlaka devletle, siyasî iktidarlarla çatışmak anlamına gelmediğini, STK’ların, devletle yan yana durarak pek çok başarılar imza atabileceklerini de gösteriyor. Bu noktada birkaç tespit yapmak yararlı olacaktır:

STK’LARIN KENDİLERİYLE İLGİLİ OLARAK;

1. STK’lar, güvenlik sektöründen yana ciddi bir bilgilendirme ihtiyacı içerisindedirler. Güvenlik sektörü ve sektörün demokratik denetimi ve gözetimi konusunda kayda değer bir birikim ve deneyim sahibi olmasalar da, STK’ların, bunun başlı başına bir sorun olduğundan ve pek çok soruna da kaynaklık ettiğinden yana yeterli bir farkındalığa ve ayrıca görüş ve kanaatlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bundan ötürü de, üzerinde durulması gereken pek çok ciddi öneride bulunabilmektedirler. Ancak hem sivil toplum kuruluşlarının, özel olarak güvenlik kurumlarının faaliyetlerine yönelik bir izleme yapmadıkları, hem de kendi aralarında yeterli uyum ve koordinasyon mekanizmalarını henüz oluşturamadıkları ve buna ihtiyaç duydukları görülmektedir.
2. STK’lar kendi sorunlarının, konuyla ilgili güçlü ve zayıf yanlarının farkındadır ve bunu içtenlikle dile getirmekten kaçınmamaktadırlar. Örneğin, STK’ların bugüne kadar yaptıkları izleme ve raporlama faaliyetlerinin etkileri ve sonuçları konusunda somut birtakım verilere, hatta yazılı hafızaya sahip olmayışlarını bir zaaf olarak niteleyip itiraf edebilmeleri son derece önemlidir.
3. Güvenlikçi bakış açısı, milliyetçilik ve şiddete eğilimden sivil toplum kuruluşları dahi kurtulamamaktadırlar; o yüzden öncelikle STK’ların sivilleşmesi ve demokratlaşması gerekmektedir.

GÜVENLİK SEKTÖRÜYLE İLGİLİ OLARAK;

1. Sistemin kuruluşunda askerlerin belirleyici bir role sahip olması, askerlerin polis gibi eleştirilmesini ciddi biçimde engellemiştir. İnsan hakları kuruluşları dahi, güvenlik kurumlarını, özellikle askerleri, diğer kamu yetkililerini ya da siyasî yetkilileri eleştirdikleri gibi eleştirememektedirler. Asker kişiler ve askerî kurumlar, ciddi bir dokunulmazlık zırhına sahip bulunmaktadırlar. Eğitim kurumları, hukuk/yargı sistemleri, sosyal yaşamları vb. açısından toplumdan tamamen kopuk olmaları önemli bir sorundur. Askerlerin, sivil siyasî hayata hükmedebilen bir pozisyondan çıkarılarak, denetlenen, hesap sorulabilen bir konuma getirilmesi zorunludur.

2. İşkence ve kötü muamele, hâlâ devam etmekte ve faileri korunmaktadır. Bu sorunla ilgili olarak uluslararası kurumlar da, geçmişteki duyarlılıklarını göstermemektedirler.

TOPLUM VE MEDYAYLA İLGİLİ OLARAK;

1. Kadınların ve azınlık gruplarının ilave güvenlik sorunları bulunmaktadır. Medyanın meşrulaştırdığı milliyetçilik ve ötekileştirme, azınlıklara yönelik güvenlik sorunlarının da, işkence ve kötü muamele uygulamalarının da kökeninde yatan önemli faktörlerden birisidir.
2. Medyayı etkileyecek olan sivil toplum örgütleridir ancak STK'ların henüz bunu yapabilecek güce sahip olmadıkları gözlenmektedir. Bu konuyla ilgili olarak medya-iktidar ilişkileri ve medya patronlarının ekonomik ilişkilerinin izlenmesi gerekmektedir.
3. Toplumun geniş kesimlerine egemen olmuş olan güvenlikçi bakış açısı, milliyetçiliği ve şiddeti hayatın her alanına yayan eğitim sistemiyle pekiştirilmektedir. Sivil toplum kuruluşları dahî bundan kurtulamamaktadırlar; o yüzden STK'ların sivilleşmesi ve demokratlaşması gerekmektedir.

Sonuç olarak; güvenlik sektörünün sivil ve demokratik gözetimi konusunda yapılacak çalışmalar, sivil toplum örgütlerinin tespit edilebilen bu eksikliklerini ve ihtiyaçlarını göz önünde tutarak planlanmalıdır. Bu anlamda somut hedefler olarak şu hususların gözetilmesinin gerekli/yararlı olacağı değerlendirilmektedir:

- Güvenlik ve güvenlik sektörüyle ilgili temel bilgileri STK'lara sağlamak;
- Güvenlik sektörünün demokratik denetimi ve gözetimi konusunda bilinç düzeylerini yükseltmek, farkındalıklarını artırmak;
- Konuyla ilgili olarak ortak bir dile ve duyarlılığa sahip olmayı sağlamak;
- Bu denetim ve gözetimin gerçekleştirilebilmesi için neler yapabilecekleri konusunda sivil toplum örgütlerini düşünmeye, tartışmaya zorlamak;
- Konuyla ilgili izleme ve koordinasyon ağları oluşturmak.

Son olarak, güvenlik sektörünün demokratik gözetiminde sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin güçlendirilmesi, STK'lar arası koordinasyonun ve diğer sivil aktörlerle güç birliğinin sağlanması için aşağıdaki hususların altını ısrarla çizmek gerekmektedir:

1. Farkındalık, bilgi ve bilinç yükseltme amaçlı eğitim çalışmaları yapılmalı ve ortak bir dil ve duyarlılık sağlanmalıdır. Sivil toplum örgütleri, güvenlik sektörünün

sivil denetimi amaçlı olarak hangi kurumlara ve hangi konulara bakacakları konusunda öncelikle bilgilendirilmelidirler.

2. STK'lar arasında ortak bir bilgi havuzu oluşturularak bilgiye hızlı erişim sağlanmalı ve bunun bir süre sonra bir ortak STK platformuna ya da ortak iletişim platformuna dönüşmesi planlanmalıdır. Konuyla ilgili izleme ve koordinasyon ağları kurmaları hususunda STK'lar teşvik edilmelidir.
3. Medyayı daha etkin bir şekilde kullanabilmeleri için, STK'ların bir iletişim stratejisi geliştirmeleri konusuna dikkatleri çekilmelidir.
4. Siyasete ve siyasî partilere karşı var olan güvensizlik aşılmalı ve etkin ve sürekli bir lobi çalışması içerisine girilmelidir.
5. TBMM-STK ilişkileri her halükârda güçlendirilmeli; hiç değilse duyarlı milletvekillerine konuyla ilgili soru önergeleri hazırlattırılmalıdır.
6. Bilgi edinme hakkı verimli bir biçimde kullanılmalıdır.
7. Bağımsız bir jandarma/polis şikâyet komisyonu kurulması konusu ısrarla takip edilmelidir.
8. STK'lar, en azından güvenlik sektörünün güvenliği ne kadar sağlayabildiğini ve bunu yaparken insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi ilkelere ve standartlara, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları belgelerine ne ölçüde riayet ettiğini izleyip raporlama ile sistematik sivil denetim faaliyeti içerisine sokulmalıdır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Güvenlik Sektörü Denetim ve Gözetimine Katılma Araçları

Feray Salman

Güvenlik sektörünü, devleti ve yurttaşlarını korumak için güç kullanımında bulunmak, güç kullanma emri vermek ya da güç kullanımı ile tehdit etme için meşru bir yetkisi bulunan bütün örgütlerin toplamı olarak tarif edebiliriz. Türkiye’de bu sektörün aktörleri; ordu, polis, korucular, istihbarat servisleri, sınır güvenliği ve sayıları giderek artmakta olan özel güvenlik kuruluşlarıdır.

Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de güvenlik sektörünün denetiminde üç devlet kurumunun rolünden bahsedebiliriz: yasama, yürütme ve yargı. Yasama organının temel işlevi, yürütmeyi ve güvenlik hizmetlerinin denetimini yapmaktır. Yasama denetimi bütçeyi onaylama, yeni yasalar kabul etme, savunma ihalelerini ve satın alma süreçlerinin denetimini yapma ve tüm güvenlik hizmetlerinin güvenlik politikalarını görüşme ve onaylama süreçlerini içerir.

Yürütme, güvenlik hizmetlerinin etkin, verimli ve şeffaf yönetiminden sorumludur. Yargı, farklı ancak önemli bir rol üstlenir. Türkiye de dâhil olmak üzere pek çok ülkede yargı özellikle de anayasa mahkemeleri, yasama organının faaliyetlerini ve çıkardığı yasaları ve yürütme organını kontrol eder.

Her ne kadar yasama, yürütme ve yargı organlarının kendi iç denetim usulleri olsa da kamu idaresinin denetim işlevi ombudsmanlık (kamu denetçiliği) ve insan hakları ulusal kurumları gibi bağımsız denetleme kurumları ile desteklenir. Bütün bunların yanı sıra sivil toplum kuruluşları, araştırma enstitüleri, üniversiteler, sendikalar gibi toplumun örgütlü yapıları güvenlik sektörünün gözetiminde hayati bir rol oynarlar.

Güvenlik sektörünün sivil denetimi, güvenlik sektörünün iyi yönetişi ve daha da önemlisi yurttaşların ve yurttaş olmayan kişilerin insan haklarının etkin olarak korunması için gereklidir. İdeal olan durum, yurttaşların güvenlik sektörü konularına ilişkin farkındalığının ve bilgisinin olması, bunun yanı sıra da güvenlik sektörünün denetimine ve bu konulara ilişkin karar verme mekanizmalarına katkıda bulunmalarının sağlanmasıdır.

Türkiye, diğer pek çok alanda olduğu gibi güvenlik sektörü alanında da bağımsız bir denetim mekanizmasına sahip değil. Anayasa Mahkemesi’nin, Anayasa’ya aykırı bularak iptal ettiği Kamu Denetçiliği Yasası, devletin güvenlik sektörünü de-

netleyecek bağımsız denetim mekanizmalarının bir süre daha kurulamayacağını göstermiştir. Bu durum aynı zamanda BM İnsan Hakları mekanizmalarının yerelde uygulanmasını denetleme işlevi olan bağımsız insan hakları kurumunun da oluşturulmasını da etkilemektedir.

Türkiye'nin temel insan hakları ve demokrasi sorunlarının çözümü, kamu idaresinin katılımcı süreçlere açık olmaması, idarî yapılanmasının sivil denetimi dışlayıcı örgütlenme biçimi ve insan hakları örgütlerine yönelik kuşkucu algı, genellikle kamu idaresi ve sivil toplum örgütleri (özellikle insan hakları örgütleri) arasında gerginliğe ve iletişimsizliğe yol açmaktadır. İnsan hakları örgütlerinin bu yapı karşısında geliştirdiği davranış biçimi de taraflar arasındaki diyalogun gerçekleşmemesine katkıda bulunmaktadır. Bağımlı yapılarla (kamu idaresi), bağımsız yapılar (sivil toplum örgütleri) arasındaki bu ilişkisizlik, temel sorunların gerçek çözümlerini geciktirmektedir.

Bu yazının amacı, yukarıda anılan bir dizi zorluğa rağmen sivil toplum kuruluşlarının güvenlik sektörünün gözetiminde kullandıkları ve kullanabilecekleri yöntem ve araçları görünür hale getirmektir. Güvenlik sektörünün sivil gözetimi ve denetimine STK'ların katılımını sağlayan araçlar ve bu katılımın etkili sonuçlar ortaya koyması, STK'ların sahip oldukları araçları ne denli etkili kullandıkları ile ilişkilidir. Yazıda, STK'ların güvenlik sektörünün gözetim ve denetiminde kullanabilecekleri araçlar ve bu araçların Türkiye'deki kullanım düzeyi, yaşanan sıkıntılar ve bu sıkıntılarla baş etme yolları üzerinde durulacaktır. Ele alınacak araçlar sırasıyla, "Güvenlik sektörünün izlenmesi," "Bütçenin izlenmesi," "Hukukî yardım," "Eğitim" ve "Kamuoyu farkındalığının yaratılması" ile sınırlandırılmıştır.

GÜVENLİK SEKTÖRÜNÜN İZLENMESİ

Özellikle insan hakları ve temel özgürlükler alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının kullandığı en etkili araçlardan birisi olan izleme, güvenlik sektörünün gözetiminde de önemli bir rol oynar. Gözetim bakımından izlemenin nihai hedefi, sivil toplumun güvenlik sektörü üzerindeki gücünü artırarak hak ve özgürlükler temelli bir güvenlik sektörü reformunun gerçekleşmesini sağlamaktır.

İzleme, belirli bir durum ya da olayla ilgili olarak neyin yanlış olduğunu belirlemek ve bunların düzeltilmesi için alınması gereken önlemleri tanımlamak amacıyla yürütülen bir faaliyettir. İzleme, ayrıca, bir durumun iyileştirilmesi için alınan önlemlerin işe yarayıp yaramadığını tespit amacıyla da yürütülür.

İnsan haklarının izlenmesi diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki amaçlara da hizmet eder:

- a. Uluslararası standartların uygulanmasında hükümetlere yardımcı olmak;
- b. Uluslararası standartların benimsenmesi ve uygulanmasında hükümetlere baskı yapabilmek;

- c. Vakaları mahkemeye götürmek gibi ulusal düzeyde hukukî eylemleri başlatabilmek;
- d. Hükümet üzerinde baskı oluşturabilmek ya da kamuoyunun farkındalığını artırmak amacıyla teşhir ve kamuoyu oluşturma kampanyaları gibi eylemler gerçekleştirebilmek;
- e. Mağdurlara yardım edebilmek;
- f. Olası çatışma alanlarına ilişkin erken uyarıda bulunabilmek.

İzleme aşağıdaki unsurlardan oluşur:

- a. İzleme uzun bir zaman sürecine yayılır;
- b. İzleme için büyük miktarda veri toplanması veya alınması gerekir;
- c. Bir durumun yakından gözlemlenmesi, gelişmelerin sürekli ya da periyodik olarak incelenmesi ya da araştırılması ve belgelenmesi yoluyla gerçekleştirilir;
- d. Söz konusu olay ya da durumun objektif biçimde değerlendirilmesinde, özellikle neyin yanlış olduğunun belirlenmesinde, standart ya da normlar referans olarak kullanılırlar;
- e. Bir durumun mevcut standart ya da normlara göre konumunun belirlenmesi için araç ya da aygıtlar kullanılır;
- f. İzlemenin ürünü, genel olarak duruma ilişkin bir rapordur;
- g. Rapor sonrasında yapılacak faaliyetler için bir temel oluşturan bir durum değerlendirmesi içerir.

İzleme sonucunda elde edilen bilginin politika oluşturanlar ve bilim insanlarını da içermek üzere farklı kullanıcıları. Hükümet dışı kuruluşların çalışmalarının önemli bir kısmının mevzuatta değişiklik yapılması için lobi faaliyetleri yapmak olduğunun, bu nedenle de izleme sonuçlarının parlamenterler gibi politika oluşturanların dikkatine sunulması gerektiğinin altını çizmemiz gerekiyor. Bilim insanları, çoğunlukla farklı kaynaklardan bilgi talep ederek seçilmiş belirli durumları analiz etmeyi amaçlayan dolaylı bir izleme gerçekleştirirler. Bilim insanları tarafından toplumsal sorunların aydınlatılmasında ulaşılan sonuçlar politika değişiklikleri için kullanılabilir ve kullanılmalıdır.

Üretilen bilginin çok önemli ve özel bir kullanıcı türünü, geçici ya da kalıcı ceza mahkemeleriyada ulusal adalet ve/veya gerçek komisyonları gibi yarı resmî kuruluşlar oluşturur. Hükümet dışı kuruluşlar uzun yıllara yayılan izleme faaliyetlerinin sonuçlarını adalet arayışı ya da geçmişin araştırılması ve değerlendirilmesi amacıyla bu kuruluşlara sunulabilir.

İzleme sonuçlarının diğer kullanıcıları araştırmacılar, avukatlar, diğer insan hakları kuruluşları ve genel olarak kamuoyudur. Örneğin, eylemci gruplar devletin politikalarını açığa çıkarmak için izlemeden elde edilen bilgileri kullanabilir. Kullanım biçimleri ve yöntemleri değişebilir ancak insan hakları konusunda mevcut durumu değiştirmeye dair nihai hedef aynıdır.

Özellikle gizlilik kültürü ve şeffaf olmama nedeniyle güvenlik sektörünün sivil toplum kuruluşları tarafından izlenmesi bir dizi zorluk içerir. Sadece bu nedenler bile güvenlik sektörünün izlenmesi için hayati önem taşır. Sistematik bir izleme ve izlemenin sonuçlarının kamuoyuna açıklanması, nihayetinde güvenlik sektörü kurumlarının ve bu kurum üyelerinin demokratik bir toplumda olması gereken şeffaflık, hesap verebilirlik ve insan hak ve özgürlüklerine yönelik norm ve standartların benimsemesine katkıda bulunabilir.

Biçimsel denetim mekanizmalarının varlığı, gücü ve yetkinlikleri, güvenlik sektörü çalışanlarına yönelik ve güvenlik sektörü personeli tarafından yurttışlara karşı işlenen insan hakları ihlalleri temel izleme alanlarını oluşturur. Sivil toplum kuruluşlarının yurttışlar adına güvenlik sektörünün gözetiminde onaylayacakları rolün etkinliği bu alanlara yönelik izleme faaliyetlerinin gerçekleşmesiyle yakından ilişkilidir.

DENETİM MEKANİZMALARININ İZLENMESİ

Bu alandaki izleme, güvenlik sektörü kurumlarının doğrudan denetimini sağlayacak yapıların ve uygulama yetkilerinin izlenmesini içerir. Özellikle yasa yapıcı organın ve güvenlik sektörü kurumlarının idaresinden sorumlu olan bakanlık gibi uygulama yapılarının rollerinin ve etkilerinin izlenmesi bunun en önemli aşamalarındandır.

İzleme faaliyetleri:

- (a) Yasama organına (TBMM Genel Kurulu, Meclis İnsan Hakları İzleme Komisyonu ve diğer ilgili komisyonlar);
- (b) Sorumlu bakanlıklar içinde oluşturulmuş olan denetim yapılarına (örneğin, İçişleri Bakanlığı Müfettişliği);
- (c) Hükümet tarafından oluşturulmuş denetim kurumlarına (örneğin İnsan Hakları İl ve İlçe İzleme Kurulları, Cezaevi İzleme Kurulları, Cezaevleri İnfaz Hâkimliği) yönelik olarak yürütülebilir.

GÜVENLİK KURUMLARININ VE PERSONELİNİN YETKİNLİĞİNİN İZLENMESİ

Güvenlik sektörünün temel işlevinin yurttışların güvenliğini sağlamak olduğu esasından hareket edildiğinde güvenlik sektörü kurumlarının kendi çalışma alanları içinde bu güvenliği nasıl ve hangi düzeylerde sağladığı izlenmeye muhtaç bir konudur. Örneğin polisin, kamusal alanda yurttışların güvenliğini sağlamada, suç

örgütleriyle mücadelede, şiddet içeren olayları çözmede, ya da aile içi şiddete maruz kalan kadınların ve çocukların güvenliğinin sağlanması gibi konularda ne denli yetkin ve etkili olduğu demokratik gözetim ve izlemeye tabi olmalıdır.

GÜVENLİK PERSONELİNİN İNSAN HAKLARININ İZLENMESİ

Bu izlemenin temel amacı, güvenlik sektörü kurumlarında görevli personelin insan haklarına yönelik ihlalleri görünür kılmaktır. Örneğin güvenlik personelinin kişisel ve siyasal haklarının ne denli korunduğu, orduya alınan askerlere insan onuruna yakışır muamele edilip edilmediği, disiplin cezalarının niteliği ve uygulanış biçimi, güvenlik personelinin sendikal haklarının sağlanıp sağlanmadığı, kadın ve erkek personel arasındaki eşitsizlikler izlenebilir. Bu izlemenin ortaya çıkaracağı sonuç, kurumun hukukun üstünlüğüne bağlılığı, insan hak ve özgürlüklerine gösterdiği saygının derecesidir.

Kurumların kapalılığı STK'ların bu alanda doğrudan bilgi edinmesinin önündeki en büyük engellerden birisini oluşturur. STK'lar bu alandaki izleme faaliyetlerini daha çok kamuoyuna da yansıyan kurum içi intiharlar ya da şüpheli ölümler üzerinden götürmektedirler. Örneğin Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve İnsan Hakları Derneği yıllık insan hakları izleme raporlarında, polis ve ordu içindeki intiharlara ve şüpheli ölümlere yer vermektedir.

Kurum içi insan hakları ihlallerini izlemek bakımından yapılabilecek çalışmalardan biri de askerlik görevini bitirmiş kişilerle yapılacak mülakatlar olabilir. Araştırmacı Nadire Mater'in daha sonra yargıya konu olan *Mehmetçik* adlı kitabı bu tür bir izlemenin önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır.

GÜVENLİK SEKTÖRÜ PERSONELİ TARAFINDAN YURTTAŞLARA KARŞI İŞLENEN İNSAN HAKLARI İHLALLERİNİ İZLEME

Güvenlik sektörü personeli tarafından yurttaşlara karşı işlenen insan hakları ihlallerinin izlenmesi, güvenlik sektöründen sorumlu kamu idaresinin (İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve nihayetinde hükümetin) insan hak ve özgürlüklerini koruma sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiğini ölçmekte önemli bir araçtır.

İhlalleri izleme, başta insan hakları alanında çalışan örgütler olmak üzere, meslek örgütleri (barolar, avukatların oluşturduğu dernekler) ve kimi uzmanlık kuruluşlarının kullandıkları en etkili alanlardan biridir. Özellikle İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve daha sonra da Mazlum-Der'in izleme faaliyetleri sonucunda Türkiye'de işkencenin boyutları tüm vahametiyle gözler önüne serilebilmiştir. İşkencenin izlenmesi ve açığa çıkartılması faaliyetleri 1980'lerin sonunda insan hakları örgütleri tarafından başlatılmıştır. 1990'larda ise izleme faaliyetleri, Güneydoğu

ve Doğu Anadolu bölgelerindeki Olağanüstü Hal (OHAL) uygulamalarına yönelmiştir. Bu çerçevede, güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen zorla yerinden etme, kaybetme, yargısız infaz vb gibi ağır insan hakları ihlallerinin izlenmesi sürmüştür. İnsan hakları ve meslek örgütleri, polisin, jandarmanın, köy korucularının, cezaevi idaresinin, istihbarat örgütlerinin işlediği insan hakları ihlallerini belgelemek ve izlemek gibi çok önemli işlevler üstlenmiştir.

Bu alanda izleme faaliyetlerine katılan sivil toplum örgütlerinin sayısı, niteliği ve izleme alanları da giderek çeşitlenmektedir. Örneğin *Almanak* başta olmak üzere TESEV yayınları güvenlik sektörünün Türkiye’de hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılığının ve demokratik denetiminin derecesini açığa çıkartmaktadır.

Yurttaşlık niteliği taşımayan ancak yasal olarak geldikleri ülkenin koruması altına giren sığınmacı ve göçmenlerin haklarına yönelik izleme de yeni alanlardan biridir. Başta sınır kontrolünden sorumlu güvenlik kurumları olmak üzere özellikle polis kurumunun sığınmacı ve göçmenlere yönelik uygulama ve fiilleri Mülteci-Der, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi, İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve İnsan Hakları Gündemi Derneği gibi sivil toplum kuruluşları tarafından etkili bir biçimde izlenmektedir.

İZLEME YÖNTEMLERİ

Amaç güvenlik sektörü uygulamalarının önceden oluşturulmuş kurallara, politikalara ve standartlara uygunluğunun değerlendirmesi olduğu için, izlemenin bir dizi analiz ve veriye dayanması güvenlik sektörü üzerindeki sivil gözetimin etkisini güçlendirecektir.

İzlemenin önemli ayaklarından birini yasal çerçevenin ve hükümet politikalarının analizi oluşturur. Bu analizin, özellikle Türkiye’nin yükümlülük altına girdiği uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan norm ve standartlar temelinde yapılması ve taahhütlerle uygulama aradaki mesafenin ortaya çıkarılması gerekir.

İzleme faaliyetlerinde kullanılacak önemli araçlar arasında bütçe analizi, veri analizi, yerinde gözlemler ve tanıklıkların toplanması yer alır. İzleme faaliyetlerine başlamadan önce amacın ve izleme yapılacak alanın seçilmesine, hangi yöntemlerin ve tekniklerin uygulanacağına, izlemenin kimler tarafından nasıl yapılacağına ve sonuçların nasıl kullanılacağına ilişkin ön bir belirlemenin yapılması yöntemin başarısı için elzemdir.

ARAŞTIRMA VE VERİ TOPLAMA

İzleme faaliyetlerinin başlangıç noktasını, izlenecek alana ilişkin olarak yasal çerçeveyi de içeren durumun analizi yapmak oluşturur. Bu analiz, ilişkilerin niteliğinin, yapısının, etkileşim ve güç alanlarının, destek mekanizmalarının durumunun, zayıf ve güçlü bağlantıların ve bunların niteliklerine ilişkin geniş çerçevenin ortaya çık-

rilmasını sağlar. Bu analiz ise bir dizi bilginin toplanmasını gerektirir. Sivil toplum kuruluşları aşağıdaki konularda bu tür araştırmalar yürütebilir:

- Güvenlik sektörünün belirli bir alanına ilişkin olarak mevzuat ve prosedürlerin, resmî açıklamaların, istatistiklerin ve bu alana yönelik olarak yapılmış diğer çalışmaların toplanması;
- Güvenlik sektörü kurumlarının politikalarını nasıl uyguladıklarına ve ulusal ve uluslararası insan hakları standartlarını ne denli gözettiklerine yönelik bilginin toplanması;
- Güvenlik sektörüne ve güvenlik sektörü reformuna ilişkin devlet politikaları ve bu politikalar ile uygulama arasındaki farka dair bilginin toplanması;
- Güvenlik sektörünün işleyişine ve kamu idaresince güvenlik sektörünün denetlenmesine dair niteliklerin, zayıf ve güçlü yönlerin araştırılması;
- Güvenlik sektörüne ve reforma yönelik projelerin izlenmesi ve bilgi toplanması.

HUKUKÎ YARDIM

Sivil toplum kuruluşları, güvenlik sektörü kurumları tarafından işlenen insan hakları ihlallerinin mağdurlarına hukukî destek vererek de güvenlik sektörü gözetimine katılabilirler. Hukukî yardımın ortaya çıkarabileceği önemli sonuçlardan birisi, şeffaflığı ve hesap verebilirliği güçlendirecek yasal çerçevenin iyileştirilmesine önemli bir dayanak sağlamasıdır. Hukukî yardım, politikalar ve uygulamaların gözden geçirilmesi; uygulamaların iç ve uluslararası hukuk ile uygunluğunun sağlanmasının güvence altına alınması; uluslararası standartlara göre insan hakları ihlallerinin telafisi konusunda en iyi örneklerin belgelenmesini de içermelidir. Bu çerçevede bir dizi aracı bir arada kullanabilme becerisinin geliştirilmesi gerekir.

SUÇ DUYURULARI

Güvenlik sektörü kuruluşlarının ihlal niteliği oluşturan fiillerine karşı yargıyı harekete geçirmek üzere kullanılan önemli araçlardan birisidir. Suç duyurusunda amaç, ihlali işleyene karşı savcının harekete geçmesini sağlayarak yargı süreçlerinin başlatılması ve yargının güvenlik sektörü üzerindeki denetim yükümlülüğünü yerine getirmesini etkinleştirmektir.

Türkiye’de STK’lar tarafından oldukça sık kullanılan bu araç, başta cezasızlık kültürü olmak üzere bir dizi nedenden ötürü yeterince etkili sonuçlar doğurmamaktadır. Özellikle güvenlik sektörü kuruluşlarının fiilleri söz konusu olduğunda yapılan suç duyuruları çoğunlukla savcılıktan takipsizlik kararları yoluyla geri dönmektedir. 2005 yılı Adli Sicil istatistiklerine göre çeşitli konularda yapılan toplam 2.094.317 suç

duyurusunun yüzde 55'i takipsizlik kararı ile sonuçlanmıştır. Yani aslında STK'lar açısından suç duyuruları, genelde takipsizlik ile sonuçlanan bir faaliyettir.

Suç duyurusunun yapılma sıklığı düşünüldüğünde, takipsizlikle sonuçlanan suç duyurularına karşı ağır ceza mahkemesine dava açma ve üst mahkemelerin takipsizlik kararını bozma yetkisini harekete geçirme oranları etkin olmaktan uzaktır.

Savcılıkların takipsizlik kararı verdiği durumlarda aslında bu karara itiraz etme yolu açıktır. Veriler ışığında kimi durumlarda itirazın da sonuç vermeyebileceğini önceden tahmin etmek mümkündür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurmak da bir çözüm olabilir.

STK'lar tarafından suç duyuruları ve sonrasında gerçekleştirilebilecekler:

- Suç duyurularını arşivleme ve sonuçları takip;
- Örnek vakalar temelinde kararın mağdurun aleyhine sonuçlandığı durumlarda üst mercilere başvurma ve başvurunun sonucunu takip;
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi süreçlerini işletme;
- Sonuçları raporlaştırma, medya kamuoyu ve kamu idaresi ile paylaşma.

ADİL YARGILANMANIN İZLENMESİ

Yargı sisteminin adillliğini, etkililiğini ve saydamlığını güçlendirecek mekanizmalardan biri de dava gözlemciliğidir.

Yargıyı izlemenin amacı;

- Adalet sistemine bütüncül bakışı gerçekleştirmek;
- Reform gerektiren alanları belirlemek, bu alanlara dikkat çekmek;
- Adil yargılamaya ilişkin uluslararası standartların yerleşmesini sağlamak/ bu sürece katkıda bulunmak;
- Birinci elden, nesnel, yansız bilgileri toplamak, raporlamak, görünür kılmak;
- Sivil toplum örgütlerinin de katkılarıyla çözüm önerileri geliştirmek.

Dava gözlemciliği amaçları arasında, adil yargılanma hakkının yaşama geçirilmesi, yargılama faaliyetinin uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması ve izlemenin gerçekleştirildiği ülkede yargı reformunun desteklenmesi bulunur. Bu yöntem, cezasızlık kültürünün ortadan kaldırılmasında da önemli katkılar yapabilir.

Genel amaçların yanı sıra, özel amaçlı izlemeler de öngörülebilir. Belirli bir konuya ya da belirli bir davaya odaklı izlemeler sonuç verebilmektedir. Tespit edilen bir eksikliği ya da ihlali görünür kılmaya, çözüm üretmeye yönelik gözlemcilik yapılabilir.

Bu şekilde, mevcut eksiklikler, aksamalar, yer etmiş alışkanlıklar, bunların nedenleri, temel aktörlerin sorumlulukları nesnel bir şekilde belirlenir. Sonuçta da, ihlalin giderilmesine yönelik çözüm önerileri üretilir ve resmî makamlara, medyaya ve genel olarak sivil topluma sunulur.

Türkiye'deki STK'lar dava gözlemciliği konusunda henüz yeterli deneyime sahip değildirlir. Güvenlik sektörü personeli tarafından işlenen insan hakları ihlallerine karşı açılan davalarda baroların ve sivil toplum kuruluşlarının dava izleyicisi olarak duruşmalara katılımı "dayanışma" amacının ötesine geçmemektedir. Bu türden katılımlar her ne kadar mahkeme üzerinde bir baskı oluştursa da, dava sürecine katılım öncesinde etkin bir hazırlık yapılamadığı gözlemlenmektedir.

BÜTÇE İZLEME

Devlet bütçesi, hükümetin kalkınmaya ilişkin planlarını, devlet kaynaklarının dağılımını, politikalar ve uygulamalar arasındaki uyumu, devletin güvenlik, adalet, özgürlük ve refah konularına verdiği değeri ortaya koyan son derece önemli bir göstergedir. Örneğin, polis, hâkim ve yargı personeli eğitime, mahkemelerin bakımına, infaz kurumlarının iyileştirilmesine ya da askerî harcamalara ne kadar kaynak ayrıldığı incelenmesi gereken bütçe kalemleri arasındadır.

Hukukun üstünlüğü ve insan hak ve özgürlüklerine saygılı ülkelerde genel prensip, hükümetlerin insan hakları yükümlülüklerine uyma konusundaki kararlılığının ulusal (ve yerel) politikalarla somutlaştırılması ve bu politikaların hükümetlerin (genel) bütçelerinde karşılığını bulmasıdır. Bu bağlamda, hükümetin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini belirlemek isteyenler, hükümet bütçelerine yansıdığı biçimiyle hükümetin gelirlerine, bütçe tahsisleri ve harcamalarına bakmalıdır.

Yapılan analiz ne kadar kapsamlı ve ayrıntılı olursa olsun, hükümet programının nasıl yürütüldüğüne ilişkin olası tüm sorulara cevap vermek açısından salt hükümet bütçesine bakılması elbette yeterli olmayacaktır. Öte yandan, özellikle bütçe rakamlarının uzmanlar tarafından sağlanan diğer verilerle karşılaştırmalı olarak incelendiği durumlarda, bütçe analizi çalışması insan hakları alanında çalışan kişilere önemli bilgiler sağlayabilir. Örneğin, bir bütçe analizi, hükümetin çalışmalarına ve daha önce verdiği sözlerin ne ölçüde gerçekleştiğine dair yıllık bir tablo sağlayabilir. Bütçe analizi, hükümetin haklarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmedeki ihmali tam olarak saptamak açısından güçlü bir araç olabilir ve hükümetin bu yükümlülükleri daha iyi yerine getirmesi için atılması gereken adımların belirlenmesinde de kullanılabilir.

Bütçe analizi güvenlik sektörünün gözetimi çalışmalarına pek çok şekilde katkı sağlayabilir:

Yüksek düzeydeki teknik ve uzmanlık gerektiren niteliği nedeniyle bütçe analizinin “gizemli” bir yönü mevcuttur. İnsan haklarının ahlaki gücü ile bütçe analizinin teknik (ve gizemli) gücünün bir araya gelmesi, insan hakları alanında çalışan kişilerin çok daha ikna edici kanıt ve savları ortaya koymasını sağlayabilecektir.

Bütçe analizi çalışmaları, harcamalardaki yetersizlikleri, fonlardaki yanlış yönlendirmeleri ya da harcamaların hükümetlerin insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak yapıp yapılmadığını tam olarak ortaya koyabilmektedir. Özellikle de, hükümetlerin “negatif” (yani “kaçınma”) yükümlülüklerinden ziyade, “pozitif” (“yerine getirme”) yükümlülükleri açısından bu durum geçerlidir.

Bütçe analizi çalışmaları hükümet kaynaklarının ne ölçüde etkili kullanıldığının belirlenmesinde yardımcı olur. Çoğunlukla hükümetler, ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek için “yeterli kaynakları” olmadığını iddia eder. Kaynaklar her zaman kısıtlı olduğundan, bu kısıtlı kaynakların azamî etkiyi sağlayacak şekilde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bütçe analizi, fonların hükümetin bir düzeyinden diğerine aktarılırken nerede tıkandığının ya da nerede eridiğinin belirlenmesine yardımcı olur.

Alanda yapılmış diğer izleme sonuçları ile güçlendirilmiş bir bütçe izlemesi sivil toplum kuruluşlarını, hükümetlerin haklarla ilgili yükümlülüklerini gerektiği gibi yerine getirmesi için yeni bir program önerme konusunda güçlendirir. Önerilen programın toplam maliyeti hesaplanmış, bu anlamda üzerinde çalışılmış ve bütçelendirilmiş olarak ve bu bütçe için gerekli kaynakların nereden bulunacağına dair somut önerilerle birlikte hükümetlere sunulması, önerilerinin özellikle ilgili bakanlıklar tarafından çok daha fazla ciddiye alınmasını sağlayabilir.

Güvenlik sektörü bakımından yapılacak olan bütçe analizleri, güvenlik sektörü içinde yer alan her kurum için ayrı ayrı yapılmalıdır. Güvenlik sektörüne yönelik bütçe analizlerinin sağlayacağı en önemli sonuç, güvenlik için ayrılan bütçenin şeffaflaşması ve vergileriyle ülke bütçesinin oluşmasına katkıda bulunan yurttaşlar tarafından izlenebilir ve denetlenebilir hale gelmesidir.

Güvenlik bütçesinin izlenmesinin yaratacağı sonuçlardan biri de yasama organının bütçenin denetimindeki rolünü artırmak olmalıdır. Sivil toplum kuruluşları, bütçe analizi ile elde ettikleri bilgileri milletvekillerini hareketlendirerek, konunun Meclis’te tartışılmasını, kamu idaresinden başka yollarla elde edilemeyen bilgilerin gün ışığına çıkmasını ve bütçenin değiştirilmesini sağlama potansiyelleri bulunabilir.

Türkiye’de bütçe analizi çalışmaları henüz başlamış ancak yaygınlaşmamış bir yön-temdir. Bütçe analizi ve izlemesi yapacak sivil toplum örgütlerinin dikkate alması yararlı olabilecek yöntemler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Milletvekilleri ile doğrudan temasa geçmek;
- İlgili Meclis komisyonlarına bilgi sunmak;

- Bütçe analizi yapılırken ilgili komite toplantılarına katılmayı talep etmek;
- Medyayı etkin bir biçimde kullanmak.

Bütçe uygulamasının izlenmesi ise oldukça zor ve donanımlı olmayı gerektiren bir başka adımı oluşturur. Ancak bu durumda bile STK'lar bütçenin uygulanmasına ilişkin Meclis'e sunulan yılsonu raporlarını izleyebilirler ya da Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (BEH) gibi sınırlı da olsa belirli araçları kullanabilirler, buldukları illerde kamu idaresinin yerel temsilcilerinin bütçe harcamalarına ilişkin bilgi talep edebilirler.

STK'lar tarafından yapılabilecek bir başka çalışma alanı ise, bütçenin şeffaflığını ve hesap verebilirliği kolaylaştıracak araçlara ilişkin uluslararası kabul edilmiş standartları toplamak, kamu idaresinin bu standartların varlığından haberdar etmek, şeffaflık ve hesap verebilirlik bakımından farklı ülke deneyimlerini kamu idaresinin, medyanın ve kamuoyunun bilgisine sunmaktır.

Güvenlik sektörü ile ilgili bütçe analizleri, sivil toplum kuruluşlarının güvenlik sektörü üzerindeki gözetim rolünü güçlendirecek bir araçtır. Bu aracı kullanabilmek için STK'ların, bütçe oluşturma süreçlerine katılımı zorlaması ve kendi önceliklerini bilgi temeline dayandırarak hazırlaması, kurumlardan bütçe harcamalarına ilişkin denetim raporlarını talep etmesi ve gizli güvenlik bütçelerinin şeffaflaştırılması konusunda savunuculuk faaliyetlerini geliştirmelerine ihtiyaç vardır.

SONUÇ

Türkiye'de güvenlik sektörü reformu; güvenlik sektörünün yapısal sorunları; güvenlik tehditleri ve bu tehditlerin güvenlik sektörü tarafından ele alınış biçimi; güvenlik bütçe ve harcamaları; savunma politikası; hukuk ve adalet sektörü reformu gibi konularda araştırma ve bilgi toplama faaliyetlerini gerçekleştiren ve kamuoyunun erişimine sunan sivil toplum kuruluşu sayısı son derece azdır.

Genellikle insan hakları örgütleri ve hukukçuların örgütlenmelerinin en güçlü olduğu alanlardan birisi ise güvenlik sektörünün fiilleri hakkında araştırma ve bilgi toplama faaliyetleridir. Ancak bu faaliyetler, güvenlik sektörünün bütününe kapsamamaktadır. Güvenlik sektörünce özellikle azınlıklar, kadınlar ve çocuklar gibi savunmasız gruplara yönelik olarak gerçekleştirilen ihlallerin araştırılması da zayıf olan alanlardan biridir.

Güvenlik sektörü kuruluşları hakkında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun etkili bir biçimde kullanılması, yasanın da güvenlik sektörüne ilişkin bilgi sağlamada yeterli bir açıklığa sahip olmaması önemli eksikler arasındadır. Bu çerçevede, sivil toplum kuruluşlarının yeni taktikler ve yöntemler geliştirmesi gerekmektedir. *Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabında yer alan "Türkiye'de İşkencenin Stratejik Haritalaması" deneyimi yeni yöntem arayışlarına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Sivil toplum örgütleri, kamu idaresini ayrıştırmaksızın yekpare bir “devlet” olarak görüyor ve savunuculuğunu bu soyut algıya yöneltiyor. Bu soyut algı üzerine kurulan stratejinin en önemli sonucu olarak, kamu idaresini oluşturan farklı kurumların farklılaşan ödevleri ve olanakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmak zorlaşıyor. Aynı şekilde ittifaklar kurulacak ya da müdahale edilecek muhataplar bulmak kadar, çözülmesi gereken sorunların kök-kaynaklarına inmek de çetrefilleşiyor.

Oysa kamu idarecilerinin algı, yaklaşım, bilgi, enerji ve potansiyelleri, sorunun çözümü için savunuculuk yapan sivil toplum örgütleri açısından stratejik bir öneme sahip. Değişimin tek unsuru olmasa bu bile, önemli bir ayağını oluşturur. Bu nedenle, güvenlik sektörü kuruluşlarıyla diyalog ortamının oluşturulması, sivil gözetimi güçlendirmede önemli yollardan birisidir.

Son nokta da, sivil toplum kuruluşlarının iç yapılarına yönelik... Sivil toplum kuruluşlarının, yurttaşlar adına güvenlik sektörü gözetimini güçlendirmelerinin en önemli yollarından birisi de, hiç kuşkusuz öncelikle kendi yapılarını güçlendirmeleri... Örgütsel amaçların ve hedeflerin netleştirilmesi, kendi hesap verebilirlik mekanizmalarını kurmak, uluslararası normlara uygun davranış kuralları oluşturmak, kurumsal gelişim açısından yaşamsaldır. İzleme ve değerlendirme mekanizmalarının sistematik temelde işlemlerini güvence altına almak; analiz, planlama, izleme ve etki değerlendirmesi faaliyetlerini sağlamlaştıracak şekilde iç kapasite oluşturmak ve uzmanlarla, diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ve sivil aktörlerle işbirliği yapmak konusundaki istek ve beceri, sivil gözetim gündeminin de geleceğini belirleyecektir.

KAYNAKLAR:

Eden Cole (DCAF), Kerstin Eppert (UNDP), Katrin Kinzelbach (der.), *Public Oversight of the Security Sector A Handbook for Civil Society Organizations*. UNDP ve DCAF, 2008. Tam metin: <http://www.dcaf.ch/publications/Leaflet.pdf>

Manuel Guzman, Bert Verstappen, “İzleme Nedir?” (Çeviri: İnsan Hakları Ortak Platformu), HURIDOCS, 2003.

Güvenlik Sektörü Gözetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Savunuculuk Faaliyetleri ve Avrupa İnsan Hakları Mekanizmalarının Kullanımı

Hakan Ataman

Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sembolleşen "Soğuk Savaş"ın sona ermesi, 1990'ların başından itibaren Avrupa köklü dönüşümlere neden oldu. Dönüşümler kaba bir put-kırcılık eşliğinde cereyan etse de, eski "demir perde" ülkelerinin totaliter sistemlerden demokrasiye geçiş süreçleri, beraberinde pek çok reformu zorunlu kıldı. Güvenlik sektörü reformların yaşandığı en önemli alanlardan biri oldu. Özellikle de güvenlik sektörünün demokratik sivil gözetimi söz konusu reformların başında gelmektedir ve günümüzde uluslararası bir norm olmuştur. Günümüzde "soğuk savaş" yıllarının gerginliğinin yerini alan "terörle savaş" politikalarının yarattığı gerginlik, güvenlik politikalarının ve güvenlik sektörünün denetimini daha da önemli kılmıştır.

UNDP'nin Avrupa ve Bağımsız Ülkeler Topluluğu Bürosu'nun (CIS) ifade ettiği gibi, güvenlik, devletlerin kendi vatandaşları için temin etmekle yükümlü oldukları bir kamu menfaattir¹. Dolayısıyla güvenlik sektörü söz konusu kamu menfaatinin temin edilmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Ancak güvenlik günümüzde sadece devlet tarafından temin edilmemektedir. Güvenlik sektörü günümüzde ordu, istihbarat, polis, cezaevi güvenliğinden sorumlu personel (ceza infaz memurları), özel güvenlik, paralı askerler (*mercenary*²), güvenlik ekipmanlarının ticareti ve Türkiye'ye özgü bir uygulama olarak koruculuk sistemini kapsayacak şekilde oldukça geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir.

Günümüzde "terörle savaş" güvenlik konularına verilen önemi arttırmış, ancak bu aynı zamanda insan hakları korumasını ve kamu sorumluluğunu engellemiştir.

1 UNDP's Regional Bureau for Europe and the CIS (RBEC), 2009, 'Human rights and justice', *Security Sector Oversight*, son erişim 29 Mart 2009, <http://europeandcis.undp.org/governance/hrj/show/DD5E8BFF-F203-1EE9-BF8F0162CEFF55C6>

2 Paralı askerler yani "*mercenary*" BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından bir insan hakları sorunu olarak görülmektedir. Konuyla ilgili olarak bir özel raporör görev yapmaktadır: "*Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on use of mercenaries as a means of impeding the exercise of the right of peoples to self-determination*", <http://www2.ohchr.org/english/issues/mercenaries/specialrap.htm> web sitesinde mevcuttur. Konuyla ilgili olarak bir de Çalışma Grubu görev yapmaktadır: "*The Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination*", <http://www2.ohchr.org/english/issues/mercenaries/index.htm> web sitesinde mevcuttur. Ayrıca BM'nin paralı asker toplanması, kullanılması, eğitilmesi ve finanse edilmesine karşı bir de sözleşmesi bulunmaktadır: "*International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries*" <http://www2.ohchr.org/english/issues/mercenaries/docs/1989UNConvention.English.pdf> web sitesinde mevcuttur

Daha da ötesi, pek çok ülkede demokrasiyi etkilemeye yönelik sivil toplumun ve yasama organının kapasite yetersizliği ve hükümetin hâkim bir yürütme organı halen mevcuttur. Yönetim ve insan hakları bakış açıları, çoğunlukla askerî yardımlar üzerine odaklanan, güvenlik sektörü reformuna yeterli bir şekilde yönelmemiştir. Sonuç olarak, güvenlik sektöründe yüksek oranda yolsuzluk ve profesyonellik yokluğu politik sektörler arasında ve politikacılarla sivil toplum arasındaki gerginliği kışkırtmıştır³.

Temel Güvenlik Zorlukları Kiev’de düzenlenen Yuvarlak masa toplantısında, parlamenterler bölgedeki en önemli güvenlik sorunlarını aşağıdaki gibi tanımlamışlardır ⁴ :		
1	Politik istikrarsızlıklar	2,5
2	İç çatışmalar ve terörizm	4,2
3	Güvenlik sektörünün demokratik gözetim yetersizliği	4,2
4	Bölgesel istikrarsızlık	6,3
5	Teknolojik ve çevresel felaketler	6,3
6	Yoksulluk	6,3

Not: Sıralama *Nominal Grup Tekniği*yle yapılmıştır. 1 en yüksek puanı, 10 en düşük puanı ifade etmektedir. Yukarıdaki rakamlar bireysel sıralamaların özetlendiği, ortalama puanları göstermektedir

Cenevre’deki Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi Merkezi (DCAF) ve BM Kalkınma Programı tarafından hazırlanan *Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi* kitabında da belirtildiği gibi demokratik gözetimde kamuoyunun katılımı güvenlik sektörünün baştan sona şeffaflığını ve hesap verebilirliğini temin etmek için çok önemlidir. Güvenlik politikaları alanında sivil toplum örgütlerinin (STK) sorumlulukları iyi yönetim ve hesap verebilirliğe son derece büyük bir katkıda bulunur: STK’lar sadece hükümeti “kontrol mekanizması” olarak değil, aynı zamanda kurumsal performanslarıyla kamu memnuniyetinin bir göstergesi ve kamu güvenliğinden ve ilgili hizmetlerden sorumlu ajanslar olarak eylemde bulunurlar. Hükümet icraatlarının, politikalarının, hukuka uygunluk ve insan haklarına riayet etmenin gözetimi gibi eylemler bütünüyle bu sürece katkıda bulunur. Ek olarak, yerel toplulukların yararını ve aynı fikirdeki bireylerin oluşturduğu grupları temsil eden STK’lar tarafından yapılan savunuculuk

3 UNDP’s Regional Bureau for Europe and the CIS (RBEC), 2009 ‘Human rights and justice’, *Security Sector Oversight*, son erişim 29 Mart, <http://europeandcis.undp.org/governance/hrj/show/DD5E8BFF-F203-1EE9-BF8F0162CEFF55C6>

4 UNDP, DCAF, 2006, “Report on Parliamentary Roundtable on Security Sector Oversight, Kiev 22-23 June 2006”, s 1, <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/Ilona/2006%20Kiev%20Roundtable%20Report.pdf>. Bu toplantı Ukrayna’daki UNDP Ülke Ofisi, Cenevre’deki Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi Merkezi (DCAF) ve Ukrayna Parlamentosu’nun işbirliğiyle, UNDP’nin Avrupa ve Bağımsız Ülkeler Topluluğu Bürosu tarafından organize edilmiştir. Toplantı Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldavya ve Ukrayna’dan CIS Parlamenterlerini bir araya getirmiştir. Toplantıya Türkiye’den de bir delegasyon katılmıştır. Rapor toplantının sonuçlarını yansıtmaktadır.

pek çok vakada marjinalize olmuş aktörlerin kendisini ifade etmesine yardımcı olur ve daha geniş bir perspektif oluşturmaya yönelik karar verme süreçlerine kapıyı açar. Bu yolla, STK'lar sadece demokrasinin kurulmasında değil aynı zamanda çatışma-sonrasında, otoriterlik-sonrasında ve demokratik olmayan devletlerde oldukça hayati bir rol oynarlar. STK'ların faaliyetleri politik süreçleri tekeline almış elitlerin karar verme süreçlerini etkilemeye devam etmektedir⁵.

Soğuk savaşın sona ermesinden bu yana, güvenlik sektörünün demokratik gözetimi, kabul edilmiş bir uluslararası norm olmuştur. Geçiş demokrasileri, önceden otoriter ve totaliter rejimlerin devamlılığını sağlamaktan sorumlu geniş boyutlardaki güvenlik sektörlerinin ve güvenlik bürokrasinin dağıtılmasına yönelik reformu için çabalamaktadırlar. Çatışma sonrası toplumlar dengeli bir demokratik yönetim biçimi için bir kurum sağlamaya yönelik güvenlik kurumlarının inşasına yönelik çaba harcamaktadırlar. Güvenlik sektörü reformu bu tür demokratik sonuçlar ve ulusal, bölgesel ve uluslararası organizasyonlar için düzenlenmiş bir ilke anlamına gelmiştir⁶.

Güvenlik Sektörü Reformu için Temel Zorluklar Kiev'de düzenlenen yuvarlak masa toplantısında parlamenterler bölgedeki güvenlik sektörü reformu için temel zorlukları şu şekilde sıralamışlardır ⁷ :		
1	Uzun dönemli ulusal vizyon ve stratejinin olmayışı (yavaş yapılan reformlar)	3,3
2	Toplumun reformların dışında tutulması, kurumsallaşmış bir danışma sürecinin olmayışı	3,5
3	Güvenlik sektöründeki mevcut kanunların uygulanamayışı	4
4	Demokratik kurumların yokluğu	4,4
5	Yolsuzluk	5,2
6	Şeffaf olmayan bütçe yönetimi ve kamu fonlarının kullanımına dair detaylı raporlama eksikliği	5,5
7	Karar vericiler arasındaki teknik kapasite eksikliği	5,7
8	Adli sistemi de içerecek şekilde, insan hakları ihlalleri için giderim mekanizmalarının eksikliği	5,7
9	Güvenlik sektörünün farklı bölümleri arasında koordinasyon eksikliği ve simetrik olmayan gelişme	8,5
10	Bölgesel düzeyde bilgi değişiminin yeterli olmayışı	8,5
11	Daha fazla erişim ve bilinç yaratma ihtiyacı	8,5
Not: Sıralama Nominal Grup Tekniğiyle yapılmıştır. 1 en yüksek puanı, 10 en düşük puanı ifade etmektedir. Yukarıdaki rakamlar bireysel sıralamaların özetlendiği, ortalama puanları göstermektedir		

5 Caparini M. ve Cole E., 2008, 'The Case for Public Oversight of the Security Sector: Concepts and Strategies', Eden Cole (DCAF), Kerstin Eppert (UNDP), Katrin Kinzelbach (der.), *Public Oversight of the Security Sector A Handbook for Civil Society Organizations* içinde, UNDP, DCAF, s.11. <http://www.dcaf.ch/publications/Leaflet.pdf> web sitesinde mevcuttur.

6 Caparini M. ve Cole E., 2008, s.11

7 UNDP, DCAF, 2006, s. 2

Demokratik sivil gözetim, genel olarak, güvenlik politikalarının oluşturulması, uygulanması, izlenmesi ve yeniden düzenlenmesinde ilkesel olarak parlamentonun, sivil toplumun, medyanın, hükümetin ve bizzat güvenlik sektörünün, yani demokratik kurumların aktif katılımı öngörmektedir. Bunlar arasından, milletvekilleri, STK'lar ve medya muhtemelen sivil denetim ve politika çerçevesindeki eksikliklere işaret etmekte daha fazla esnekliğe sahip olacaktır⁸.

Demokratik bir toplumun iyiliği için güvenlik temin etme fikri – güvenlik kurumlarının demokratik olarak sivillere ve bağımsız bir yargıya bağlı olması ve reformu yoluyla – kabul edilebilir bir ilke olmuştur, kısmen demokratik olmayan ve güven-sizlik geleneğinin kırılmasına neden olmuştur. Kamusal güvenlik programları, süper güçlerin karşılıklı meydan okumalarının sona ermesiyle birlikte, belli bir öncelik olarak halen devam eden, çoğu kez tartışılabilir nitelikteki dâhili tehditler üzerinde odaklanmış “ulusal” güvenlikten çok insan hakları ve demokratik özgürlüklerin korunmasına odaklanmıştır. İnsan güvenliği ve emniyeti ve bireylerin korkudan arınmışlığı üzerine odaklanmak yoluyla, devletler güvenlik sektörüne ve ilgili hizmetlere dış savunma zorunluluğundan yurttaşların güvenliğine ve onların insan haklarını savunmaya doğru yeniden yön verebilmişlerdir⁹.

Uluslararası düzeyde güvenlik sektörünün sivillerle ilgili denetimine yönelik ilk sözleşme *Lahey* sözleşmeleridir. 18 Ekim 1907 tarihli *Lahey Sözleşmesi (V) Ülkelerindeki Savaş Durumlarında Tarafsız Güçlerin ve Kişilerin Sorumluluklarına ve Haklarına saygı gösterilmesiyle* ilgilidir¹⁰.

26 Haziran 1945'de San Francisco'da imzalanan ve madde 110 uyarınca 24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Şartı'nın Madde 2 Paragraf 4 şöyle demektedir:

Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinden, ya da Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak diğer tavirlardan kaçınacaklardır.

<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/ch-chp1.htm>

Konuyla ilgili bir diğer önemli belge ise savaş hukukunu düzenleyen 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleridir. Cenevre Sözleşmeleri aynı zamanda bir sivil inisiyatifin güvenlik sektörünün denetimine yönelik ilk başarısıdır diyebiliriz. *Jean Henry Dunant* 1863 – 1914 periyodunda Kızıl Haç örgütünün kurulması için çabalamış ve

8 Caparini M. ve Cole E., 2008, s.12

9 Caparini M. ve Cole E., 2008, s.12

10 Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land. The Hague, 18 October 1907, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/200?OpenDocument>

daha sonraki faaliyetleriyle Cenevre Sözleşmelerinin fikir babası olmuştur¹¹. Nitekim 1901 yılında *Jean Henry Dunant*, Fransız Barış Örgütünün kurucusu ve ilk başkanı *Frédéric Passy* ile birlikte ilk Nobel Barış ödülünün sahibi olmuştur¹².

Bugünkü Cenevre Sözleşmeleri 21 Nisan 12 Ağustos 1949 tarihleri arasında Cenevre’de gerçekleşen Savaş mağdurlarının Korunması için Uluslararası Sözleşmelerin Oluşturulmasına dair Diplomatik Konferans tarafından 12 Ağustos 1949’da kabul edilmiştir. Cenevre sözleşmeleri 21 Ekim 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu sözleşmeler şu şekildedir:

- 1- Kara Kuvvetlerine mensup yaralı ve hastaların durumunun iyileştirilmesine dair birinci Cenevre sözleşmesi,
- 2- Deniz kuvvetlerine mensup hasta, yaralı ve kazazedelerin durumunun iyileştirilmesine dair ikinci Cenevre sözleşmesi,
- 3- Savaş esirlerine yapılacak muameleye dair üçüncü Cenevre Sözleşmesi,
- 4- Savaş sırasında sivillerin korunmasına dair dördüncü Cenevre Sözleşmesi.

1949 Tarihli Dört Cenevre Sözleşmesinin Ortak 3. Maddesi ise şu şekildedir;

Madde 3: Aşağıda yer alan minimum standartlar, sadece Yüksek Sözleşmeci Taraflardan birinin topraklarında gerçekleşen uluslararası nitelikli bir silahlı çatışma durumunda değil, herhangi bir silahlı çatışmanın tüm taraflarınca uygulanmak zorundadır:

(1) Silahını bırakmış olan ve hastalık, yaralanma, gözüaltı, ya da herhangi bir diğer nedenle çatışma dışı bırakılmış silahlı kuvvetler mensuplarını da içerecek şekilde, silahlı çatışmaların aktif tarafı olmayan kişilere, tüm koşullarda herhangi bir ırk, renk ya da inanç, cinsiyet, doğum ya da ekonomik statü veya benzer nitelikteki herhangi bir diğer kriter üzerinde oluşturulan herhangi bir kötü niyetli ayrımcılık olmaksızın, insanca muamele edilir.

Bu amaca bağlı olarak, aşağıdaki eylemler yukarıda bahsedilen kişilerle ilgili olarak her ne olursa olsun herhangi bir zamanda ve her yerde yasaklanmıştır ve yasak daimidir.

(a) yaşama ve vücut bütünlüğünün ihlal edilmesi, özellikle de bir türün topyekûn öldürülmesi, sakat bırakma, zalimane muamele ve işkence;

(b) rehine alma,

(c) kişisel onuruna hakaret edilmesi, özellikle de utandırıcı ve aşağılayıcı muamele,

(d) uygar toplumlar tarafından vazgeçilmez olarak kabul edilen tüm adli garantileri sağlayabilme özelliğine sahip, düzenli olarak faaliyet gösteren bir

11 ICRC, 2009, *History, Founding and early years of the ICRC (1863 - 1914)*, son erişim 29 Mart, http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng.nsf/htmlall/section_founding?OpenDocument-

12 The Nobel Prize, 2009, *All Nobel Peace Prize Laureates, The Nobel Peace Prize 1901*, son erişim 29 Mart, http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1901/index.html

mahkeme tarafından, önceden kesinleşmiş herhangi bir hüküm olmaksızın infaz gerçekleştirmek ve ceza vermek,

(2) Yaralılar ve hastalar bir araya toplanmalı ve korunmalıdır. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi gibi, tarafsız bir şekilde insanlara yardım etmek isteyen oluşumlar, çatışmanın Taraflarına hizmetlerini sunabilmelidir.

Çatışmanın Tarafları mevcut Sözleşmedeki diğer şartların tümü ya da parçası, özel sözleşmeler aracılığıyla, hayata geçirilmesi için daha fazla çaba sarf etmemelidir.

Yukarıda gösterilen şartların uygulanması çatışmaya Taraf olanların yasal statüsünü etkilemez.

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebCONVFULL?openview;>

<http://www.ohchr.org/english/law/index.htm>

Cenevre sözleşmeleri ayrıca 1977 tarihli iki adet ek protokole sahiptir:

- 1- 8 Haziran 1977 tarihli, Uluslararası Nitelikli Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasıyla ilgili ve 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol (Protokol II), 95. madde uyarınca 7 Aralık 1979'da yürürlüğe girmiştir.
- 2- 8 Haziran 1977 tarihli, Uluslararası Nitelikli Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasıyla ilgili ve 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Protokol (Protokol II), 23. madde uyarınca 7 Aralık 1978'de yürürlüğe girmiştir:

Bölüm II. İnsancıl Muamele

Madde 4: Temel garantiler

1. Özgürlüklerinin kısıtlanmış olup olmadığına bakmaksızın, çatışmanın parçası olmayı bırakmış, ya da doğrudan parçası olmayan herkesin kişilik, onur ve inanç ve dini pratiklerine saygı duyulmalıdır. Bu kişilere, aleyhteki herhangi bir ayırım olmaksızın, tüm koşullarda insanca muamele edilmelidir. Bu kural, hiç kimsenin sağ bırakılmamasına ilişkin emirleri yasaklar.
2. Önceki genellemelere ilişkin önyargı olmaksızın, paragraf I'de atıfta bulunulan insanlara karşı aşağıdaki eylemler herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerde her ne olursa olsun yasaklanmıştır ve yasak daimidir;
 - (a) İşkence, sakat bırakma ya da bedensel cezalandırmanın herhangi bir biçimi kadar, istisnai öldürmelerde kişinin yaşam, sağlık ve fiziksel ya da zihinsel bütünlüğünün ihlal edilmesi;
 - (b) toplu cezalandırma;
 - (c) rehin alma;
 - (d) terörizm eylemleri;
 - (e) utandırıcı ve aşağılayıcı muamele, tecavüz, zorla fahişelik yaptırma ve cinsel tacizin herhangi bir formu ya da saldırı;

- (f) kölelik ve her tür köle ticareti;
- (g) yağma
- (h) daha yukarıda sözü edilen eylemleri veya herhangi birini uygulamaya yönelik tehdit;
3. Çocuklara gerekli olan her türlü ilgi ve yardım sağalmalıdır, özellikle de;
- (a) Çocuklar kendileriyle ilgilenme sorumluluğu olan ailelerinin yokluğunda veya ailelerinin isteklerine bağlı olarak, dini ve ahlaki eğitimi de içerecek şekilde, bir eğitim almalıdırlar;
- (b) Çocuklara tahsis edilen tüm olanaklar geçici olarak ayrılmış olan ailelerin tekrar bir araya gelmesini kolaylaştırmaya yönelik olmalıdır;
- (c) On beş yaş ve altındaki çocuklar silahlı kuvvetlere veya gruplara dâhil edilemeyecekleri gibi silahlı çatışmalara katılmalarına da izin verilemez;
- (d) Alt paragraf (c)'de temin edilen şartlara rağmen, çatışmaların doğrudan parçası olmuşlar ve yakalanmışlarsa, onbeş yaşını doldurmamış olan çocuklara bu Maddeyle sağlanan özel koruma uygulanmaya devam eder.
- (e) Zorunlu ve mümkün olan her zaman diliminde bakımlarından öncelikli sorumlu olan ailelerinin ya da hukukun veya sözleşmelerin tayin ettiği kişilerin rızasıyla, çocuklar çatışma bölgelerinden ülke içindeki güvenli bir bölgeye geçici olarak sevk edilmeli ve onların güvenliğinden ve esenliğinden sorumlu olan kişilerin refakati garanti edecek her türlü önlem alınmalıdır.

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebCONVFULL?openview;>

<http://www.ohchr.org/english/law/index.htm>

Güvenlik sektörünün sivil denetimine dair daha güncel nitelikte pek uluslararası standart bulunmaktadır¹³:

Güvenlik politikalarının demokratik kontrol altına alınması: uluslararası kurallar

BM Genel Kurulu (BMGK) Kararı 55/96 (2000) 'Demokrasinin Sağlamlaştırılması ve Yaygınlaştırılması'

Genel Kurul, diğer bütün şeylerin yanı sıra, Devletleri aşağıdaki düzenlemeleri gerçekleştirmesuretiyle, demokrasinin sağlamlaştırmayaveyaygınlaştırmaya çağırır;

1. c) v) yargının bağımsızlığı;
- viii) devletler memurları ve kanunun uygulayıcılar ve askerî personel için eğitimlerin insan hakları eğitimini içermesi;
- ix) askerin demokratik olarak seçilmiş sivil idarecilere hesap verebilirliğinin temin edilmesi

<http://www.un.org/Depts/dhl/resguide/r55.htm>

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Güvenliğin Siyasî-Askerî Hallerine dair Davranış İlkeleri

İlkeler, güdenlik güvenlik güçlerinin mevcudiyetini demokratik meşruiyeti olan yetkililer yoluyla sağlanmış bağımsız demokratik kontrol altında tutmakla yükümlü olduklarını ifade eder. Bunlar aşağıdaki düzenlemelerin temin edilmesini içerir:

- İlgili bütçelerin yasal olarak onaylanması;
- Silahlı kuvvetlerin politik tarafsızlığı;
- Güvenlik kuvvetlerinin atanmasının, donatımının ve eğitiminin uluslararası insancıl hukukun temin ettiği kurallara uygun şekilde yapılması;
- Uluslararası insancıl hukuk ihlallerinden silahlı kuvvetlerin hesap verebilir olması;
- İç güvenlik görevindeki güvenlik güçlerine yönelik kaynakların uygulama ihtiyacıyla orantılı olması;
- Sivillere ya da sivillerin mülkiyetine yönelik zararların önlenmesine yönelik yasal yükümlülükler;
- Silahlı kuvvetlerin yurttaşların insan ve yurttaş haklarını barışçıl ve hukuki biçimde kullanmalarını sınırlandıramaması ya da yurttaşların kendi ulusal, dini, kültürel, dilsel ya da etnik kimliklerinden yoksun bırakamaması.

<http://www.osce.org/item/883.html>

Demokratik Kontrol Hakkında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 1713 (2005) no'lu Tavsiyesi

6. Hükümet önlemleri hem hukuki hem de meşru olmalıdır. Sonuç olarak, demokratik gözetim ve denetimin bazı biçimleri, parlamentolar tarafından gerçekleştirilmesi esasını gerektirir. Sırasıyla, insan haklarının ihlal edilme riskinin olabileceği olağanüstü önlenmelerin hatalı kullanımını cezalandırabilmek için yargı önemli bir rol oynar. Politikaların ve kuralların uyumlu hale getirilebilmesine rehberlik etmede uluslararası örgütler de artan bir rol oynarlar.

7. Demokratik gözetim ve denetim güvenlik sektörünün şeffaflığı ve politik olarak hesap verebilirliğini temin etmek için tahsis edilmiş bir dizi özel araçların kullanılmasından faydalanır. Bu araçlar hem anayasal ilkeleri, yasal ve kurumsal kuralları ve mantıksal hükümleri hem de bir taraftan güvenlik sektörünün çeşitli bölümleri arasındaki ilişkilerin en iyi şekilde geliştirilmesini ve diğer taraftan politik güçlerin (yürütme, yasama ve yargı) ve sivil toplumun (STK'lar, medya, politik partiler, vb.) temsil edilmesini içerir.

<http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/tao5/erec1713.htm>

UNDP İnsani Kalkınma Raporu 2002: Parçalanmış bir Dünyada Demokrasinin Derinleşmesi

Demokratik sistemlerde karar vericilerin kararları ve kullandıkları kamu kaynakları için kamuoyuna hesap verebilir olmaları bir zorunluluktur. Güvenlik konularında etkili hesap verebilirlik eğer gözetim kurumlarının güvenlik sektörü faaliyetlerine erişim kapasitesi olmazsa asla gerçekleşemez. Kapasite olmaksızın bir bilgisizlik döngüsü daimi kalır.

Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World, (New York: OUP, 2002). p. 89.

http://hdr.undp.org/en/media/hdr_2002_en_complete.pdf

Barış ve Kalkınmanın Temin Edilmesi, Genel Sekreter Raporu: güvenlik sektörü reformunun desteklenmesinde Birleşmiş Milletlerin rolü, Birleşmiş Milletler Güvenlik Sektörünün Rolü, 23 Ocak 2008

18. Güvenlik sektörü reformunun önemi güvenliğin geleneksel askerî unsurların ötesine geçtiğini göstermektedir ve oldukça geniş bir ölçüde ulusal ve uluslar arası kurumları ve aktörleri içermektedir. Bu aynı zamanda farklı sektörler arasında bağlular kurulmasını göz önünde bulundurmanın güvenlik düzenlemeleri için bir ihtiyaç olduğunun altını çizmektedir. Eşit şekilde, güvenlik sektörü reformu etkililik, hesap verebilirlik ve demokratik gözetimin, karşılıklı bir şekilde güvenlik unsurlarının güçlendirilmesi olduğuna vurgu yapmaktadır. Güvenlik sektörü reformu, paylaşılmış bir güvenlik vizyonunun uygulanmasında Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası partnerlere olduğu kadar, ulusal aktörlere de yardım edilmesine yönelik bir çerçeve sunar.

<http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=s/2008/39>

<http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=s/2008/39&Lang=E>

UNDP İnsani Kalkınma Raporu 2002: Parçalanmış bir Dünyada Demokrasinin Yükselmesi, güvenlik sektöründe demokratik idarenin ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır¹⁴:

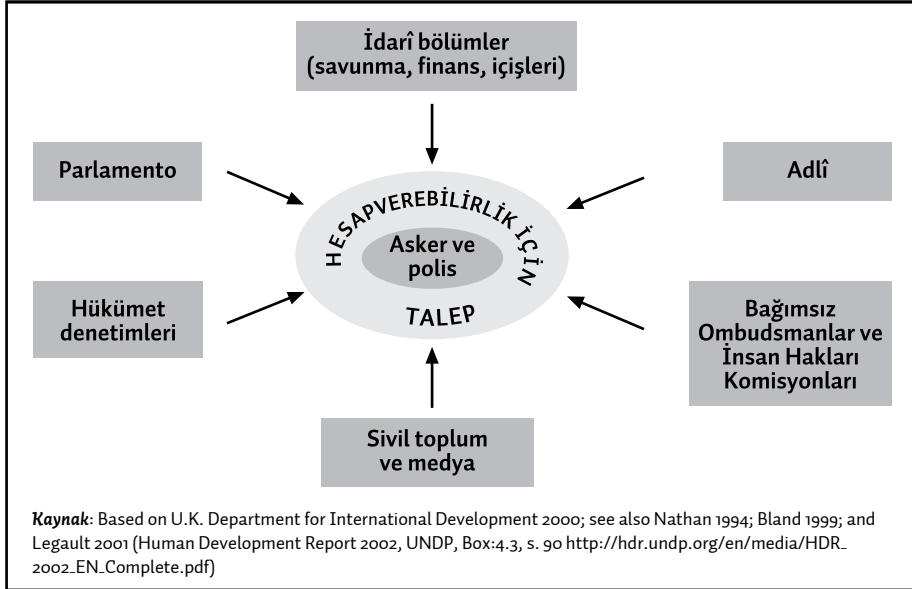
- Temel güvenlik meselelerinde nihai karar vericiler seçilmiş temsilcilere bağlı olmalıdırlar.
- Güvenlik örgütleri uluslar arası ve anayasal hukuka ve insan haklarına saygılı bir biçimde çalışmalıdırlar.
- Güvenlik bilgileri ve kaynakları hakkındaki bilgi hem hükümetin bilgisi dâhilinde hem de kamuya yönelik olarak geçiş bir şekilde elde edilebilir olmalıdır. Güvenlik kapsamlı ve disipline edilmiş bir yaklaşım kullanılarak idare edilmelidir. Bu güvenlik kuvvetlerinin, ulusal güvenliğe yönelik tahsis edilen

14 Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a fragmented world, (New York: OUP, 2002). Box:4.3. p. 90. http://hdr.undp.org/en/media/hdr_2002_en_complete.pdf

gizlilik için az sayıdaki düzenlemelerle birlikte, hükümetin diğer bölümleri gibi kamu sektörünün idaresine benzer ilkelere tabi olması anlamına gelir.

- Sivil-asker ilişkisi sivil otoriteler ve savunma güçleri arasında otoritenin iyi ifade edilmiş hiyerarşisi ve insan haklarına ve şeffaflık üzerinde temellenen sivil toplumla bir ilişki üzerinde temellenmelidir.
- Sivil yetkililer güvenlik kuvvetlerinin çalışmaları ve fonlanması üzerinde baştan sona politik kontrol kullanmaya yönelik kapasiteye sahip olmak zorundadırlar.
- Sivil toplum güvenlik kuvvetlerinin gözetimine ve güvenlik yönetimi hakkındaki politik tartışmalara yönelik yapıcı fikirler temin etmeye yönelik kapasite ve araçlara sahip olmalıdır.
- Güvenlik personeli profesyonel olarak sorumluluklarını yerine getirmeleri için eğitilmeli ve kadınları ve azınlıkları da içerecek şekilde – toplumlarının çeşitliliğine saygı göstermelidir.
- Karar vericiler bölgesel ve yerel barışın desteklenmesi konusunda yüksek öncelikli bir pozisyon almalıdır.

Asker ve Polisi Hesap Verebilir Kılmak

Mevcut uluslararası kurallar ve ilkelerden de anlaşılacağı gibi güvenlik sektörünün demokratik gözetiminde, konuyla ilgili diğer aktörlerin yanı sıra STK'lara da önemli bir rol düşmektedir. Peki, STK'ların güvenlik sektörünün demokratik gözetiminde üzerilerine düşen rolü ve şekilde yerine getirebilirler ve bunu yapabilme koşulları nelerdir?

Güvenlik sektörünün gözetiminde sivil toplumun rolü yurttaşların politik katılımının genişlemesi yoluyla demokratik süreçlerin güçlendirmenin bir aracı olarak görülebilir. Sivil toplumun, sivil yaşamı iyileştirmeye yönelik kapasitesi güvenlik politikaları ve yönetişimi alanına doğru genişlemektedir. Hem demokratik hem de demokratik olmayan rejimlerde güvenlik politikası tarihsel olarak, siyasal ve güvenlik elitlerinin olduğu kadar politikacıların ve güvenlik bürokratlarının (*securocrat*) üzerinde belirleyici etkileri ya da onlarla karşılıklı ilişkileri olan sınaî ve ticarî çıkarların da korunması olmuştur. Bu tür elitlerin doğası değişir fakat genel olarak asker, polis ve istihbaratın bir ülkeyi doğrudan ya da sivil vekâlet yoluyla idare etmesi; güvenlik elitlerinin endüstri ve ticaretle karşılık çıkarlarının ve bu çıkarları elde tutmak için yürütülen mücadelelerin politik gündemi belirlemesi; sivil politikacıların kendi iktidarlarını kaybetmemek için güvenlik elitlerine bel bağlaması ve güvenlik elitlerinin askerî darbeler yoluyla iktidarı doğrudan ele geçirmesi gibi durumlar devam edebilir. Zayıf, başarısız ve çatışmacı devletlerde benzer ilkelerin çalıştığı görülebilir, ancak "güçlü politik liderlerin" resmî olmayan birlikteliğiyle geleneksel devlet yapısı yer değiştirmiştir¹⁵.

Buna karşın, siviller, kamu güvenliğini isteyen alıcılar olarak, bu güvenliğin devredilmesi hakkında fikirlerini söyleme yetkisine sahiptirler. Bunlardan bazıları ilgili konularda profesyonel uzmanlık geliştirmiştir. Yurttaşlar sadece oy verenler değildir; aynı zamanda vergi ödeyenler, kamu hizmetlerinden yararlananlar, belli bir bölgenin sakinleri ve dini topluluklar ve diğer bölgesel grupların üyeleridir. Bütün bu bölgesel grupların seslerini duyurmaya hakları vardır. Sivil toplum politikacıların başka türlü dışlanacak olan bu bölgesel gruplara ulaşmalarını sağlayarak demokratik süreci tamamlar. Tahsis edilmiş kamu kaynaklarının verimli ve etkili bir şekilde kullanıldığından emin olmak için, kamu hizmetlerinin son kullanıcılarına danışılabilir ve onlar sürece dâhil edilebilir. Ayrıca, bağımsız STK'lar politik partiler tarafından bozulmamış bir durumda kalabilirler ve sık bir şekilde hükümetten bağımsız olarak göründükleri için kamusal güvenliğe sahiptirler. Tek bir konuyla uğraşan bazı büyük STK'lar ulusal ya da uluslararası uzmanlıkları kabul edildiğinden kamusal düzeyde tanınmışlardır. Bu gruplar, örneğin Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) ya da İnsan Haklarını İzleme (*Human Rights Watch*), hükümetler ve uluslararası organizasyonlarla çok daha fazla eşit koşullarda konuşabilecek uluslararası düzeyde iyi bir profil geliştirmişlerdir. Bu uzmanlık,

politika yapma sürecinde değerli bir kaynaktır; çünkü karar vericilerin ve yasama yapanların güvenilir ve bağımsız bilgiye erişimini sağlar¹⁶.

Barış ve güvenlik konularını ele aldığını ileri süren gruplar- silahsızlanma grupları, akademik bölümler veya güvenlik ya da ceza hukukuyla uğraşan araştırma ve politika enstitüleri- güvenlik sektörü reformuna ve hükümet gündemine müdahil olabilecek sivil toplum gruplarının açık örnekleridir¹⁷.

Bununla birlikte, sivil toplum örgütlerinin daha bir geniş yelpazesi hükümetlerin güvenlik sektörüne yeniden biçim vermesinde bir rol oynar. Örneğin, güvenlik sektörünün demokratik gözetimi ve hesap verebilirliği sık bir şekilde insan hakları, sivil özgürlükler ve sosyal ve geçiş döneminde adalet sorunuyla doğrudan bağlantılıdır. Azınlıklar ve diğer marjinalize edilen gruplar kendi güvenlik ihtiyaçlarını elde edememiş olabilirler ya da onlar güvenlik sektörü personelinin aşırı güç kullanımının, haksız takibatların, ya da bazı diğer davranış biçimlerinin mağdurları olabilirler. Polisin hesap verebilirliği öncelikli bir kaygıdır ve toplumsal grupların ve organizasyonların geniş bir kemsinin bilgi temin edebilecekleri ve hatta çoktan elde ettikleri bir konudur. Ayrıca, farklı STK'lar güvenlik sektörünün kamusal denetimi sürecine katkıda bulunmaya yönelik farklı – fakat ilgili – becerilere sahiptir. Aşağıda bu katkılara ait bazı örnekler bulunmaktadır¹⁸:

Güvenlik sektörünün kamusal gözetimine STK'ların katkıları			
STK Türü	Güvenlik sektörünün kamusal gözetimine katkı(lar)	(Yerel) Ulusal STK örnekleri	Uluslararası STK örnekleri
Toplum temelli ve komşuluk örgütleri ve grupları	- Farkındalık arttırma - Marjinal grupların güçlendirilmesi - Çıkarların temsil edilmesi	Yerli Halklar ve Çiftçiler Kuzey Birliği, Guatemala (<i>Unidad Indígena y Campesina del Norte, Guatemala</i>)	Minorityrights.org
Kalkınma ve "Barış" STK'ları	- Farkındalık arttırma - Marjinal grupların güçlendirilmesi - İzleme - Tavsiyeler	Helvetas (İsviçre), ProPatria (Endonezya)	Oxfam International, Cate International, Alert, InterPeace, Saferworld

16 Caparini M. ve Cole E., 2008, s.17

17 Caparini M. ve Cole E., 2008, s.18

18 Caparini M. ve Cole E., 2008, s.18-19

Güvenlik sektörünün kamusal gözetimine STK'ların katkıları (devam)

STK Türü	Güvenlik sektörünün kamusal gözetimine katkı(lar)	(Yerel) Ulusal STK örnekleri	Uluslararası STK örnekleri
İnsan Hakları Grupları ve Ağları	<ul style="list-style-type: none"> - Farkındalık arttırma - Eleştiri - İzleme - Tavsiyeler 	Çeçenya Adalet Projesi (<i>Chechnya Justice Project</i>), Fiji İnsan Hakları Komisyonu (<i>Fiji Human Rights Commission</i>), İsrail İşkenceye Karşı Halk Komitesi (<i>Public Committee Against Torture in Israel</i>)	Amnesty International, Human Rights Watch, Inter-Africa Network on Human Rights and Development (AFRONET)
Ağlar ve Destek grupları	<ul style="list-style-type: none"> - Farkındalık arttırma - Marjinal grupların güçlendirilmesi 	Hindistan Kara Mayınlarının Yasaklanması Kampanyası (<i>Indian Campaign to Ban Landmines</i>), Silah Kontrolü İttifakı, Güney Afrika (<i>Gun Control Alliance, South Africa</i>)	African Security Dialogue and Research (ASDR), Cluster Munitions Coalition, Child Soldier Coalition
Politika araştırma enstitüleri, düşünce ve güvenlik öğretileri enstitüleri	<ul style="list-style-type: none"> - Analiz - Eleştiri - Diyalog ve müzakere - Tavsiyeler 	Kosova Politik Araştırmalar ve Kalkınma Enstitüsü (<i>Kosovo Institute for Policy Research and Development - KIPRED</i>), Ukrayna Razumkov Merkezi (<i>The Razumkov Centre Ukraine</i>), Pakistan Yasama Geliştirme ve Şeffaflık Enstitüsü (<i>Pakistan Institute of Legislative Development and Transparency PILDAT</i>), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (<i>Turkish Economic and Social Studies Foundation - TESEV</i>), Barış ve Çatışma Araştırmaları Enstitüsü (<i>Institute of Peace and Conflict Studies-India</i>)	Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), Centre for Strategic and International Studies (CSIS), International Institute for Strategic Studies (IISS)

Güvenlik sektörünün kamusal gözetimine STK'ların katkıları (devam)

STK Türü	Güvenlik sektörünün kamusal gözetimine katkı(lar)	(Yerel) Ulusal STK örnekleri	Uluslararası STK örnekleri
Profesyonel birlikler ve gruplar (meslek örgütleri)	<ul style="list-style-type: none"> - Farkındalık arttırma - Marjinal grupların güçlendirilmesi - Çıkarların temsil edilmesi 	Kolombiya José Alvear Restrepo Hukukçular Birliği (<i>Colectivo de Abogados José Alvear Restrepo - Colombia</i>), Gürcistan Genç Hukukçular Birliği (<i>Georgian Young Lawyers Association - GYLA</i>)	International Association of Lawyers Against Nuclear Arms, Reporters without Borders (Sınır Tanımayan Gazeteciler örgütü)
Öğrenci grupları	<ul style="list-style-type: none"> - Farkındalık arttırma - Marjinal grupların güçlendirilmesi - Çıkarların temsil edilmesi 	Pugwash Öğrenci Derneği ABD (<i>Student Pugwash USA - SPUSA</i>), Pora Ukrayna	Mevcut değil.
Sendikalar	<ul style="list-style-type: none"> - Farkındalık arttırma - Marjinal grupların güçlendirilmesi - Çıkarların temsil edilmesi - İzleme 	İngiltere ve Galler Polis Federasyonu (<i>Police Federation of England & Wales</i>), İskoç Polis Federasyonu (<i>Scottish Police Federation</i>)	Euromil
Kadın Örgütleri	<ul style="list-style-type: none"> - Farkındalık arttırma - Marjinal grupların güçlendirilmesi - Çıkarların temsil edilmesi - İzleme 	Makedonya Cumhuriyeti Kadın Örgütleri Birliği (<i>Union of Women's Organisations of the Republic of Macedonia - SOZM</i>), Fas Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Derneği (<i>Association Marocaine de Lutte contre la Violence q l'égard des Femmes -AMLVF</i>)	Suzanne Mubarak Women's International Peace Movement
Vakıflar	STK'ların güvenlikle ilgili araştırmaları için destek ve fon.	Gleitsman Vakfı, ABD (<i>The Gleitsman Foundation - United States</i>), Friedrich-Ebert-Stiftung (Almanya), Konrad-Adenauer-Stiftung (Almanya)	Macarthur Foundation, Open Society Institute (Açık Toplum Enstitüsü)

Sivil toplum örgütlerinin güvenlik sektörü reformu ve yönetişimine yapabilecekleri katkıları şu şekilde sıralamak mümkündür¹⁹:

- Politik konular hakkında diyalog ve müzakere,
- İlgili konular hakkında politikacıların, karar vericilerin ve kamuoyunun eğitilmesi,
- Belli konular hakkında farkındalık yaratma ve eğitim yoluyla kamuoyunu ve grupları güçlendirmek,
- Karar vericiler, parlamenterler ve medya ile koşulların ve yerel ihtiyaçların bilgisini ve özel haberleri paylaşmak,
- Geniş bir şekilde sosyal grupların ve bakış açılarının katılımı yoluyla politik süreçlerin meşruluğunu düzeltme,
- Yerel toplulukların sorumlu oldukları ve temsil edildikleri güvenlik politikalarını cesaretlendirmek,
- Politik çevrede ilgi gruplarının ve toplulukların temsil edilmesi,
- Politik gündeme güvenlik reformu konularının yerleştirilmesi,
- Bağımsız bilirkişi raporları, bilgiler ve perspektiflerden oluşan bir havuz oluşturmak,
- Konuyla ilgili politikalar ve araştırmalar yapmak,
- Özel bilgiler ve politik girdiler temin etmek,
- Güvenlik kurumlarının hesap verebilirliğini ve şeffaflığını yaygınlaştırmak,
- Reform ve politika uygulamalarını izlemek,
- Politikaların dikkatli bir şekilde incelenmesinin devamlılığını sağlamak,
- Hükümetlerin duyarlılığını yaygınlaştırmak,
- Kamu yararının çıkarıyla ilgili tüm idari yapıların meşruiyetine ve politikalarına kararlı bir şekilde etki edecek platformlar yaratmak,
- Demokratik ve demokratik olmayan rejimlerde minimum uluslararası insan hakları standartlarının devamlılığını korumak yoluyla demokratik değişimi kolaylaştırmak,
- Anti-demokratik ve temsilci olmayan yerel ve ulusal yönetimlere yönelik sistematik kamusal muhalefetinin kritik bir kitlesini yaratmak ve harekete geçirmek.

STK'ların güvenlik sektörünün demokratik gözetimine yönelik katkıları, yukarıda sıraladığımız faaliyetlerin ve aktif savunuculuk stratejilerinin bir parçası olarak, stratejik davalar açma yoluyla da gerçekleşir. STK'ların açtıkları stratejik davalar sonuçları itibarıyla hem politik hem de yasal düzeyde değişikliklere neden olabilir. Bu tür stratejik dava açma faaliyetleri, *ABD Yüksek Mahkemesi* gibi mahkemelerin anayasal olarak yetersiz ya da yanlış sonuçlar doğurabilecek yasaları değiştirme yetkisinin olduğu yerlerde ulusal düzeyde yapılabileceği gibi, ulusal düzeyde sonuç alınamayacak olan yerlerde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası yetkisi olan mahkemeler düzeyinde de gerçekleşebilir.

Stratejik dava açma kamu çıkarı davaları alanına giren bir yöntem ya da taktiktir. Genellikle emsal teşkil eden davalar yoluyla kamusal politika reformlarına, hukuk reformlarına ve sosyal değişime erişmek için mahkeme sistemlerinin kullanılmasını ifade eder. Bireysel adalet kadar sosyal adaletle ilgili konulara odaklanır²⁰. Davanın stratejik olarak birey adaletine mi yoksa sosyal adaletine mi odaklanması gerektiği başvurulacak mekanizmanın yapısına ve STK'nın stratejisine göre değişkenlik gösterebilir.

Stratejik dava açmanın ilkesel hedefleri anayasal korumayı ya da insan haklarının ihlal eden politikaları ya da kanunları değiştirmek, kanunların yorumlanmasını ve doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak, kanundaki boşlukları tanımlamak olarak sıralanabilir. Stratejik dava açmanın diğer hedefleri bilinç yükseltmek, kamusal tartışmaları teşvik etmek, kamuoyunun eğitilmesi, koalisyonlar oluşturmak, sosyal ve yasal değişim için baskı oluşturmak, marjinal grupları güçlendirmek olabilir. Stratejik dava açmanın diğer sonuçları sivil toplumun geliştirilmesi ve toplumun harekete geçirilmesi, demokratik değerlerin ve hukukun üstünlüğünün geliştirilmesidir. Problemlerin devamlılığı, medeni kanunun var olduğu ülkelerde daha önceki emsallerin rolü, mahkeme düzenindeki değişiklikler ve politik anlaşmalarla ilgili tartışmalar, uygulama güçlükleri ise stratejik dava açmanın sınırlarıdır. Buna karşılık stratejik bir dava açma gündeme geldiğinde geniş bir sosyal problemle ilgili yasal bir problem var demektir. Karar oldukça geniş bir etki yaratır. Sorun kamuoyu ve medya tarafında kolay anlaşılır. Diğer yöntemler mümkün ya da ideal değildir. Mahkemeler bağımsızdır, saygın ve sempattir. Medyanın yayınları için potansiyel haber niteliğindedir. Düşünülmesi gereken bazı diğer pratik unsurlar dava için belli bir fonun olması, davanın arkasında duracak anlayışta olunması, davalının

20 Public Interest Law Initiative, Columbia University Budapest Law Center, prepared by Barbara Bedont and Mona Nicoara, presentation by Ed Rekosh, "Public Policy Advocacy: Strategic Litigation and International Advocacy", Stanhope ICT Policy Training Programme 20 August 2003, http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000698.pdf web sitesinde mevcuttur. Ayrıca bkz. Presentation by Sabine Benzing-Balzer, "Strategic Litigation An Introduction", Public Affairs Centre, Bangalore – India, Right to information training for NGOs from India, Bangalore, 21-24 January 2007, <http://www.pacindia.org/projects/right-to-information-empowerment-programme-right-to-information-training-for-ngos-from-india/S%20-%20Benzing-Balzer%20-%20Strategic%20litigation%20-%20Bangalore.ppt/view> web sitesinde mevcuttur.

değişime yardımcı olması ve davanın iyi bir uzman ekip gerektirmesidir. Bu nedenle stratejik dava açma kapsamlı bir savunuculuk stratejisi gerektirir. Uluslararası hukukla entegre olmalıdır. Yasal destek geliştirilmeli, mahkeme eğitimi olmalı, şikâyetçilerin ve diğerlerinin güvenliği göz önünde bulundurulmalı, bir takip stratejisi geliştirilmeli, tek bir mahkeme kararının ötesinde daha uzun erimli bir mücadele öngörülmelidir. Dava kaybedileceği öngörülmüşse, reforma yönelik önlemler için çağrıda bulunulmalı, mahkeme izlenmeli, harici yasal önlemler yoluyla kararın geri döndürülmesi için plan yapılmalı ve uluslararası mekanizmalar devreye sokulmalıdır²¹.

Yargının güvenlik sektörüyle ilgili temel görevleri, hem geniş anlamda yurttaşların hem de silahlı kuvvetler personeli olan yurttaşların insan haklarının ihlal edilip edilmediğine, eylemlerinin anayasaya ve ilgili yasalara uyup uymadığına bakarak karar vermektir. Bu görev olağanüstü durumlarda özel bir öneme sahiptir²². Parlatmentonun ya da yürütmenin aksine, mahkemeler kamu görevlilerini sahip oldukları inisiyatifler hakkında sorumlu tutma gücüne sahip değildir. Yargının kapasitesi bütünüyle uygun bir şekilde mahkeme önüne getirilen davaya bağlıdır. STK'lar burada kamu çıkarının savunulması ve ihlallerin açığa çıkarılması ve insan haklarının savunulmasına yönelik stratejik dava açmayı kullanmak yoluyla hukukun üstünlüğüne katkıda bulunurlar ve kamu çıkarının savunulmasında hayati bir rol oynarlar²³.

Mahkemeler güvenlik sektörünün denetiminde iki temel biçimde uğraşırlar. Birincisinde devlet yetkililerin kendisi bir hukuk davasını gündeme getirir, örneğin bir terörizm kovuşturması ya da resmî olarak gizli bir dava veya silahlı kuvvetlerin mensubuna karşı disiplin soruşturması gibi. Bu tür örneklerde, özellikle belli delil türlerine izin verilip verilmediğini (örneğin delillerin işkence, yasadışı ya da aldatmayla elde edilmesi) detaylı bir şekilde incelemek suretiyle, mahkemeler güvenlik sektörü üzerinde dolaylı bir kontrol sağlarlar. Bununla birlikte, silahlı kuvvetlerin bir üyesine ya da bir polis memuruna kendi pozisyonunu kötüye kullandığı için bir kovuşturma ya da disiplin soruşturması açıldığında, kontrol unsuru doğrudan gerçekleşir²⁴.

İkinci olarak, mahkemeler güvenlik sektörü politikalarının ya da eylemlerinin yasallığına tartışmaya yönelik bireyler ya da STK'lar tarafından kullanılabilir. Bu tür durumlarda mahkemeler bir silahlı çatışmanın tarafı olan ya da silahlı çatışmada yer alan güvenlik sektörü üyesi tarafından gerçekleştirilen eylemin yasallığı hakkında karar vermeye çağrılır. Bu Alman Federal İdare Mahkemesinin 2005 yılında verdiği bir

21 Barbara Bedont and Mona Nicoara, 2003

22 Leigh I., 2008, 'Executive, Legislative and Judicial Oversight and Guidance over the Security Sector', Eden Cole (DCAF), Kerstin Eppert (UNDP), Katrin Kinzelbach (der.), *Public Oversight of the Security Sector A Handbook for Civil Society Organizations* içinde, UNDP, DCAF, s.47. <http://www.dcaf.ch/publications/Leaflet.pdf> web sitesinde mevcuttur.

23 Leigh I., 2008, s. 48

24 Leigh I., 2008, s. 48

karardan esinlenilmiş örneklemedir. Davada bilgisayar mühendisi olan bir asker, Irak savaşını gayrı meşru ve yasa dışı bulduğu için, vicdanî nedenlerle bir bilgisayar programı üzerinde çalışmayı reddetmiştir. Mahkeme askerin vicdan özgürlüğü bulunduğuna karar vermiştir. Bir diğer örnekte Alman Anayasa Mahkemesi kaçırılan bir uçağın düşürülmesini anayasaya aykırı bulmuştur²⁵.

Eşit şekilde, mahkemeler terörizm tehdidiyle mücadelede güvenlik sektörü eylemlerinin yasal olarak meşru olup olmadığına karar verebilirler. Örneğin Aralık 2004'de Lortlar Kamarası (İngiltere'deki en yüksek mahkeme) Anti-Terörizm, Suç ve Güvenlik Yasası 2001 kapsamında, bir grup terörizm şüphelinin yargılama olmaksızın belirsiz bir süre gözaltına alınmasını, hükümetin hakları ve özgürlükleri askıya alma girişiminin meşrulaştırılmayacağı gerekçesiyle, insan hakkı ihlali olarak bulgulamıştır. Dönüm noktası yaratan bir diğer önemli karar ABD Yüksek Mahkemesinin Guantanamo Körfezindeki gözaltı merkezinde bulunan kişilerin haklarına yönelik vermiş olduğu karardır. 12 Haziran 2008'de Yüksek Mahkeme Guantanamo Körfezindeki gözaltı merkezinde bulunan kişilerin federal mahkemelerde kendi tutukluluk hallerine itiraz edebilmelerine yönelik anayasal haklara sahip olduğuna karar verdi. Bu karar ABD'nin anti-terörizm politikaları için geniş kapsamlı tavsiyeler içermektedir. Bu Guantanamo'da gözaltında bulunan kişilerin artık ABD sivil mahkemelerinin yargılamasının dışında tutulamayacağı anlamına gelmektedir²⁶. ABD Başkanı seçilen Barack Obama'nın iş başına gelir gelmez, ilk aldığı kararlardan bir tanesinin Guantanamo üssünü kapatmak olduğunu da hemen hatırlatmak gerekir.

Güvenlik sektörünün bazı birimlerinin örgütlenme özgürlüğü bazı ülkelerde genel olarak sınırlandırılmıştır. Güvenlik sektörü çalışanlarının sendikalara ya da kendi çıkarlarını korumaya yönelik diğer gruplara üye olmaları engellenebilir. Bu hakların hayati olup olmadığını onaylamak mahkemelerin rolüdür. Güvenlik sektörü çalışanlarının haklarına dair bazı sınırlamalar meşrulaştırılabilir. Özellikle bu onları toplumu bir bütün olarak ilgilendiren politik konulardan uzak tutmak için yapılabilir, ancak bu tür sınırlandırmalar kanunla temellendirilmiş olmalı ve kamuoyunun çıkarıyla orantılı olmalıdır²⁷.

STK'lar tarafından açılan davalar sık bir şekilde doğrudan etkiledikleri hakların korunmasından daha geniş bir etkiye hizmet ederler. Ön soruşturma sırasında yapılan keşifler önceden gizlenen bilgilere ya da belgelere erişimi temin edebilir, böylece güvenlik sektörünün hesap verebilirliği ve şeffaflığını güçlendirmeye yönelik bir eylem gerçekleşir. Daha ötesi, mahkemelerin bağımsızlığı ve yetkisi sayesinde, yasal mücadeleler parlamenter sistemin çözüm bulmakta başarısız olduğuna dair

25 Leigh I., 2008, s. 48

26 Leigh I., 2008, s. 48

27 Leigh I., 2008, s. 49

şikâyetlere kamuoyunun dikkatini çekecek yüksek oranda önemli bir politik araç olabilir²⁸.

Yasal ve anayasal hak olarak politik taleplerin ifade edilmesi onlara bir meşruiyet kazandırır ve adaletsizliğe çözüm bulmaya yönelik kampanyaların geniş bir oranda desteklenmesine yardımcı olur. Mahkemelerde doğrudan bir başarı elde edilemediği yerlerde bile, davalar bir konu hakkında ya da yasal reformlara yön verebilecek kamusal ya da politik bilinç yükseltme kampanyasının parçası olarak şekillenebilir²⁹.

TEHDİTLER VE OLANAKLAR İÇİNDE AVRUPA İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI VE GÜVENLİK SEKTÖRÜNÜN DENETİMİ

Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa'nın siyasî kuruluşu olan Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesine (AİHS) paralel olarak koruyucu bir sistem kurmuştur. Sözleşmedeki hakları ihlal edilen herkes, ulusal mahkemelerde yasal çare imkânlarının tükenmiş olması şartı ile Strasbourg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) şikâyette bulunabilir³⁰. Ayrıca Avrupa Konseyi 1996 yılında Değiştirilmiş Avrupa Sosyal Şartı kabul etmiştir³¹. 1998 Temmuzunda yürürlüğe giren bir ek protokol, uyum hakkında ulusal raporlara ek olarak kolektif şikâyet sistemini getirmektedir.³²

Türkiye Avrupa İnsan Haklar Komisyonu'nun bireysel başvuruları kabul yetkisini ilk kez 28 Ocak 1987'de, üç yıllık bir süre için tanımıştır. Bu sürenin dolmasından sonra da 11. Protokol yürürlüğe girene değin, Komisyonunun bireysel başvuruları kabul yetkisini üçer yıllık süreler için uzatmıştır. 11. Protokol, AİHM'in bireysel başvuruları kabul yetkisini Sözleşmenin zorunlu bir ilkesi olarak yeniden düzenlediğinden, diğer sözleşmeciler devletler gibi, Türkiye'de 11. Protokolü onaylamış olmakla artık bireysel başvuru hakkını herhangi bir süre kısıtlamasına bağlı olmaksızın tanımış olmaktadır.³³

Polis Akademisinin 2003'de yayınladığı verilere göre, Türkiye'den AİHM'e yapılan 3.000 başvuru, AİHM önündeki toplam başvuruların üçte birine yakındır. Yaklaşık 5.000 kişiyi kapsadığı tahmin edilen söz konusu başvuruların 1.700 kişiyi kapsayan 78 adedi Kıbrıs Rumları tarafından, tahminen 1500 kadari da Güneydoğu Anadolu'daki vatandaşlarımızca yapılmıştır.³⁴

28 Leigh I., 2008, s. 50

29 Leigh I., 2008, s. 50

30 *Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması*, May 2000, s. 9

31 *Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması*, May 2000, s. 13-14

32 *Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması*, May 2000, s. 13-14

33 Özdek Y., *Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye*, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No:20, Birinci Baskı, Mart 2004, S.79

34 *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi*, Polis Akademisi, Ocak 2003 Cilt: 1 Sayı: 4 s.VII, <http://www.pa.edu.tr/tr/baskanlik/menu/dergiz/say14/1-26.pdf> web sitesinde mevcuttur.

Dışişleri, Adalet ve Maliye Bakanlığı'nın açıklamalarına göre Türkiye'nin AİHM'e giden davalar sonucunda, 2004 sonuna kadar 30 milyon Euro ödemeye mahkûm olmuştur. Türkiye bu tazminatların kusur sahiplerine ödetilmesine yönelik 2002'de bir yasa düzenlemesi yapmıştır. Ancak bu cezalar kişisel kusuru olan devlet memurlarına bir türlü döndürülememiştir. Maliye Bakanlığı'nın verdiği cevaba göre ya fail tespit edilememekte, ya da takipsizlik, beraat v.b. kararlar verildiği gerekçesi ile sorumluların bağlı olduğu idare, rücu davası açılarak kişileri bildirmiyor.³⁵

AİHM 2008 yılında toplam 1881 başvuruyla ilgili olarak 1543 dava hakkında karar vermiştir: Yapılan yargılamalarda en yüksek rakamlar Türkiye (264), Rusya (244), Romanya (199) ve Polonya (140) hakkındadır. Bu dört devlet tüm yargılamaların toplamından daha fazladır (%55). Yargılamaların yaklaşık üçte biri (%31) diğer sekiz ülkeye aittir: Ukrayna (110), İtalya (83), Yunanistan (74), Bulgaristan (60), Macaristan (44), Birleşik Krallık (35), Fransa (34) ve Moldavya (33). Geriye kalan otuz beş Sözleşmeciler Devlet tüm yargılamaların %14'üdür³⁶.

Türkiye İnsan Hakları Vakfının hazırladığı rapora göre, 2008 yılında AİHM'in Türkiye aleyhine açılmış olup karara bağladığı davalardan 262'sinde en az bir maddenin ihlal edildiği, 1'inde ihlal bulunmadığı, 1'inde ise dostane çözüm sonucuna varıldı. Türkiye'nin başvuru sahiplerine ödemeye mahkûm olduğu tazminat miktarı sadece geçen sene 7.194.292 Euro'ya ulaştı (Maddi Tazminat: 4.814.624 Euro; Manevi Tazminat: 2.076.217 Euro; Mahkeme Masrafları: 273.451 Euro). Son on yılda AİHM'e Türkiye aleyhine yapılan başvuru sayısı 24.563³⁷.

Başvuru sayısındaki artıştan ve mahkemenin önüne tekrar tekrar gelen davaların çokluğundan kaynaklanan, AİHM yargılama süreçlerinin uzunluğu nedeniyle, mahkeme 2008'de çoğunlukla 1990'larda, İstanbul'da ve Türkiye'nin Güneydoğu'sunda meydana gelmiş vakalarla ilgilendi³⁸.

AİHM Türkiye'nin AİHS'nin 3. maddesini 2007 yılında toplamda 47 kez ihlal ettiğine karar vermişken 2008'de toplamda 57 kez ihlal ettiğine karar vermiştir. Ayrıca AİHM, AİHS 5. maddesinin (özgürlük ve güvenlik) 64 davada; 6. maddesinin (adil yargılanma) 75 davada (yine 6. maddeyle ilgili olarak yargılama süresinin uzunluğu nedeniyle 64 davada); 8. maddesinin (mahremiyet ve aile yaşamına saygı) 11 davada; 10. maddesinin (ifade özgürlüğü) 20 davada; 11. maddesinin (toplanma ve örgütlenme) 5 davada; AİHS'nin 13. maddesinin (etkili bir iç hukuk yoluna başvuru) 13

35 'Yargıda AİHM'e taşınmadan çözüm,' *Hürriyet gazetesi*, *Hürriyet Ege eki*, 2 Mayıs 2005, s. 7

36 Annual Report 2008, Provisional Edition, Ocak 2009, p. 12

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B680E717-1A81-4408-BFBC-4F480BDD0628/o/Annual.Report.2008.Provisional.Edition.pdf>

37 Türkiye İnsan Hakları Vakfı Dokümantasyon Merkezi, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Sonuçlanan İşkence Yasağı İle İlgili Davaların Değerlendirmesi", 12 Mart 2009, s. 1, <http://www.tihv.org.tr/tihv/data/2008.aihm.kararlari.pdf>

38 Türkiye İnsan Hakları Vakfı Dokümantasyon Merkezi (2009) s.1

davada ve Birinci Protokol'ün 1. maddesini (mülkiyet hakkı) 42 davada, ihlal ettiğine karar vermiştir³⁹.

TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBELER VE AİHM

BM eğitim hakkı eski özel raportörü Katarina Tomaševski tarafından hazırlanan Türkiye raporunda⁴⁰, özel raportör Türkiye'de silahlı kuvvetlerin önemine atıfta bulunurken, Türkiye'deki askerî harcamaların yüksekliğini ve kamuoyu yoklamalarında TSK'nın en saygın kurum olarak olduğunu görüldüğünü belirtmekte ve şunları söylemiştir:

Sivil otoritenin bütün askerî yapılar üzerinde tam denetimi olduğu varsayımı, insan hakları güvencelerinin temel dayanağı olarak görülür. Fakat bugünün Türkiye'si, alabildiğine merkezi (ve yakın zamana kadar askerî) bir Devlet yapısına sahiptir. Modern Türkiye'nin babası olarak görülen Kemal Atatürk ve haleflerinden pek çoğu askerdi. 1960-61, 1971-73 ve 1980-83 dönemlerindeki askerî yönetim ve 1997 yılındaki "yumuşak darbe", silahlı kuvvetlerin ülkedeki statüsünü pekiştirmiştir. Ordu, Milli Güvenlik Kurulunda temsil edilmektedir. Bu kurulun yetki alanı, eğitim ve öğretimle ilgili konuları da kapsamakta, yabancı dillerde öğretim ve yabancı dil eğitiminin yanı sıra zorunlu öğretim alanlarını da derinden etkilemektedir. Kurulun görüşleri resmen bağlayıcı olmayabilir, ancak hükümet politika ve uygulamalarındaki etkisi aşikârdır.

Türkiye'de gerçekleşen askerî darbeler beraberinde sıkıyönetim uygulamalarını getirmiştir. Prof. Dr. Bülent Tanör, en vahim ihlallerin, askerî yönetimler ya da sıkıyönetim mahkemeleri eliyle bu dönemlerde ortaya çıktığını belirtmektedir.⁴¹ Tüm bunlara ek olarak önce 1961 Anayasasının geçici 4. maddesi, ardından 1982 Anayasasının Geçici 15. maddesiyle darbeyi gerçekleştirenlere dokunulmazlık zırhı geçirilmiştir. 1961 Anayasasının geçici 4. maddesi şu şekildedir:

GEÇİCİ MADDE 4.- (...)

27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren Kurucu Meclisin toplandığı 6 Ocak 1961 tarihine kadar yasama yetkisini ve yürütme görevini Türk Milleti adına kullanmış bulunan Millî Birlik Komitesinin ve Devrim Hükümetlerinin karar ve tasarruflarından ve bunların, idarece veya yetkili kılınan organ ve mercilerce

39 Türkiye İnsan Hakları Vakfı Dokümantasyon Merkezi (2009) s.1

40 BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Katarina Tomaševski tarafından sunulan rapor, "Türkiye Ziyareti", 3-10 Şubat 2002, Para. 29, 53-54, <http://www.ihop.org.tr/dosya/or/2002-Turkey-education.TR.doc>, <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go2/120/31/PDF/Go212031.pdf?OpenElement>

41 Tanör B., *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, BDS Yayınları, 3. Baskı, Kasım 1994, İstanbul, S.318. Ayrıca 12 Eylül 1980 askerî darbesi sırasında gerçekleşen ihlaller için bkz. *Tamamlanmamış bir değer: İnsan Hakları*, Ensaroğlu Y, Şehir Yayınları, Temmuz 2001, s.59-60; 12 Eylül Belgeleri, BELGenet, 11 Şubat 2006 <http://www.belgenet.com/12eyul/12eyul.htm> web sitesinde mevcuttur; Helvacı N., *12 Eylül dönemi ve sonrası insan hakları sorunları*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Yüzyıl Biterken, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1996, İstanbul, S. 720; Ayrıca 140, 141, 142 ve 163. maddeler için bkz.; Tanör B., *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, BDS Yayınları, 3. Baskı, Kasım 1994, İstanbul, S. 63-70

uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarruflar ve uygulayanlar hakkında cezaî veya malî veya hukukî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

1982 Anayasasının Geçici 15. maddesi ise şu şekilde düzenlenmiştir:

Geçici Madde 15 – 12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanını oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulu Milli Güvenlik Konseyinin, bu Konseyin yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanunla görev ifa eden Danışma Meclisinin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezai, mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı merciine başvurulamaz.

Sonuç olarak darbelerin hiçbirisi yargı önüne getirilememiştir. Ancak, Adana’da darbe suçu nedeniyle 1980 askerî darbesinin lideri Kenan Evren hakkında iddianame hazırlamıştır. Bununla birlikte Sacit Kayasu, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) kararıyla kınama cezası almış, 27 Şubat 2003’te meslekten ihraç edilmiştir. Kayasu’nun itirazı HSYK tarafından reddedilmiş ve Kayasu konuyu AİHM önüne getirmiştir. AİHM yapmış olduğu incelemede Sacit Kayasu’ya yapılan muamelenin “caydırıcı etki” yarattığını ve davada AİHS’in ifade özgürlüğünü koruma altına 10. maddesinin ve etkili bir hukuki yola başvurma hakkını düzenleyen 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir⁴².

12 Eylül 1980 Askerî darbesiyle ilgili bir diğer önemli dava *Teren Aksakal v. Türkiye*⁴³ davasıdır. Başvurucu 12 Eylül 1980 darbesi sırasında gözaltına alınıp işkenceyle öldürülen Cengiz Aksakal’ın eşidir. Teren Aksakal’ın ısrarlı adli takibi sonucunda, 22 Aralık 1998 tarihinde kesinleşen kararla biri subay diğeri astsubay olan iki askere 2 yıl 1’er ay hapis cezası verilmiş, ancak ordu mensubu olarak görevlerini devam ettiren ve emekli olan sanıkların cezaları infaz ettirilememiştir. Davada Türkiye Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşlarına bireysel başvuru hakkı tanıdığı 28 Ocak 1987’den önce gerçekleştiğini gerekçe göstererek yargılama yapılamayacağını savunmuştur. Ancak AİHM, yargılamadaki kusurlar, gerekli aciliyet ve dikkatin sergilenmemesi ve son olarak da faillerin ceza almayacaklarından emin bir şekilde davranmaları, cezai soruşturmanın gereken özenden ve caydırıcılıktan uzak olduğu bulgulamış ve etkili bir soruşturma yürütülmediği gerekçesiyle AİHS’in yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesi ve işkence ve kötü muameleyi yasaklayan 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

42 ECHR, (2008), *Kayasu v. Turkey* (application nos. 64119/00 and 76292/01), 13.11.2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=44676&sessionId=21874095&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

43 ECHR, (2008), *Kayasu v. Turkey* (application nos. 64119/00 and 76292/01), 13.11.2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=44676&sessionId=21874095&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

AİHS'in 35 (1) maddesine göre mahkemeye ancak iç hukuk kuralları çerçevesinde verilen kesin karar tarihinden başlayarak 6 aylık bir süre içinde başvurulabilir. Bu süre, iç hukuk yolu varsa o iç hukuk yollarının bitirilmesinden itibaren, yok ise doğrudan işlemeye başlar. Nitekim Güneydoğu ile ilgili olarak, 1992-1995 dönemine ilişkin olarak bazı köy yakma iddialarına ilişkin davalarla, kayıp kişilerle ilgili bazı davalarda, İnsan Hakları Mahkemesi iç hukukta yargı yolunun etkisiz olacağı iddiasını kabul etmiştir. Bu durumda bunun aksini ispat davalı devlete bırakılmıştır.

Güvenlik sektörünün demokratik sivil gözetiminin tersine işlediği bir diğer süreç 28 Şubat 1997 "post-modern" darbesidir. "Yumuşak darbe" olarak da nitelendirilen bu darbe yakın tarihimiz açısından oldukça önemli siyasî ve sosyal sonuçlar doğurduğu gibi bir dizi insan hakları ihlaliyle sonuçlanmıştır⁴⁴.

TERÖRİZMLE MÜCADELE VE AİHM

Uluslararası düzeyde kabul görmüş bir "terörizm" tanımı yoktur.⁴⁵ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler" inde de (bundan sonra Avrupa Konseyi İlkeleri) belirtildiği gibi "ne Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde(AİHS) ne de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde terörün tanımı bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi daima her davayı ayrı ayrı ele almayı tercih etmiştir."⁴⁶ Avrupa Konseyi İlkeleri'ne göre, "terörle mücadele doğrultusundaki tedbirlerin hukuka uygun olması gerekmektedir. Alınan herhangi bir tedbirin insan haklarını kısıtlaması halinde, bu kısıtlamaların mümkün olduğunca açık bir şekilde ifade edilmesi, gerekli olması ve güdülen amaçla orantılı olması

44 Bu konuyla ilgili olarak bkz. AİHM Kararı,(2006), Taner Kılıç v. Türkiye, Başvuru No: 70845/01, Strasburg, 24 Ekim 2006. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C166DEA398649&key=21001&sessionId=21899512&skin=hudoc-en&attachment=true>; ECHR (2007), Kavakçı v. Turkey (application no. 71907/01), Silay v. Turkey (no. 8691/02) and Ilıcak v. Turkey (no. 15394/02), 5.4.2007, Strasburg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C166DEA398649&key=43462&sessionId=21898917&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

45 Terrorism and human rights; Progress report prepared by Ms. Kalliopi K. Koufa, Special Rapporteur; United Nations; Economic and Social Council; Commission on Human Rights; Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights Fifty-third session Item 6 of the provisional agenda; E/CN.4/Sub.2/2001/31; 27 June 2001; p. 8. para.24 - 25. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/143/52/PDF/G0114352.pdf?OpenElement> web sitesinde mevcuttur. Promotion and Protection of Human Rights; Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism; United Nations; Economic and Social Council; Commission on Human Rights; Sixty-first session Item 17 of the provisional agenda; E/CN.4/2005/103; 7 February 2005; p.12-13, para.32 <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/106/94/PDF/G0510694.pdf?OpenElement> web sitesinde mevcuttur. Preliminary note by the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, Martin Scheinin - Visit to Turkey, CHR 62nd 24/03/2006 E/CN.4/2006/98/Add.2, http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?s=33 web sitesinde mevcuttur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu'na, Martin Scheinin Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasıyla ilgili Birleşmiş Milletler Özel Raportörü, Turku, Finlandiya, 21 Mart 2006

46 İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler, İnsan Hakları Genel Müdürlüğü Avrupa Konseyi, 2002, Türkçe Versiyonu 2003, s 16. Ayrıca, http://jp.coe.int/programmes/turkey/GuidelinesHumanRights_Terrorism_TUR.pdf web sitesinde mevcuttur.

gerekir”⁴⁷. AİHM, Devletlerin terörle mücadele gibi “olağanüstü hallerde” dahi uymakla yükümlü olduğu zorunluluklar bulunduğunu ve “askıya alma” ihtimaline ilişkin Devletlerin sınırsız bir takdir yetkisine sahip olmadığını da belirtmiştir.⁴⁸

AİHS’nin olağanüstü durumlarda sözleşmenin askıya alınmasıyla ilgili maddesi şu şekildedir:

Madde 15 - Olağanüstü hallerde askıya alma

- 1 Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Akit Taraf, ancak durumun gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla bu Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.
- 2 Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında, 2. Madde ile 3. ve 4. Maddeler (fıkra 1) ve 7. Maddeyi hiçbir suretle ihlale mezun kılmaz.
- 3 Bu Maddeye göre aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Akit Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Akit Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.

AİHS’in 15. maddesine göre 3. madde (işkence ve kötü muamele yasağı) ve 7. maddeleriyle (kanunsuz ceza olmaz)⁴⁹ ilgili yasağın hiçbir koşulu yoktur, yani yasak kesindir. Ayrıca Sözleşmenin 2. Maddesinin 1. paragrafında yer alan idam cezası Sözleşmeye ek 13 no’lu protokolle her koşulda kaldırılmıştır.

AİHM, yaşama hakkını güvence altına alan ve yaşama hakkından yoksun bırakılmayı haklı gösteren gerekçeleri gösteren 2. madde, Sözleşme’nin daraltılması mümkün olmayan en önemli maddelerinden biri olduğunu ve 3. maddeyle birlikte Avrupa

47 İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler, İnsan Hakları Genel Müdürlüğü Avrupa Konseyi, 2002, Türkçe Versiyonu 2003, s 8-9, 22. Ayrıca, http://jp.coe.int/programmes/turkey/GuidelinesHumanRights_Terrorism.TUR.pdf web sitesinde mevcuttur.

48 Bu konuyla ilgili olarak bkz: AİHM (2000), Kılıç v. Türkiye ,Başvuru No: 22492/93 28 Mart 2000, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14933&sessionId=21899512&skin=hudoc-en&attachment=true>; ECHR (1978), Klass and Others v. Germany, Application No:5029/71, 6 Sebtember 1978, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=13925&sessionId=21900989&skin=hudoc-en&attachment=true>; ECHR (1993), Brannigan and McBride v. UK., Application No:14553/89 ; 14554/89; 26 May 1993 Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14229&sessionId=21901666&skin=hudoc-en&attachment=true>

49 AİHM’in bu maddeyle ilgili olarak en son kararlardan iki ikinci dünya savaşı sırasında gerçekleşen olaylara ilişkin olup iki eski asker hakkındadır. European Court of Human Rights (ECHR), 2008, *Korbely v. Hungary*, (Application no. 9174/02), 19 September 2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Korbely%20%20Hungary&sessionId=21831327&skin=hudoc-en>. Ayrıca bkz. ECHR, 2008, *Kononov v. Latvia*, (Application no. 36376/04), 24 July 2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Kononov%20%20Latvia&sessionId=21788781&skin=hudoc-en>

Konseyi'ni oluşturan toplumların en temel demokratik değerlerinden birisi olarak kutsallaştırılmış olduğu belirtir⁵⁰. Ayrıca AİHM, hukukun üstünlüğü ilkesinin önemli bir unsurunu oluşturan 7. madde ile sağlanan garantilerin, Sözleşme sistemi içinde önemli bir yere sahip olduğunu ve 15. madde gereğince savaş ve olağanüstü hal durumlarında da bu güvencelerden vazgeçilemeyeceğini belirtmektedir⁵¹. AİHS'nin 6. Maddesi, bu madde hükümlerinde dile getirilen kıstaslara uygun olduğu sürece (kanuna göre kurulmuş, bağımsız ve tarafsız mahkemeler), terör eylemlerini yargılamak üzere özel mahkemelerin kurulmasını yasaklamamaktadır⁵².

AİHM'in *Öcalan v. Türkiye*⁵³ davasında başvuruçunun Şubat 1999'daki olaylı bir şekilde yakalanıp Ankara 2 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından yargılanmasıyla ilgili olarak (...) Devlet Güvenlik Mahkemelerinde bulunan askerî yargıçların statüsünün ilgili mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı yönünde kuşkulara yol açtığını savunduğuna dikkat çekmektedir. AİHM' göre bir askerî hakim varlığının, mahkemeleri davanın kendisiyle alakası olmayan konular aracılığıyla hakkaniyete aykırı olarak etkileyebileceği yönünde haklı kuşkulara sahiptirler. Burada ele alınması gereken konu, mahkemelerin demokratik bir toplumda ve ceza yargılaması söz konusu olduğunda her şeyden çok, sanıkta uyandırması gereken güvendir.

- 50 Konuyla ilgili AİHM kararları için bkz: AİHM, (2002), Orhan v. Türkiye, Başvuru No: 25656/94, 18 Haziran 2002, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=16917&sessionId=21903944&skin=hudoc-en&attachment=true> ECHR (1996), Aksoy v. Turkey, Applicatin No: 21987/93 , 18 December 1996, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Aksoy%201%20Turkey&sessionId=21904266&skin=hudoc-en>. Ayrıca bkz. ECHR, (1996), Chahal v. UK., Application No: 22414/93 , 15 November 1996, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14413&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>; ECHR, (1992), Tomasi v. France, Application No: 12850/87, 27 August 1992, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14206&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>, ECHR, (1978), Ireland v. UK., Application No:5310/71, 18/01/1978, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=13921&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>
- 51 AİHM, (2001), Ecer ve Zeyrek v. Türkiye, Application No:29295/95 ; 29363/95; 27 Şubat 2001, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=15630&sessionId=21904613&skin=hudoc-en&attachment=true>, Ayrıca bkz. AİHM, (1999), Başkaya ve Okçuoğlu v. Türkiye, Başvuru No: 23536/94 ; 24408/94, 8 Temmuz 1999, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14685&sessionId=21904636&skin=hudoc-en&attachment=true>
- 52 İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler, (Türkçe Versiyonu 2003), s 29. Bu konuyla ilgili olarak bkz AİHM, (1998), Incal v. Türkiye, Başvuru No: 22678/93; 9 Haziran 1998, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14606&sessionId=21906476&skin=hudoc-en&attachment=true>
- 53 AİHM, Öcalan v. Türkiye, Başvuru No: 46221/99, 12 Mart 2003 Birinci Daire Kararı, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=17387&sessionId=21916457&skin=hudoc-en&attachment=true> Türkçe çevirisi için bkz. Toplum ve Hukuk, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV), Yıl.2, Sayı.6, Bahar 2003, s.101-181. Büyük Daire Kararı için Bkz. ECHR, (2005), Application No: 46221/99, 12.05.2005, <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=18965&sessionId=21916457&skin=hudoc-en&attachment=true>

VİCDANÎ RET VE AİHM

Askerlik hizmeti Türkiye’de “zorunlu hizmetler” statüsündedir. Pek çok Avrupa ülkesinde “vicdanî ret” bir hak olarak tanınmış ve alternatif hizmetler düzenlenmiştir. Ayrıca vicdanî reddin bir hak olduğuna uluslararası insan hakları mekanizmalarının kararları ve yorumları bulunmaktadır⁵⁴.

Vicdanî Ret hakkı Avrupa Konseyi tarafından da temel bir insan hakkı olarak tanınmıştır⁵⁵. AİHM konuyu AİHS’nin din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili 9. Maddesi kapsamında değerlendirmemektedir. AİHM mahkemesi vicdanî retçilerle ilgili olarak baktığı davalarda şu ana kadar konuyu *Osman Murat Ülke v. Türkiye* davasında olduğu gibi AİHS’nin işkence ve kötü muamele yasağıyla ilgili 3. Maddesi⁵⁶; keyfi gözaltılar nedeniyle *De Jong, Baljet, ve van den Brink v. Hollanda* ve *Tsirlis ve Louloupas v. Yunanistan* davalarında olduğu gibi AİHS’nin özgürlük ve güvenlik hakkıyla ilgili 5. maddesi⁵⁷; *Thlimmenos v. Yunanistan* davasında olduğu gibi AİHS’nin ayrımcılığı yasaklayan 14. maddesi kapsamında değerlendirmiştir⁵⁸. Bununla birlikte AİHM, 2000 yılından itibaren dini inançları nedeniyle askere gitmeyi reddeden Yehova Şahitlerinin Bulgaristan’dan yaptığı bir dizi başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur⁵⁹.

54 Ayrıca bkz. Civil and Political Rights, Including The Question Of: Conscientious Objection To Military Service, Report of the High Commissioner submitted pursuant to Commission resolution 2000/34, The Commission on Human Rights, Fifty-eighth session, E/CN.4/2002/WP.2, 14 March 2002, para. 34, [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/4608238E8449FB7EC1256BC00050A262/\\$File/Go211428.doc?OpenElement](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/4608238E8449FB7EC1256BC00050A262/$File/Go211428.doc?OpenElement) web sitesinde mevcuttur. Resolution 337 (1967), on the right of conscientious objection, Text adopted by the Assembly on 26th January 1967 (22nd Sitting), <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta67/ERES337.htm> web sitesinde mevcuttur. Ayrıca bkz. *Report, on the right to conscientious objection to military service* (Rapporteur: Mr Rodotà, Italy, Independent Left), 1403-28/1/93-1-E, Doc. 6752, 29 January 1993, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc93/edoc6752.htm> web sitesinde mevcuttur. Recommendation 816 (1977), on the right of conscientious objection to military service, Text adopted by the Assembly on 7 October 1977 (10th Sitting), <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta77/EREC816.htm> web sitesinde mevcuttur. Recommendation No. R (87) 8, Of The Committee Of Ministers To Member States Regarding Conscientious Objection To Compulsory Military Service, (Adopted by the Committee of Ministers on 9 April 1987 at the 406th meeting of the Ministers’ Deputies), para. 1-9-10, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=693434&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&IntranetImage=44902>; The De Gucht Resolution, Resolution on respect for human rights in the European Community (annual report of the European Parliament), 11 Mart 1993 para 46-50; Conference for Security and Co-operation in Europe, Second Conference on the Human Dimension of the CSCE, Copenhagen (1990), Document of The Copenhagen Meeting of The Conference on The Human Dimension of The CSCE, <http://www1.umn.edu/humanrts/osce/basics/copenhagen1990.html> web sitesinde mevcuttur.

55 Zorunlu Askerlik Hizmetine Vicdanî Ret, Avrupa Konseyi, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Haziran, 2002, F-67075 Strasbourg Cedex, <http://www.coe.int/>. Avrupa Konseyinin Broşürü İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

56 AİHM (2006), Ülke v. Turkey, Başvuru No: 39437/98, 24.01.2006.

57 ECHR, (2006) *De Jong, Baljet, and van den Brink v. The Netherlands*, Application No. 00008805/79, 00008806/79 and 00009242/81, judgement of the European Court of Human Rights of 22 May 1984 and *Tsirlis and Louloupas v. Greece*, case No. 54/1996/673/859-860, judgement of the European Court of Human Rights of 29 May 1997.

58 ECHR, (2000), *Thlimmenos v. Greece*, Application No. 34369/97, judgement of the European Court of Human Rights of 6 April 2000 (Grand Chamber).

59 ECHR, (2000), *I.S. v. Bulgaria*, Application No. 32438/96, admissibility decision of the European Court of Human Rights of 6 April 2000; *Dian Dimitrov, Krassimir Savov and Atanas Vishanov v. Bulgaria*, Applications No. 37358/97, 37988/97 and 39565/98, admissibility decision of the European Court of Human Rights of 10 April 2000.

Ayrıca dostane çözümle sonuçlanan *Stefanov v. Bulgaristan* davasında, sivil hizmet getirilmesi ve 1991'den beri vicdanî retçilere açılan davarların ve verilen cezaların reddedilmesi öngörülmüştür⁶⁰.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'ne Yunanistan'dan yapılan bir toplu başvuruda, başvuruçular, vicdanî ret nedeniyle askerî hizmet yerine, sivil hizmette çalışırken yapılan muamelenin cezalandırıcı nitelikte olduğunu ve zorla çalıştırma yasağına girdiğini ileri sürmüşlerdir. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi bu durumun Avrupa Sosyal Şartının "Çalışanların özgürce edindikleri bir işle yaşamlarını sağlama haklarını etkili bir biçimde korumayı" 1. maddesinin 2. paragrafının ihlali olduğuna karar vermiştir⁶¹.

LGBT BİREYLER, GÜVENLİK SEKTÖRÜ VE AİHM

Profesyonel askerlik yapan LGBT bireylere yönelik tutumlar ise sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Pek ülke LGBT bireylerin profesyonel asker olarak görev yapmasına herhangi bir çekince koymazken, Türkiye gibi daha başka ülkelerde net sınırlamalar söz konusudur. AİHM bu konu AİHS'in özel hayatın dokunulmazlığını koruyan 8. ve etkili bir hukuki yola başvurma hakkını düzenleyen 13. maddesi kapsamında değerlendirmektedir⁶².

GÜVENLİK SEKTÖRÜNÜN DEMOKRATİK GÖZETİMİ VE SİLAHLI POLİTİK GRUPLAR

Güvenlik sektörünün demokratik sivil gözetimi açısından, STK'ların silahlı politik gruplara yönelik hak temelli bir yaklaşım geliştirmeleri ve bu konuda da bir strateji oluşturmaları pek çok şeyin yanı sıra, kendi saygınlıklarını ve tarafsızlıklarını tesis etmek bakımından da son derece önemlidir. Hepsinden önemlisi toplumsal barışın ve sosyal adaletin sağlanmasına son derece önemli katkılarda bulunur⁶³. İnsan hakları örgütlerinin silahlı politik örgütlerin gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerini

60 ECHR, (2001), *Stefanov v. Bulgaria*, Application No. 32438/96, judgement of the European Court of Human Rights (friendly settlement) of 3 May 2001.

61 No. 8/2000 Quaker Council for European Affairs (QCEA) v. Greece, European Committee of Social Rights, Complaint No. 8/2000." Document number: E/CN.4/2002/WP.2, List of complaints and advancement of the procedure, http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/4_collective_complaints/list_of_collective_complaints/default.asp#P280_30140 web sitesinde mevcuttur.

62 ECHR, (1999), *Lustig-Prean and Beckett v UK*. (Application No: 31417/96 ve 32377/96) 27 September 1999- Final 27.12.1999- Strasbourg. Ayrıca bkz. ECHR, (1999), *Smith ve Grady v. UK.*, Application No: 33985/96 ve 33986/96- 27 September1999- Final 27.12.1999- Strasbourg. Ayrıca konuyla ilgili olarak bkz. ECHR (2002), *Beck, Copp and Bazeley v.UK.*, Application No: 48535/99, 48536/99 ve 48537/99- 22 October 2002- Final 22.01.2003- Strasbourg ve ECHR, (2002), *Perkins and R. v. UK*, Application No: 43208/98 ve 44875/98- 22 October 2002- Final 22.01.2003- Strasbourg davaları.

63 Bu konuyla ilgili olarak bkz: Conflict and violence, International Council on Human Rights Policy, http://www.ichrp.org/en/themes; Ends & means: human rights approaches to armed groups, International Council on Human Rights Policy, 2000, http://www.ichrp.org/files/reports/6/105_report_en.pdf; Talking about Terrorism – Risks and Choices for Human Rights Organisations, International Council on Human Rights Policy, 2008, http://www.ichrp.org/files/reports/35/129_report_en.pdf

izlemesi ve raporlaması, bu konuyla ilgili olarak kamuoyu bilinci yaratması veya bu tür gruplara yönelik hak temelli bir yaklaşım benimsemesi, devletlerin “terörizmle mücadele” adı altında gerçekleştirdikleri operasyonlara destek verdikleri anlamına gelmez. Benzer şekilde insan hakları örgütlerinin “terörizmle mücadele” adı altında devletler tarafından gerçekleştirilen operasyonlarda, bizzat devlete bağlı güvenlik görevlilerince gerçekleştirilen insan hakları ihlallerini izleyerek raporlaması ve bu konuda bir kamuoyu oluşturması da silahlı politik örgütlere destek verdikleri anlamına gelmemelidir. Buradaki temel ilke her iki tarafa da eşit mesafede yaklaşıp, her iki tarafından eylemleri sonucunda mağdur edilen kişilerin haklarını savunabilmektir.

ORDU İÇİ İHLALLER VE AİHM

Güvenlik sektörünün demokratik gözetimi, güvenlik sektörünün kendi içinde gerçekleşen ihlallerin de doğru bir şekilde gözetimini içermektedir. AİHM *Ömer Aydın v. Türkiye*⁶⁴ davasında, başvurucunun oğlu Fatih Aydın zorunlu askerlik hizmetini donanmada yerine getirirken intihar ederek ölmüştür. Fatih Aydın 26 Ağustos 2001’de üzerine benzin dökerek kendisini yakmış, ardından denize atlamış, denizden çıkarılarak hastaneye kaldırılmış, ancak hayatını kaybetmiştir. Yapılan soruşturmada ordunun herhangi bir ihmali bulunmadığına karar verilmiştir. AİHM, olayda sadece intihar eden askerin komutan ve arkadaşlarının sorumluluğunun aranmış olması ve böyle bir sorumluluğun bulunmaması halinde de dosyanın kapatılması, yaşama hakkının neden ve nasıl son bulduğunun etkili bir şekilde soruşturulduğu sonucuna varmak için yeterli olmadığını, bu nedenle etkili bir soruşturma yürütülmediği için olayda AİHS’in yaşam hakkını koruyan 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

TÜRKİYE’DE YÜKSEK ASKERÎ ŞÛRA (YAŞ) KARARLARI VE AİHM

Yüksel Askerî Şûra (YAŞ), *Yüksek Askerî Şûranın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*⁶⁵la kurulmuştur. 1982 Anayasanın 125. Maddesine göre “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şûranın kararları yargı denetimi dışındadır.” YAŞ kararlarında bugüne kadar çok sayıda silahlı kuvvetler personeli ordudan atılmıştır. Ancak Anayasanın 125. Maddesi gereği iç hukukta herhangi bir dava açılması söz konusu olmamıştır. AİHM’e yapılan başvuruların çoğunda, Mahkeme, kabul edilemezlik kararları almış veya herhangi bir ihlal bulgulamamıştır. AİHM’göre, Devletlerin özellikle askerî hizmetin zorunluluklarını yansıtan yerleşik

64 ECHR, (2008), *Ömer Aydın v. Turkey*, Application No: 34813/02, 25/11/2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tdk197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=44701&sessionId=21933173&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

65 Kanun Numarası: 1612, Kabul Tarihi: 17/07/1972, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 26/07/1972, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 14257

düzene ters düşen özellikle bu ve bunun gibi davranışları yasaklayan askerî disiplin yönetmelikleri çıkarılabilirler⁶⁶.

GÜVENLİK SEKTÖRÜNÜN ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Güvenlik sektörünün örgütlenme özgürlüğü pek çok nedenden ötürü çeşitli ülkelerde kısıtlanmıştır. Örneğin, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Avrupa Polis Sendikaları Konseyinin⁶⁷, Portekiz'in polislerin Avrupa Sosyal Haklar Şartının sendika kurma (madde 5) ve toplu iş görüşmesi yapma hakkını (madde 6.2) ihlal ettiği gerekçesiyle 2001 yılında yaptığı toplu şikayeti kabul edilebilir bulmuştur. Bununla birlikte 2002 yılında verdiği kararda Avrupa Sosyal Haklar Komitesi Portekiz Polis Personelinin durumunun Avrupa Sosyal Haklar Şartıyla uyumlu olduğuna karar vermiştir⁶⁸.

Sonuç olarak güvenlik sektörünün demokratik sivil gözetiminde STK'ların oynayacakları rol oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Stratejik dava açma yöntemi söz konusu yelpazenin sadece bir tanesini oluşturmaktadır. Avrupa insan hakları mekanizmalarının etkin bir şekilde kullanımı sadece, söz konusu mekanizmalara başvuru olarak düşünülmemelidir. Özellikle AİHM'in yerleşik içtihatları pekâlâ ulusal düzeyde etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu nedenle AİHM'in yerleşik içtihatlarının bilinmesi son derece büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu nedenle STK'lar bir yandan güvenlik sektörünün demokratik gözetimi için bu içtihatların kullanımı için çalışmalı diğer yandan kendileri de bu yöndeki kapasitelerini geliştirecek uygun stratejileri benimsemelidir.

66 Bu konuda bkz: AİHM, Hakan Önen v. Türkiye, Başvuru No: 32860/96, <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/karar/hakanonen.htm>; AİHM, (2003), Ramazan Akbulut v. Türkiye, Başvuru No: 45624/99, 6 Şubat 2003, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Akbulut%20%20Turkey&sessionid=21934651&skin=hudoc-en>

67 European Council of Police Trade Unions, <http://www.cespolice.org/eng/index.html>

66 The European Committee of Social Rights, European Council of Police Trade Unions against Portugal, Complaint No. 11/2001, Decision On Admissibility, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC11Admiss_en.pdf, Decision On The Merits, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC11Merits_en.pdf, Council Of Europe Committee Of Ministers, Resolution ResChS(2002)5, Collective complaint No. 11/2001, European Council of Police Trade Unions against Portugal, <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=296535&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>. Ayrıca bkz. The European Committee of Social Rights, European Council of Police Trade Unions against Portugal, Complaint No. 37/2006, Decision On Admissibility, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC37Admiss_en.pdf; Decision On The Merits, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC37Merits_en.pdf; Resolution CM/ResChS(2008)5, Complaint No. 37/2006 by the European Council of Police Trade Unions (CESP) against Portugal, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1255857&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>; The European Committee of Social Rights, European Council of Police Trade Unions against France, Complaint No. 54/2008, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC54Admiss_en.pdf; The European Committee of Social Rights, European Council of Police Trade Unions against France, Complaint No. 54/2008, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC54Admiss_en.pdf (Bu başvuru kabul edilebilir bulunmuştur. Ancak henüz Komite bir karar vermemiştir.

KAYNAKÇA

12 Eylül Belgeleri, BELGEnet, 11 Şubat 2006 <http://www.belgenet.com/12eylul/12eylul.html>

12 Eylül Belgeleri, Evren'in Radyo-Televizyon Konuşması, 12.09.1980, <http://www.belgenet.com/12eylul/12091980.o8.html> web sitesinde mevcuttur.

12 Eylül Belgeleri, Radyodan okunan 1 Nolu Bildiri, 12.09.1980 <http://www.belgenet.com/12eylul/12091980.o1.html> web sitesinde mevcuttur.

12 Mart Darbesi, Vikipedi, özgür ansiklopedi, http://tr.wikipedia.org/wiki/12_Mart_Darbesi web sitesinde mevcuttur.

AİHM (2000), Kılıç v. Türkiye, Başvuru No: 22492/93 28 Mart 2000, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14933&sessionId=21899512&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM (2006), Ülke v. Türkiye, Başvuru No: 39437/98, 24.01.2006.

AİHM Kararı,(2006), Taner Kılıç v. Türkiye, Başvuru No: 70845/01, Strasbourg, 24 Ekim 2006. <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=21001&sessionId=21899512&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, (1997), Sakık ve Diğerleri v. Türkiye, Başvuru No: 87/1996/706/898-903, 26 Kasım 1997, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14526&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, (1998), Incal v. Türkiye, Başvuru No: 22678/93; 9 Haziran 1998, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14606&sessionId=21906476&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, (1999), Başkaya ve Okçuoğlu v. Türkiye, Başvuru No: 23536/94; 24408/94, 8 Temmuz 1999, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14685&sessionId=21904636&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, (2001), Ecer ve Zeyrek v. Türkiye, Application No:29295/95; 29363/95; 27 Şubat 2001, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=15630&sessionId=21904613&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, (2002), Filiz ve Kalkan v. Türkiye, Başvuru No: 34481/97, 20 Haziran 2002, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=16924&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, (2002), İğdeli v. Türkiye, Başvuru No: 20 Haziran 2002, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DE>

A398649&key=16921&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true

AİHM, (2002), Orhan v. Türkiye, Başvuru No: 25656/94, 18 Haziran 2002, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int//tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=16917&sessionId=21903944&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, (2003), Ramazan Akbulut v. Türkiye, Başvuru No: 45624/99, 6 Şubat 2003, <http://cmiskp.echr.coe.int//tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Akbulut%20|%20Turkey&sessionId=21934651&skin=hudoc-en>

AİHM, Ergi v. Türkiye, Başvuru No: 23818/94, 28 Temmuz 1998, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int//tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14609&sessionId=21909965&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, Hakan Önen v. Türkiye, Başvuru No: 32860/96, <http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/karar/hakanonen.htm>

AİHM, Öcalan v. Türkiye, Başvuru No: 46221/99, 12 Mart 2003 Birinci Daire Kararı, <http://cmiskp.echr.coe.int//tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=17387&sessionId=21916457&skin=hudoc-en&attachment=true> Türkçe çevirisi için bkz. Toplum ve Hukuk, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV), Yıl.2, Sayı.6, Bahar 2003, s.101-181. Büyük Daire Kararı için Bkz. ECHR, (2005), Application No: 46221/99, 12.05.2005, <http://cmiskp.echr.coe.int//tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=18965&sessionId=21916457&skin=hudoc-en&attachment=true>

AİHM, Şemsi Önen v. Türkiye, Başvuru No: 22876/93, 14 Mayıs 2002, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int//tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=%D6ne n%20%7C%20Turkey&sessionId=21910405&skin=hudoc-en>

Amnesty International, Armed Conflict <http://web.amnesty.org/library/eng-366/index> or *Armed Groups*, <http://www.amnesty.org/results/is/eng>;

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Dergisi, Polis Akademisi, Ocak 2003 Cilt: 1 Sayı: 4 s.VII, <http://www.pa.edu.tr/tr/baskanlik/menu/dergi2/sayi4/1-26.pdf>

Avrupa Konseyi ve İnsan Haklarının Korunması, May 2000, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, F-67075 Strasbourg Cedex, www.coe.int web sitesinde mevcuttur.

Bedont B, Nicoara M., Public Interest Law Initiative, Columbia University Budapest Law Center presentation by Ed Rekosh, "Public Policy Advocacy: Strategic Litigation and International Advocacy", Stanhope ICT Policy Training Programme 20 August 2003, http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000698.pdf

BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Katarina Tomaševski tarafından sunulan rapor, "Türkiye Ziyareti", 3-10 Şubat 2002, Para. 29, 53-54, http://www.ihop.org.tr/dosya/or/2002-Turkey-education_TR.doc, <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go2/120/31/PDF/Go212031>.

pdf?OpenElement

BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Katarina Tomaševski tarafından sunulan rapor, "Türkiye Ziyareti", 3-10 Şubat 2002, Para. 29, 53-54, http://www.ihop.org.tr/dosya/or/2002-Turkey-education_TR.doc, <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go2/120/31/PDF/Go212031.pdf?OpenElement>

Caparini M. ve Cole E., 2008, 'The Case for Public Oversight of the Security Sector: Concepts and Strategies', Eden Cole (DCAF), Kerstin Eppert (UNDP), Katrin Kinzelbach (der.), *Public Oversight of the Security Sector A Handbook for Civil Society Organizations* içinde, UNDP, DCAF, s.11. <http://www.dcaf.ch/publications/Leaflet.pdf>

Caparini M. ve Cole E., 2008, 'The Case for Public Oversight of the Security Sector: Concepts and Strategies', Eden Cole (DCAF), Kerstin Eppert (UNDP), Katrin Kinzelbach (der.), *Public Oversight of the Security Sector A Handbook for Civil Society Organizations* içinde, UNDP, DCAF, s.11. <http://www.dcaf.ch/publications/Leaflet.pdf>

Conference for Security and Co-operation in Europe, Second Conference on the Human Dimension of the CSCE, Copenhagen (1990), Document of The Copenhagen Meeting of The Conference on The Human Dimension of The CSCE, <http://www1.umn.edu/humanrts/osce/basics/copenhagen1990.html> web sitesinde mevcuttur.

Conference for Security and Co-operation in Europe, Second Conference on the Human Dimension of the CSCE,

Conflict and violence, International Council on Human Rights Policy, <http://www.ichrp.org/en/themes>

Conflict and violence, International Council on Human Rights Policy, <http://www.ichrp.org/en/themes>

Consequences for the enjoyment of human rights of acts of violence committed by armed groups that spread terror among the population and by drug traffickers; Commission on Human Rights resolution 1993/48; http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?s=33 web sitesinde mevcuttur.

Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land. The Hague, 18 October 1907, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/200?OpenDocument>

Convention (V) respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land. The Hague, 18 October 1907, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/200?OpenDocument>

Copenhagen (1990), Document of The Copenhagen Meeting of The Conference on The Human Dimension of The CSCE, <http://www1.umn.edu/humanrts/osce/basics/copenhagen1990.html>.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Yüzyıl Biterken, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1996, İstanbul

ECHR (1978) , *Klass and Others v. Germany*, Application No:5029/71, 6 September 1978, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=13925&sessionId=21900989&skin=hudoc-en&attachment=true>

ECHR (1993), *Brannigan and McBride v. UK.*, Application No:14553/89 ; 14554/89; 26 May 1993 Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14229&sessionId=21901066&skin=hudoc-en&attachment=true>

ECHR (1996), *Aksoy v. Turkey*, Application No: 21987/93 , 18 December 1996, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Aksoy%20|%20Turkey&sessionId=21904266&skin=hudoc-en>

ECHR (2000), *Rowe ve Davies v. UK.*, Application No: 42007/98, 16 February 2000, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=17021&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>

ECHR (2002), *Beck, Copp and Bazeley v.UK.*, Application No: 48535/99, 48536/99 ve 48537/99- 22 October 2002- Final 22.01.2003- Strasbourg

ECHR (2007), *Kavakçı v. Turkey* (application no. 71907/01), *Silay v. Turkey* (no. 8691/02) and *İlıcak v. Turkey* (no. 15394/02), 5.4.2007, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=43462&sessionId=21898917&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

ECHR (2007), *Teren Aksakal v. Turkey* (application no. 51967/99), 11.9.2007, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=43763&sessionId=21874462&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

ECHR , (2006) *De Jong, Baljet, and van den Brink v. The Netherlands*, Application No. 00008805/79, 00008806/79 and 00009242/81, judgement of the European Court of Human Rights of 22 May 1984 and *Tsirlis and Louloupas v. Greece*, case No. 54/1996/673/859-860, judgement of the European Court of Human Rights of 29 May 1997.

ECHR Annual Report 2008, Provisional Edition, January 2009,p. 12

ECHR Annual Report 2008, Provisional Edition, January 2009,p. 12

ECHR, (1978), *Ireland v. UK.*, Application No:5310/71, 18/01/1978, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/viewhbk.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=13921&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>

ECHR, (1988), *Brogan and Others v. UK.*, Application No: 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85, 29 November 1988, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int/#!/tkp197/view.asp?item=2&portal=hbkm&action=html&highlight=Brogan%20|%20United%20|%20Kingdom&sessionId=21906982&skin=hudoc-en>

ECHR, (1992), *Tomasi v. France*, Application No: 12850/87, 27 August 1992, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbkkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14206&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>

ECHR, (1995), *Allenet de Ribemont v. France*, Application No: 15175/89 10 February 1995, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbkkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14323&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>

ECHR, (1996), *Chahal v. UK.*, Application No: 22414/93 , 15 November 1996, Strasbourg, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbkkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=14413&sessionId=21906982&skin=hudoc-en&attachment=true>

ECHR, (1999), *Lustig-Prean and Beckett v UK.* (Application No: 31417/96 ve 32377/96) 27 September 1999- Final 27.12.1999- Strasbourg

ECHR, (1999), *Smith ve Grady v. UK.*, Application No: 33985/96 ve 33986/96- 27 September 1999- Final 27.12.1999- Strasbourg

ECHR, (2000), *I.S. v. Bulgaria*, Application No. 32438/96, admissibility decision of the European Court of Human Rights of 6 April 2000; *Dian Dimitrov, Krassimir Savov and Atanas Vishanov v. Bulgaria*, Applications No. 37358/97, 37988/97 and 39565/98, admissibility decision of the European Court of Human Rights of 10 April 2000.

ECHR, (2000), *Thlimmenos v. Greece*, Application No. 34369/97, judgement of the European Court of Human Rights of 6 April 2000 (Grand Chamber).

ECHR, (2001), *Stefanov v. Bulgaria*, Application No. 32438/96, judgement of the European Court of Human Rights (friendly settlement) of 3 May 2001.

ECHR, (2002), *Perkins and R. v. UK* , Application No: 43208/98 ve 44875/98- 22 October 2002- Final 22.01.2003- Strasbourg

ECHR, (2008), *Kayas v. Turkey* (application nos. 64119/00 and 76292/01), 13.11.2008, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbkkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=44676&sessionId=21874095&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

ECHR, (2008), *Ömer Aydın v. Turkey*, Application No: 34813/02, 25/11/2008, <http://cmiskp.echr.coe.int////tkp197/viewhbkkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=44701&sessionId=21933173&skin=hudoc-pr-en&attachment=true>

ECHR, 2008, *Kononov v. Latvia*, (Application no. 36376/04), 24 July 2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Kononov%20%20Latvia&sessionid=21788781&skin=hudoc-en>

ECHR, 2008, *Kononov v. Latvia*, (Application no. 36376/04), 24 July 2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Kononov%20%20Latvia&sessionid=21788781&skin=hudoc-en>

Ends and means: human rights approaches to armed groups - Main Report, 2000, The International Council on Human Rights Policy <http://old.ichrp.org/ac/excerpts/16.pdf>

Ensaroğlu Y., *Tamamlanmamış bir değer: İnsan Hakları*, Şehir Yayınları, Temmuz 2001,

Ergenekon'da İkinci İddianame Hazır, BİA Haber Merkezi, 10 Mart 2009, <http://bianet.org/bianet/kategori/bianet/113052/ergenekonda-ikinci-iddianame-hazir>;

Ergenekon'un beyin takımı hâlâ dışarıda, Sabah Gazetesi, <http://www.sabah.com.tr/2009/04/06/haber,23904140FAD24FoCA15D343A7F34EE42.html>,

European Council of Police Trade Unions, <http://www.cespolice.org/eng/index.html>

European Parliament resolution of 16 February 1983 on conscientious objection para1-2. See also European Parliament resolution of 13 October 1989 on conscientious objection and alternative civilian service.

European Court of Human Rights (ECHR), 2008, *Korbely v. Hungary*, (Application no. 9174/02), 19 September 2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Korbely%20|%20Hungary&sessionid=21831327&skin=hudoc-en>

European Court of Human Rights (ECHR), 2008, *Korbely v. Hungary*, (Application no. 9174/02), 19 September 2008, <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Korbely%20|%20Hungary&sessionid=21831327&skin=hudoc-en>

Evaluating the Role of the International Criminal Court as a Legal Response to Terrorism, Richard J. Goldstone, Janine Simpson, Harvard Human Rights Journal / Vol. 16, Spring 2003 <http://www.law.harvard.edu/students/orgs/hrj/iss16/goldstone.shtml> web sitesinde mevcuttur; *A Difficult Road for the International Criminal Court*, Nicole Witen, © 2001 Mennonite Central Committee, http://www.mcc.org/respub/un/2001/10_Oct/road.html web sitesinde mevcuttur; *The International Criminal Court & Terrorism*, Mira Banchik, [http://www.peacestudiesjournal.org.uk/docs/ICC and Terrorism](http://www.peacestudiesjournal.org.uk/docs/ICC_and_Terrorism). web sitesinde mevcuttur.

Güney'e 37 soru: Ergenekon ile PKK ilişkili mi?, 08/01/2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=916033>,

Helvacı N., *12 Eylül dönemi ve sonrası insan hakları sorunları*,

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B680E717-1A81-4408-BFBC-4F480BDD0628/o/Annual_Report_2008.ProvisionalEdition.pdf

http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B680E717-1A81-4408-BFBC-4F480BDD0628/o/Annual_Report_2008.ProvisionalEdition.pdf

http://www.mfa.gov.tr/MFA/ForeignPolicy/InternationalOrganisations/ICC/ICC_Turkey.htm web sitesinde mevcuttur.

<http://www.pacindia.org/projects/right-to-information-empowerment-programme-right-to-information-training-for-ngos-from-india/S%20%20Benzing-Balzer%20-%20Strategic%20litigation%20-%20Bangalore.ppt>/view web sitesinde mevcuttur.

Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a fragmented world, (New York: OUP, 2002). Box:4.3. p. 90. http://hdr.undp.org/en/media/hdr_2002_en_complete.pdf

Human Rights Watch, World Report, 2004, Human Rights and Armed Conflict, <http://hrw.org/wr2k4/download/wr2k4.pdf>;

ICRC, 2009, History, Founding and early years of the ICRC (1863 - 1914), son erişim 29 Mart, http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/htmlall/section_founding?OpenDocument-

International Humanitarian Law and Human Rights Law, International Review of the Red Cross no 293, p.94-119 by Louise Doswald-Beck and Sylvain Vité, 30-04-1993, http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/57JMRT?OpenDocument&View=defaultBody&style=custo_print web sitesinde mevcuttur.

İstihbaratçıdan şok iddia: Apo Ergenekon üyesidir, Zaman , 2008-09-22, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=741271>,

Kanun Numarası: 1612, Kabul Tarihi: 17/07/1972, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 26/07/1972, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 14257

Leigh I., 2008, 'Executive, Legislative and Judicial Oversight and Guidance over the Security Sector', Eden Cole (DCAF), Kerstin Eppert (UNDP), Katrin Kinzelbach (der.), Public Oversight of the Security Sector A Handbook for Civil Society Organizations içinde, UNDP, DCAF, <http://www.dcaf.ch/publications/Leaflet.pdf>

Mercenaries, The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) : *"Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on use of mercenaries as a means of impeding the exercise of the right of peoples to self-determination"*, <http://www2.ohchr.org/english/issues/mercenaries/specialrap.htm> ; *"The Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination"*, <http://www2.ohchr.org/english/issues/mercenaries/index.htm> "International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries" http://www2.ohchr.org/english/issues/mercenaries/docs/1989UNConvention_English.pdf

Özdek Y., Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No:20, Birinci Baskı, Mart 2004,

Presentation by Sabine Benzing-Balzer, "Strategic Litigation An Introduction", Public Affairs Centre, Bangalore – India, Right to information training for NGOs from India, Bangalore, 21-24 January 2007,

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977, Part I. Scope of this Protocol, Art 1. Material field of application, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebCONVFULL?openview>; <http://www.ohchr.org/english/law/index.htm> web sitelerinde mevcuttur.

Rome Statute, Rules of Procedure and Evidence, Article 8, The Official Journal of the International Criminal Court http://www.icc-cpi.int/about/Official_Journal.html

Silahlı çatışmalar ve çocuk hakları için daha fazla bilgi için bkz: <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm> ve <http://www.un.org/special-rep/children-armed-conflict/English/index.html>

Talking about Terrorism – Risks and Choices for Human Rights Organisations, International Council on Human Rights Policy, 2008, http://www.ichrp.org/files/reports/35/129_report_en.pdf

Talking about Terrorism – Risks and Choices for Human Rights Organisations, International Council on Human Rights Policy, 2008, http://www.ichrp.org/files/reports/35/129_report_en.pdf

Tanör B., Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, 3. Baskı, Kasım 1994, İstanbul, *Ter.ror*, Webster's New World Dictionary, Simon&Schuster Inc., Third College Edition, New York, USA, 1988, S. 1382. *Definition of Terrorism*"<http://www.terrorismfiles.org/encyclopaedia/terrorism.html>, http://www.terrorismfiles.org/encyclopaedia/history_of_terrorism.html

"*A brief archeology of the use of terror*"; World Guide; <http://www.heinciclopedia.org.uy/autores/Laguiadelmundo/Terrorism.htm>

Terrorism, the Online Etymology Dictionary, <http://www.etymonline.com/index.php?search=Terrorism&searchmode=none> web sitesinde mevcuttur.

Terrorism and human rights; Progress report prepared by Ms. Kalliopi K. Koufa, Special Rapporteur; United Nations; Economic and Social Council; Commission on Human Rights; Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights Fifty-third session Item 6 of the provisional agenda; E/CN.4/Sub.2/2001/31; 27 June 2001; p. 8. para.24. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/143/52/PDF/G0114352.pdf?OpenElement> web sitesinde mevcuttur.

Birleşmiş Milletler: <http://www.un.org/terrorism/>; *BM Güvenlik Konseyi, Terörizm Karşıtı Komite*; <http://www.un.org/Docs/sc/committees/1373/cted.html> ; *BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi*: <http://www.ohchr.org/english/issues/terrorism/index.htm>.

TC Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/MFA.tr/DisPolitika/AnaKonular/Terorizm/>

The Charter of the United Nations; Chapter VII: Action with Respect to Threats to The Peace, Breaches of The Peace, and Acts of Aggression <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html>

Resolution 1373 (2001); Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001; United Nations; Security Council; S/RES/1373 (2001). <http://www.un.org/Docs/scres/2001/sc2001.htm> web sitesinde mevcuttur.

United Nation, General Assembly; Sixth Committee Agenda; *Agenda Item 166;55th Session*

(2000)

Draft *Convention on the suppression of international terrorism (A/C.6/55/1)*; <http://www.un.org/law/cod/sixth/55/sixth55.htm> web sitesinde mevcuttur.

Human Rights Watch Commentary on the Draft Comprehensive Convention on Terrorism; Human Rights Watch; October 17, 2001 <http://www.hrw.org/press/2001/10/terrorcom1017.htm> ;

Human Rights Watch Commentary 2 on the Draft Comprehensive Convention on Terrorism; Human Rights Watch October 22, 2001; <http://www.hrw.org/press/2001/10/terrorcom1022.htm/>

United Nations General Assembly, 56th Session 2001, Draft Comprehensive Convention on International Terrorism: A Threat to Human Rights Standards ; Amnesty International; AI Index: IOR 51/009/2001; PUBLIC; 22 October 2001; Distr: Rel IGO/SC/CC

<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGIOR510092001?open&of=ENG-393>

Y Elagab Dr. O. *International Law Documents Relating to Terrorism*; First published in Great Britain 1995 by Cavending Publishing Limited, p.v /

European Convention on Extradition; CETS No.: 024; <http://conventions.coe.int> web sitesinde mevcuttur.

Council of Europe http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Fight_against_terrorism/

European Union Daha ayrıntılı bilgi için bkz <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s22008.htm>;

http://www.europarl.eu.int/comparl/libe/elsj/charter/arto2/default_en.htm#4

Organization for Security and Co-operation in Europe; <http://www.osce.org/activities/13032.html>, <http://www.osce.org/atu>

Consequences for the enjoyment of human rights of acts of violence committed by armed groups that spread terror among the population and by drug traffickers; Commission on Human Rights resolution 1993/48 ; http://ap.ohchr.org/documents/E/CHR/resolutions/E-CN_4-RES-1993-48.doc web sitesinde mevcuttur.

Human rights and terrorism ; Sub-Commission resolution 1997/39; p.1 para. 5 and p.2 para. 9; http://ap.ohchr.org/documents/E/SUBCOM/resolutions/E-CN_4-SUB_2-RES-1997-39.doc web sitesinde mevcuttur.

Daha ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ohchr.org/english/issues/terrorism/expert/index.htm>

Digest of Jurisprudence of the UN and Regional Organizations on The Protection of Human Rights while Countering Terrorism; Compiled by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights Geneva; HR/PUB/03/1; New York and Geneva, 2003, p. 1.

<http://www.unhcr.ch/html/menu6/2/digest.doc> web sitesinde mevcuttur.

Terrorism and human rights; Progress report prepared by Ms. Kalliopi K. Koufa, Special Rapporteur; United Nations; Economic and Social Council; Commission on Human Rights; Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights Fifty-third session Item 6 of the provisional agenda; E/CN.4/Sub.2/2001/31; 27 June 2001; p. 8. para.24 - 25. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/143/52/PDF/G0114352.pdf?OpenElement> web sitesinde mevcuttur.

Promotion and Protection of Human Rights; Protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism; United Nations; Economic and Social Council; Commission on Human Rights; Sixty-first session Item 17 of the provisional agenda; E/CN.4/2005/103; 7 February 2005; p.12-13, para.32 <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/106/94/PDF/G0510694.pdf?OpenElement> web sitesinde mevcuttur.

E/CN.4/2005/103; 7 February 2005p.13 para. 32

Terörizmle mücadelede uluslararası işbirliği ve tanım sorunu; T.C. Dışişleri Bakanlığı; Son Güncelleme: 09.11.2004 http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/AnaKonular/Terorizm/Terorizlemucadeleuluslararasıisbirligi.htm web sitesinde mevcuttur. Ayrıca bkz. T.C. Dışişleri Bakanlığı İngilizce web sitesi: *What is terrorism? - The problem of definition*; Last Updated: 16.09.2005; <http://www.mfa.gov.tr/MFA/ForeignPolicy/MainIssues/Terrorism/Whatisterrorism.htm>

Terörle Mücadele Kanunu; Kanun Numarası: 3713; Kabul Tarihi: 12/4/1991; Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 12/4/1991 Sayı: 20843 Mükerrer Yayımlandığı Düstur : Tertip: 5 Cilt: 30 Sayfa:125; 5532 sayılı ve 29/06/2006 tarihli “Terörle Mücadele Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la (Resmi Gazete Tarihi : 18/07/2006; Resmi Gazete Sayısı : 26232), 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1 inci maddesinin başlığı “Terör tanımı” şeklinde değiştirilmiştir. Bununla birlikte Terör tanımının içeriği, kapsadığı suçlar daha da genişletilmiştir.

Preliminary note by the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, Martin Scheinin - Visit to Turkey, CHR 62nd 24/03/2006 E/CN.4/2006/98/Add.2, http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?s=33 web sitesinde mevcuttur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonu’na, Martin Scheinin Terörle Mücadele Sırasında İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasıyla ilgili Birleşmiş Milletler Özel Raportörü, Turku, Finlandiya, 21 Mart 2006

İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler, İnsan Hakları Genel Müdürlüğü Avrupa Konseyi, 2002, Türkçe Versiyonu 2003, s 16. Ayrıca, http://jp.coe.int/programmes/turkey/GuidelinesHumanRights_Terrorism_TUR.pdf web sitesinde mevcuttur.

Türkiye 01.03.2006 tarihinde kabul ettiği 5468 nolu kanunla, 3 Şubat 2004 tarihinde New York’da imzalanan “Medeni ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol”ün, beyanlar ve çekincelerle birlikte onaylanması uygun bulunmuştur. Kanun

17 Mart 2006 tarihli 26111 Sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır. <http://rega.basbakanlik.gov.tr/Eskiler/2006/03/20060317-2.htm> web sitesinde mevcuttur. Bu sayede Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının BM İnsan Hakları Komitesine bireysel başvuru hakkı yolu da açılmış olmaktadır. BM İnsan Hakları Komitesinin Terörle Mücadele ve İnsan Hakları konusundaki kararlarının bir derlemesi için Bkz. *Digest of Jurisprudence of The UN and Regional Organizations on The Protection of Human Rights While Countering Terrorism*, the United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), <http://www.unhcr.ch/html/menu6/2/digest.doc> web sitesinde mevcuttur.

Civil and Political Rights, Including The Question Of: Conscientious Objection To Military Service, Report of the High Commissioner submitted pursuant to Commission resolution 2000/34, The Commission on Human Rights, Fifty-eighth session, E/CN.4/2002/WP.2, 14 March 2002, para. 34, [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/4608238E8449FB7EC1256BC00050A262/\\$File/Go211428.doc?OpenElement](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/AllSymbols/4608238E8449FB7EC1256BC00050A262/$File/Go211428.doc?OpenElement) web sitesinde mevcuttur.

Zorunlu Askerlik Hizmetine Vicdanî Ret, Avrupa Konseyi, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Haziran, 2002, F-67075 Strasbourg Cedex, <http://www.coe.int/>. Avrupa Konseyinin Broşürü İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ancak yayın hazırlıkları halen devam etmektedir.

Resolution 337 (1967), on the right of conscientious objection, Text adopted by the Assembly on 26th January 1967 (22nd Sitting), <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta67/ERES337.htm> web sitesinde mevcuttur.

Report, on the right to conscientious objection to military service (Rapporteur: Mr Rodotà, Italy, Independent Left), 1403-28/1/93-1-E, Doc. 6752, 29 January 1993, <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc93/edoc6752.htm> web sitesinde mevcuttur. Recommendation 816 (1977), on the right of conscientious objection to military service, Text adopted by the Assembly on 7 October 1977 (10th Sitting), <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta77/EREC816.htm> web sitesinde mevcuttur.

Recommendation No. R (87) 8, Of The Committee Of Ministers To Member States Regarding Conscientious Objection To Compulsory Military Service, (Adopted by the Committee of Ministers on 9 April 1987

at the 406th meeting of the Ministers' Deputies), para. 1-9-10, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=693434&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=44902>

European Committee of Social Rights, No. 8/2000 Quaker Council for European Affairs (QCEA) v. Greece, Complaint No. 8/2000." Document number: E/CN.4/2002/WP.2, List of complaints and advancement of the procedure, http://www.coe.int/t/e/human_rights/esc/4_collective_complaints/list_of_collective_complaints/default.asp#P280_30140 web sitesinde mevcuttur.

Terör ve Toplum, Bir İstihbaratçının Yanıtlamadığı Sorular!..., Mehmet Faraç,

Cumhuriyet, 7 Nisan 2009, s. 6.

The De Gucht Resolution, Resolution on respect for human rights in the European Community (annual report of the European Parliament), 11 Mart 1993 para 46-50.

The European Committee of Social Rights, European Council of Police Trade Unions against Portugal, Complaint No. 11/2001, Decision On Admissibility, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC11Admiss_en.pdf, Decision On The Merits, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC11Merits_en.pdf, Council Of Europe Committee Of Ministers, Resolution ResChS(2002)5, Collective complaint No. 11/2001, European Council of Police Trade Unions against Portugal, <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=296535&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.

The European Committee of Social Rights, European Council of Police Trade Unions against Portugal, Complaint No. 37/2006, Decision On Admissibility, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC37Admiss_en.pdf; Decision On The Merits, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC37Merits_en.pdf; Resolution CM/ResChS(2008)5, Complaint No. 37/2006 by the European Council of Police Trade Unions (CESP) against Portugal, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1255857&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

The European Committee of Social Rights, European Council of Police Trade Unions against France, Complaint No. 54/2008, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC54Admiss_en.pdf

The Nobel Prize, 2009, All Nobel Peace Prize Laureates, The Nobel Peace Prize 1901, son erişim 29 Mart, <http://nobelprize.org/nobelprizes/peace/laureates/1901/index.html>

Turkey, Background on Ratification and Implementation, 22 March 2005, <http://www.iccnw.org/countryinfo/europecis/turkey.html>;

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Dokümantasyon Merkezi, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Sonuçlanan İşkence Yasağı İle İlgili Davaların Değerlendirmesi", 12 Mart 2009 , <http://www.tihv.org.tr/tihv/data/2008.aihm.kararları.pdf>

UNDP, DCAF, 2006, "Report on Parliamentary Roundtable on Security Sector Oversight, Kiev 22-23 June 2006", <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/Ilna/2006%20Kiev%20Roundtable%20Report.pdf>.

UNDP's Regional Bureau for Europe and the CIS (RBEC), 2009'Human rights and justice', *Security Sector Oversight*, son erişim 29 Mart, <http://europeandcis.undp.org/governance/hrj/show/DD5E8BFF-F203-1EE9-BF8F0162CEFF55C6>

Yargıda AİHM'e taşınmadan çözüm, *Hürriyet* gazetesi, *Hürriyet Ege* eki, 2 Mayıs 2005,

Demokrasi, Sivillerin Üstünlüğüdür...

Venedik Komisyonu Sekreteri Gianni Buquicchio ile söyleşi¹

Strasbourg, 02.04.2009

Avrupa Konseyi: Görünen o ki, 2008'de Venedik Komisyonu Avrupa'da silahlı kuvvetler üzerinde tüm kontrol biçimlerini detaylı bir şekilde inceleyen silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü hakkında kapsamlı bir rapor hazırladı ve kabul etti. Venedik Komisyonu bu çalışmayı neden gerçekleştirdi?

Gianni Buquicchio: İlk olarak, demokrasi daima askerlerin üzerinde sivillerin üstünlüğü anlamına gelir. Silahlı kuvvetler yürütme yetkisinin bileşenlerinden biridir, bu aynı zamanda askerin toplumun en geniş kesimine hesap verebilir olması gerektiği anlamına gelir. Daha ötesi, geçtiğimiz yıllarda Avrupa'da toplumun demokratik bilinci ve talepleri oldukça yükselmiştir, bu da devlet kurumlarının eylemlerinden dolayı hesap vermek zorunda olduğu anlamına gelir. Silahlı kuvvetler ve onlarla ilgili kararlar gözetim için bu sıkıştıran ihtiyaçtan kaçamaz. Son olarak da, silahlı kuvvetlerin rolü hem dâhili hem de harici anlamda büyük ölçüde değişmiştir.

Dâhili olarak, silahlı kuvvetler anti-terörist faaliyetler, kamu ve özel mülkün korunması ve doğal felaketlerin üstesinden gelmek gibi farklı biçimlerde kamu düzenin korunmasında yer almaya başlamışlardır.

Harici olarak, dışarıdan ya da ulusal bütünlüğe yönelik tehditlere karşı geleneksel savunma rolüne ek olarak, dış ülkelerdeki barış gücü operasyonlarına ya da kriz yönetimine giderek artan oranda katılmaya başlamışlardır.

A.K.: Silahlı kuvvetleri kim denetliyor?

G.B.: Komisyonun çalışması hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gerçekleşen silahlı kuvvetlerin kontrolü için varolan kurumları ve yasal araçları listelemektedir. Rapor, Avrupa'nın farklı anayasal düzenlemeler kapsamında ya da farklı uluslararası yapılar içinde uluslararası düzeyde gerçekleşen her bir kontrol biçiminin her tarafını tanımlamıştır.

Ulusal düzeyde, bilinen en iyi yöntem, parlamentoların gözetimidir. Bu tür gözetimin boyutu ülkeden ülkeye değişmektedir, örneğin parlamentoların bir olaya olaydan

¹ Orijinal metnine <http://www.venice.coe.int/site/main/Focus.E.asp> sitesinden erişilen söyleşi Hakan Ataman tarafından çevrilmiştir. Çeviri metni yalnızca bilgilendirme amacıyla sunulmuştur ve Avrupa Konseyi ya da Venedik Komisyonu'nun resmi görüşlerini yansıtmamaktadır.

Rapor için bkz: [http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD\(2008\)004-e.asp#.Toc193605605](http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD(2008)004-e.asp#.Toc193605605)

önce ya da hemen sonra müdahale edip edemeyeceğine; parlamentodaki güvenlik komitelerine verilen yetkilere vb. göre. Avrupa'da oldukça etkileyici boyutta bir çeşitlilik mevcut, ancak aynı zamanda temel demokratik kurumlarımızın etkinliğinin bir sonucu olarak, parlamentoların gözetim gücünün artırılması yönünde artan bir eğilim olduğu görülebilir. Ne yürütmenin gözetim pratiğini ne de askerî mahkemelerin pratiğinden daha geniş olan adli gözetimi gözden kaçırmamamız gerekir. Sonuç olarak, belli ülkelerin deneyimlerinden bildiğimiz kadarıyla, bu ülkelerde önemli bir rol oynayan ombudsman, denetim bölümleri ve yetkilileri gibi diğer kurumları unutmamalıyız.

Rapor, uluslararası gözetim ve kontrolün varolan tüm biçimlerini belirtmekte ve bu konudaki belli bir eksikliği tanımlamaktadır. Açık bir şekilde, silahlı kuvvetler uluslararası hukukun kurallarına tâbidir ve yabancı topraklardaki askerî varlıkları sırasında silahlı kuvvetlerin uluslararası sorumluluğu onların kontrolü için bir etkendir. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin emrindeki yasal ve araçsal gücün sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir.

Diğer taraftan, Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası yargı yapıları bu alanda gerçekten önemli bir rol oynarken, devletlerin bu yapıların yargı yetkisini tanımalarını gerekmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Avrupa Konseyi üye olan bütün devletler tarafından onaylanmış değildir.

A.K: Hangi reformlara ihtiyaç olduğunu düşünüyorsunuz?

G.B.: Politikacılar bu raporu incelemeli ve kendi silahlı kuvvetleri üzerindeki kontrollerini düzeltmeye ve reforma yönelik başka yerlerdeki deneyimlerden mümkün olduğunca çok esinlenmelidir. Venedik Komisyonu kendi düzenlemelerini devam ettirmektedir. Uluslararası düzeyde ilerleme kaydedilmelidir. Bu hem uluslararası hukuk hem de demokrasi için bir tehdidi ve bir olanağı temsil eder.

Dünya Örnekleri

Güvenlik sektörünün demokratik gözetimi konusunda sivil toplum kuruluşları ve toplumsal hareketler önemli bir birikime sahip. Kitabın bu bölümünde çeşitli ülke deneyimlerine yer veriyoruz.

Kolluk Görevlilerinin İzlenmesi: Dünyadan Örnekler

Özlem Dalkıran

COPWATCH:

CopWatch (Polis İzleme), Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) polisin kötü muamelesi ve görevini kötüye kullanmasının giderek artması üzerine ilk olarak 1990'da Berkeley'de başlayan bir gönüllü girişim ağı. Birçok şehirde bağımsız örgütler halinde çalışan CopWatch polisin hesap verebilirliği ve kötü muamele uygulamalarının sona ermesi için çalışıyor.

Mahalleler düzeyinde örgütlenen CopWatch gruplarının temel amacı polisi görev başındayken izleyerek kötü muamele yapmasını engellemek. Genellikle iki kişilik devriyeler halinde dolaşıyorlar. Bir sorun olduğunu haber aldıklarında ya da tanık olduklarında, olay yerine gidip dikkatle izlemeye başlıyor ve not alıyorlar veya video kamera ile çekim yapıyorlar.

Bir diğer yöntem ise ihlali yapan polisin görev yaptığı ya da ihlalin gerçekleştiği polis merkezi çevresinde iki kişilik protesto gösterileri yapmak.

CopWatch grupları, izleme yapma dışında halkı hakları ve polisle karşı karşıya kaldıklarında nasıl davranmaları gerektiği hakkında bilgilendirme, ihlali poliseri ifşa etme ve mağdurlara destek verme gibi çalışmalar da yürütüyorlar.

(<http://www.copwatch.org>; <http://www.berkeleycopwatch.org> gibi)

MACHSOMWATCH:

Şubat 2001'de İsrail'in işgaline ve Filistinlilere uygulanan zulme karşı çıkan beş İsraili kadının girişimiyle başlayan Machsom Watch (kontrol noktası izleme), İsrail'de Filistinlilerin geçişini denetleyen İsraili askerlerin kimlik kontrolü ve geçişlerde nasıl görev yaptığını denetleyen bir girişim. Yalnızca İsraili kadınlardan oluşan grup trafiğin en yoğun olduğu zaman olan sabah ve öğle saatlerinde kontrol noktalarında duruyor. Bölgedeki varlıkları İsraili askerlerin sınırı geçmekte olan Filistinlilere kötü muamele etmesini önleyebiliyor. Kötü muamele uygulamasına tanık olduklarında ise notlar alıyorlar ve sitelerinden bunları rapor ediyorlar. (<http://www.machsomwatch.org/en>)

H.I.J.O.S:

Nisan 1995'te Arjantin'de kurulan H.I.J.O.S., Arjantin'deki askerî diktatörlük zamanında (1976-1983) kayıp edilen ya da işkence sonucu öldürülen kişilerin çocuklarını

biraraya getirmiş olan gerçek bir sosyal hareket. Hükümetin, dönemin sorumlularına ceza muafiyeti sağlamasından duydukları rahatsızlık sonucu bu kişileri ifşa ederek sosyal farkındalık yaratıyorlar.

H.I.J.O.S., diktatörlük dönemi işkencecilerinin kimliklerini mağdur yakınları ya da tanıklar aracılığıyla tespit ettikten sonra, devletin açık bilgi olarak sunduğu seçmen kayıt listelerinden işkencecinin adresine ulaşıyorlar.

LİBERYA ULUSAL KOLLUK GÜCÜ DERNEĞİ (LINLEA):

1994 yılında kurulan LINLEA, kolluk görevlilerini profesyonellik ve insan hakları konusunda bilinçlendirmek için kolluk görevlilerinin kurduğu bir dernek. LINLEA, insan hakları ihlallerinin ana sorumlularının kolluk gücü mensupları olduğunu gö-rerek, bunu engellemek amacıyla kuruldu.

Savaşın bitmesi ve yeni hükümetin görevi devralmasının ardından kolluk görevlisi olarak görevlendirilen kişiler bu konuda eğitim almamış, böyle bir eğitimden geçmemiş ya da meslekî protokoller uygulanmamış kişilerden oluşuyordu. Savaşta görev aldığı için ve belli bir parti ya da lidere bağlılıklarından dolayı bir tür tazminat olarak bu görevlere getirildiler. Liberya'da kolluk görevlilerinin yaklaşık yüzde 60'ı temel polislik eğitiminden geçmemiştir. Dolayısıyla bu görevi halka hizmet etmek olarak değerlendirmemişlerdir.

Kolluk görevlilerinin neden insan hakları ihlallerinin baş sorumlusu olduğunu tespit ederek, eğitimlerle bunu gidermeyi hedefleyen LINLEA'nın 500'den fazla kolluk görevlisi üyesi var.

Eğitimsizlik ve disiplinsizlik ve kolluk görevlilerinin sosyal sorunlarıyla ilgilenen dernek şu alanlarda çalışmalar yürütüyor:

Etik, ceza yargı sisteminin temel ilkeleri, insan hakları, barışın tesisi, liderlik ve toplumla ilişkiler gibi eğitimler. Bu eğitimlerden sonra katılanlara verilen sertifikalar bazen kolluk görevlilerinin terfi almasına yardımcı olabiliyor.

Terfi için belirli protokollerin yürürlüğe girmesi için kolluk gücü erkine savunuculuk yapmak

Meslekten ihraç, keyfi gözaltı ya da haksız yere suçlanmak gibi meslekî sorunlarla karşılaşan personele destek vermek.

(<http://www.linlea.org>)

Burada yer alan örneklerin tamamı İnsan Haklarında Yeni Taktikler web sitesinin veri bankasından derlenmiştir. (<http://www.newtactics.org/en/tactics/database>)

Sivil Toplumun Polis Üzerindeki Gözetimini Güçlendirmek: Malezya'dan Örnekler

Tim Parrit

Malezya'daki sivil toplum örgütleri yıllardır polisin insan hakları ihlalleri ve yolsuzluk iddialarına dair bilgilendirme girişimlerinde bulundu. Bu girişimler arasında, işkence ve tutuklulara karşı diğer kötü muameleleri, barışçıl yürüyüşlerde aşırı güç kullanımını ve göstericilere polis tarafından ateş açılmasını, faillerin yasal olmayan infazlarını gündeme getirme çabaları sayılabilir. Buna karşın, düşünce ve toplantı özgürlüğünü kısıtlayan bir dizi otoriter yasanın ve kısmen de ulusal güvenlik yasasının yargılamaya birlikte süresiz tutuklamaya izin vermesi, sivil toplumun polisin disiplinsiz davranışları hakkında ihbarların izlenmesine yönelik çabalarını zayıflattı ve polisin yetkilerini güçlendirdi.

2004 yılında Malezya'nın yeni başbakanı Abdullah Badawî, polisi denetleyip reforma dair önerilerde bulunması için bağımsız bir Araştırma Komisyonu kurdu. Bu önerilerin oluşumunu etkilemek ve daha geniş bir kamu tartışmasının yolunu açmak için Uluslararası Af Örgütü 2005'te "Malezya: İnsan Hakları Temelli Polis Denetleme Sistemi" başlıklı bir rapor yayınladı. Raporu polise yol gösteren uluslararası insan hakları standartları çerçeveleniyor, etkili sorumluluk mekanizmaları için çağrıda bulunuluyor, sivil toplum inisiyatifleri ve polis üzerinde kamuoyu etkisini artıracak sivil eğitim için ısrar ediliyordu.

Rapor, önce hükümet yetkilileri ve polis şeflerinin katılımıyla tartışıldı. Ardından da Al-Malaysia örgütü, diğer STK ortaklarıyla birlikte reform çerçevesinde polisle karşı karşıya gelmektense bir "sözleşme" ilişkisinin daha uygun olup olmadığını tartışmaya karar verdi ve bir atölye çalışması düzenledi. Çalışmada, "sözleşme" ilişkisinin meşru bir yaklaşım olduğunda uzlaşıldı.

Atölye çalışması katılımcıları uzun soluklu bir savunuculuk (*advocacy*) stratejisi geliştirmek amacındaki sivil toplum örgütlerinin polisin yapısını, işlevini ve tutumunu daha iyi anlamalarının öneminin altını çizdi. Polisin iç disiplin sisteminin nasıl işlediği gibi konularda sivil toplum kuruluşlarının bilgi eksikliği olduğu da böylelikle ortaya çıktı. Bu atölye çalışmasına mülteciler, kadınlar ve çocuklar gibi konulara odaklanan sivil toplum örgütlerinin katılmaktaydı. Bunlara ek olarak, atölye katılımcıları, yerel ve ulusal düzeylerde polisle diyalogun farklı aşamaları tanımlamaya da girişti. Katılımcılar, hazırlıkları sürmekte olan polis reformun önceliklerinin hangi kanunlar, süreçler ve uygulamalar olması gerektiğini de analiz ettiler.

Bu gelişmelerin ardından Araştırma Komisyonu da bir rapor yayınladı. Komisyon raporu, Uluslararası Af Örgütü'nce de dile getirilen bağımsız ve kurum-dışı bir polis şikâyetleri biriminin kurulmasını öngörüyordu. Raporunun yayınlanmasının ardından, hükümet geniş bir polis reform programı uygulayacağını vaat etti. Ancak çok sayıda sivil toplum örgütü, reformların kapsamının sınırlanmasından ve sürecin yavaş ilerlemesinden hayal kırıklığına uğrayacaktı. Yasaların ihlal edilmesi ve bilhassa da gözaltındaki kadınlara kötü davranılması medyada ve resmi makamlara gönderilen mektuplarda dile gelmekteydi. Tüm bunlara rağmen, polis şefleri ve toplumun büyük bölümü reform önerilerinden yine de memnundu.

2006 ve 2007 yıllarında Al-Malaysia ve ortağı, sivil toplum kuruluşu Suaram, polis reformuna dair bir "rapor" hazırlamak üzere çeşitli konferanslar düzenlediler. İki kuruluş, reformların uygulanma sürecinde daha fazla saydamlık çağrısında bulundu ve özellikle etkili bir kurum-dışı şikâyet mekanizmasının, poliste güçlü bir "sorumluluk kültürü" inşa etmekte oynayacağı önemli rolün altını çizdi. Konferanslarda benzer bir mekanizma için örnek olabilecek çeşitli uluslararası mekanizmalar karşılaştırmalı bir perspektiften tartışıldı. Bu tartışmaların bir amacı da, hükümetin meclise sunmak üzere hazırladığı yasa tasarısına sivil toplum kuruluşlarının katkıda bulunmasını sağlamaktı.

Reform gündemini daha ileriye götürmek amacıyla hükümetten daha fazla saydamlık ve daha kararlı siyasal irade talebi sürerken, sivil toplum örgütleri de Ulusal İnsan Hakları Komisyonu tarafından yürütülen polisin insan hakları standartları eğitiminde yer almayı ya da en azından tavsiye vermeyi bekliyorlardı. Bunlara ek olarak, Uluslararası Af Örgütü ve diğer sivil toplum örgütleri polis reformu sürecinde farkındalık ve bilinç düzeyini artırmak için çeşitli etkinlikler yürüttü.

Al-Malaysia, Uluslararası Af Örgütü, Hollanda'dan uzman polisler, kıdemli polis şefleri ve polis eğitim merkezinin de katılımıyla, reformları tartışmak üzere toplantılar düzenledi. Al-Malaysia, diğer kimi STK'lar ve Baro'yu da katarak geniş bir polis reformu koalisyonu oluşturdu. Bu koalisyon, Bağımsız Polis Şikâyet ve Suiistimal Komisyonu (BPSSK) kurulması talebine odaklanmaya karar verdi. Bu tür bir komisyonu tartışmak için bir dizi kamu forumu düzenlendi ve hazırlanan ortak bildiri başbakanlığa da gönderildi.

Al-Malaysia, tasarlanmakta olan BPSSK ve diğer yasal değişikliklere dair gelişmelerin aydınlatılması için başsavcılıkta da bir toplantı düzenledi. Ayrıca koalisyon, BPSSK'nın yasayla oluşturulması sürecinin hızlandırılması için başsavcılığa yönelik bir çağrı kampanyası düzenledi. Yurttaşlar, bu talebi kartpostallara yazarak başsavcılığa göndermeye davet edildi.

Al-Malaysia medyaya yönelik de bir kampanya yürüttü. Medyada suiistimal durumlarında kurumsal reform ve sorumluluk mekanizmaları ihtiyacının altını çizen yazılar

çıkması sağlandı. 2007’de düzenlenen bir eğitim faaliyeti de önemli aşamalardan biriydi. Bir “takip eğitimi” olarak tasarlanan çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının polisi analiz edebilmesi, problemleri tanımlayabilmesi ve polisle vatandaş arasında uzlaşmacı yaklaşımlar geliştirebilmesi amaçlanmaktaydı.

Yaşadığı tecrübe sayesinde Al-Malaysia, polis reformunun sivil toplum örgütleri tarafından sistematik olarak izlenme gerektiren ve oldukça uzun vadeli bir süreç olduğunun farkına vardı. Al-Malaysia ve müttefikleri, kimi siyasal aktörlerle bağlantı kurulmasını ve uzlaşma arayışları desteklerken, aynı zamanda reformun öncelikli alanlarına odaklanan net taleplerde bulundu, uluslararası iyi örnek, uygulama ve modelleri temel alan kurumsal alternatifler önermeye de açık oldu.

Plaza de Mayo Anneleri: “Kayıplar” hareketi ve Türkiye’deki Yansımaları

Özlem Ülker

“Şunun farkına vardık ki; İnsan haklarının yerine getirilmesini istemek devrimci bir hareketmiş ve yönetimi çocuklarımızı bize geri getirmesi için sorgulamak da devrimci bir hareketmiş. Biz özgürlük için savaşıyoruz, özgürce yaşamak için ve biliyoruz ki, bu da devrimci bir hareket... Sistemi değiştirmek her zaman devrimci bir harekettir.”
Plaza de Mayo Anneleri

Plaza de Mayo Anneleri, Arjantinli annelerin oluşturduğu sıra dışı bir organizasyon. Evlatları için endişeli, üzgün ve çaresiz küçük bir anneler topluluğu olarak başlayan organizasyon, Arjantin’de rejimi sorgulayan, demokrasi mücadelesinin öncüsü, dünya çapındaki haksız uygulamalara karşı inanılmaz bir ağ oluşturan ve bugün dünyanın dört bir yanında kendilerinden esinlenerek kurulmuş pek çok anneler organizasyonunun öncüsü bir organizasyon olmayı başararak çalışmalarını devam ettirmektedir.

EVLERDEN MEYDANLARA: PLAZA DE MAYO ANNELERİNİN HİKÂYESİ

24 Mart 1976, Arjantin için zor bir dönemin başladığının habercisiydi. Bu tarihte General Jorge Rafael Videla başkanlığındaki ordu, yönetimi ele geçirdi. Meclis dağıtıldı, siyasî partiler yasaklandı ve işçi sendikaları kontrol altına alındı. Darbecilerin tek amacı; ülkedeki komünist ve sol görüşlü grupları ortadan kaldırmaktı. Bunların başında da The Mantoneros ve Devrimci Halk Ordusu (*Revolutionary People’s Army*) grupları gelmekteydi. Hıristiyanlık ve özgürlük adına ülkedeki hukuk işlemez hale getirildi.

DESAPARECIDOS (KAYIPLAR)

Cunta dönemi boyunca pek çok insan sürgüne gönderildi. Sol görüşlü ve sol görüşlü örgütlerin üyesi olan binlerce insan kaçırıldı, ortadan kayboldu ve onlardan bir daha haber alınamadı. Resmî makamlara göre ortadan kaybolan insanlar 9000 kişiydi ve Arjantin ordusu tarafından öldürüldüler. Plaza De Mayo Anneleri ve diğer insan hakları savunucusu olan sivil toplum kuruluşlarına göre ise ordu cunta döneminde 30.000 kişiyi katletti. Bu dönemde ölenlerin sayısına dair kesin bir belge ise mevcut bulunmamakta.

PLAZA DE MAYO ANNELERİNİN DOĞUŞU

Cuntacıların pervasızca uygulamalarına karşı o dönemde zayıf da olsa yalnızca anneler seslerini duyurmaya başladılar. Çocukları bir anda ortadan kaybolan anneler artık beklemenin bir sonuç getirmeyeceğine inandılar. İçişleri bakanlığına, ordunun üst düzey yetkililerine, emniyet müdürlüklerine başvurularında bulundular, dilekçeler, mektuplar yazdılar. Fakat ne yazık ki, çabaları karşılıksız kaldı. Çocuklarına ne olduğuna dair en azından hayatta olup olmadıklarına dair bile en ufak bir bilgi alamadılar. Bu şekilde seslerini duyuramayacaklarını anlayan anneler 1977 yılında “Pembe Ev”in tam karşısındaki bir meydanda, Plaza De Mayo’da toplanmaya karar verdiler. Böylece Plaza De Mayo Annelerinin insan hakları mücadelesi resmen başlamış oldu. Bu tarihten itibaren her Perşembe 3.30 ile 4.00 saatleri arasında Plaza De Mayo meydanında anneler toplandılar. Yürüyüş ve marşlarla seslerini duyurmaya çalıştılar. Ancak bu toplantılar cuntacıları rahatsız etmeye başladı. Hatta annelerin ilk başkanları olan Azucena de Villaflor ortadan kayboldu (ya da, annelerin ifadesiyle “ortadan kaldırıldı”). Sonradan kurdukları Buenos Aires’teki binaları yıkıldı. Bunun karşısında anneler mücadelelerinden vazgeçemediler.

AMAÇLAR - FAALİYETLER

Amaçları; Arjantin yönetiminin kaybolan çocuklarına dair sorumlu oldukları konularda hesap vermesini sağlamak. Anneler, çocuklarına cunta döneminde ne olduğunu, nasıl bir muameleyle karşı karşıya kaldıklarını ve nasıl öldürüldüklerinin belgelenmesini istemektedirler. Böylece en azından bu girişimin ülkede demokratikleşme adına önemli bir adım olabileceği umudunu taşımaktadırlar. Bununla birlikte Plaza De Mayo Anneleri yalnızca çocuklarına karşı işlenmiş insanlık suçunun takipçisi olmakla kalmayıp kendilerini çocuklarının ideallerinin mirasçısı adanmışlardır. Şimdi yapmaya çalıştıkları şey; ülkede ve dünyada insan haklarını hiçe sayan, kanunsuz bir şekilde insanların yaşam haklarını ellerinden alan uygulamaların karşısında durmak ve çocuklarının ideallerinin savunuculuğunu yapmak. Bunun için gerek ülkede gerekse dünya çapında kampanyalar düzenlemektedirler. Son zamanlarda ise önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilecek bir adım atmışlar ve kendi ofislerine bağlı bir üniversite kurmuşlardır. Bu üniversiteyi kurmaktaki amaçları, gençleri siyasete karşı daha duyarlı ve bilinçli hale getirmek. Plaza De Mayo Annelerinin bir üyesinin ifadeleriyle; onlar üniversitelerinde gençlere hayaller, ahlak ve insanların problemlerini çözmek için siyasî mücadele aşkı vermektedirler.

Plaza De Mayo Anneleri, yürüttükleri kampanyalarla, faaliyetlerle ve kurdukları uluslararası ağlarla insan hakları adına önemli adımlar atmaktadırlar. Bu şekilde elde ettikleri başarılar da gözden kaçmamakta ve uluslararası organizasyonlar tarafından ödüllendirilmektedirler. Anneler UNESCO tarafından 1999 yılı Barış Eğitimi Ödülü’ne; Avrupa Parlamentosu tarafından ise 1992 yılı Sakharov Ödülü’ne layık görülmüşlerdir.

CUMARTESİ ANNELERİ

Beyaz başörtüleriyle sembolleşen Plaza De Mayo Anneleri tüm dünyadaki annelere ilham kaynağı olmaktadır. Ülkemizde de Cumartesi Anneleri diye adlandırılan gruba örnek teşkil etmişlerdir. Bir dönem Taksim’de her Cumartesi toplanan anneler 90’lı yıllarda terörle mücadele kapsamında yürütülen operasyonlarda, gözaltına alınan ve bir daha kendilerinden haber alınamayan çocuklarının hakları için mücadele vermektedirler. Cumartesi anneleri yaklaşık dört sene Taksim’de Galatasaray Lisesi önünde her cumartesi eylem yaptılar. Ancak daha sonra güvenlik güçlerinin engellemesiyle eylemler durduruldu. Günümüzde ise 13 – 31 Mayıs Kayıplar Haftası için bir araya gelmektedirler.

SONUÇ

Plaza De Mayo Anneleri, askerî rejime ve onun insan hakları ihlallerine sıra dışı, sivil bir karşı duruşun temsilcisi olarak güvenlik güçlerinin sivil denetimi ve böylece demokratikleştirilmesi adına oldukça umut verici ve teşvik edici bir organizasyondur. Faaliyetleri ve elde ettiği başarılarla sivil toplum kuruluşlarının insan hakları konusunda neler yapabileceğine dair potansiyeline ilişkin önemli mesajlar vermektedir.

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi ve Polislin Demokratik Gözetiminde Sivil Toplumun Rolü

Özlem Ülker

Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi Mart 1992’de kurulan bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur. Merkezin kurulmasındaki amaç; istikrarlı bir sivil toplumun gelişmesi sürecinde insan hakları eğitimine dair kuruluşları teşvik etmek, standartları ve prosedürleri oluşturmak olarak özetlenebilir.

Merkez şimdiye kadar yürüttüğü pek çok projeye genelde tüm toplumun özelde ise Arnavutlukta güvenlik sektörü birimlerinin insan hakları bilincinin artmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Yürütülen projeler kapsamında yapılan çalışmalardan bir kaç şunlardır:

- İnsan haklarına dair dokümanlardan oluşan bir kütüphane kurmak;
- İlkokul ve liselerde insan haklarına dair derslerin konulması için çalışmalar yapmak;
- Hapishane görevlilerinin insan hakları konusunda eğitimi;
- İşkence kurbanları için bir rehabilitasyon merkezinin kurulması ve
- Arnavutluk polislinin insan hakları konusunda eğitimi.

ARNAVUTLUK POLİSİNİN İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Arnavutluk polislinin insan hakları konusunda eğitimine ilişkin proje, Danimarka İnsan Hakları Merkezi’yle birlikte yürütülen önemli bir projedir.

Arnavutluk, komünist, merkezden düzenlenen bir ekonomiye sahip ve tek partili sistemin hâkim olduğu bir ülke olarak yaklaşık elli senelik bir izolasyon dönemi geçirmiştir. Bu dönemde silah ticaretinin artışı, ekonomik durgunluk, düzensiz seçimler, yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ayrışmalar gibi pek çok olumsuzluk yaşanmıştır. Elbette ki böyle karışık bir dönemde insan hakları ciddi şekilde risk altında olmuştur.

Devletin merkezî bir kontrole sahip olduğu komünist dönemde, güvenliği sağlama görevini Savunma Bakanlığı’na bağlı milis kuvvetleri yürütüyordu. Milis kuvvetlerinin görevi yönetim adına sosyal kontrolü sağlamak ve yasaların uygulanmasını te-

min etmekte. Hizmet merkezli, halk için çalışan polis mefhumu yoktu. Arnavutluk'ta güvenliği sağlamak için sivil bir organdan çok askerî bir organ söz konusuydu. Milis kuvvetleri halka güvelik *hizmeti* veren bir organdan çok bir "güç" teşkil ediyordu.

1999 yılında parlamentodan bazı girişimler sayesinde milis kuvvetleri Arnavutluk polisine dönüştü ve sivil bir hizmet birimi olma yolunda bir adım atılmış oldu. Ancak Arnavutluk polisinin tam olarak sivil bir birim olabilmesi için halk ve polis arasında iyi bir ilişki kurulmalıydı ve polis, halkın güvenini kazanmalıydı. Bunun için polis halkın insan haklarına saygı duymalı ve onların haklarını korumalıydı. Tüm bunlar, polisin insan hakları konusunda eğitimiyle mümkün olabilirdi.

İşte bu ihtiyaçtan yola çıkarak Danimarka İnsan Hakları Merkezi ve Arnavutluk İnsan Hakları Merkezi "Polisin İnsan Hakları Eğitimi" isimli bir projeyi 1999 yılından itibaren yürütmeye başladılar. Projenin amacı şöyleydi: Polislerde insan hakları bilincini ve bilgisini oluşturmak ve böylece vatandaşların insan haklarının ihlallerini engellemek. Ayrıca sivil toplumu güçlendirmek için hukuk devletini ve demokrasiyi sağlamlaştırmak.

Proje kapsamında Arnavutluk polisinin eğitimine yönelik önemli aktiviteler düzenlendi. İnsan haklarına yönelik eğitim verecek personel eğitimden geçirilerek işe başlandı. Pilot bölgeler seçilerek pek çok seminer düzenlendi. Konferanslar verildi. Avrupa ve dünya standartlarında polisin ne gibi özelliklere ve işlevlere sahip oldukları konusunda ve insan haklarına dair son gelişmeler konusunda bilgilendirme yapıldı. İnsan hakları konusunda polis el kitabı hazırlandı.

Tüm bu çalışmaların sonucunda ise önemli ilerlemeler kaydedildi. Komünist dönemde izolasyon süreci yaşayan Arnavutluk, insan hakları ve polisin görev ve yetkisi konularında dünyada yaşanan gelişmelere tamamen uzak kalmıştı. Bu nedenle polis memurlarının, komünist dönemdeki milis kuvvetlerinin insan hakları konusunda bilgileri de yoktu duyarlılıkları da. Yapılan yasal değişiklikler sonucu dönüşüm sürecine giren Arnavutluk polisi Arnavutluk ve Danimarka İnsan Hakları Merkezleri sayesinde insan hakları bilincine ve bilgisine sahip bir birim olmaya başladı. Uygulanan proje, devamlılığı sayesinde adım adım Arnavutluk polisinin sivilleşmesi, demokratikleşmesi ve insan haklarına duyarlılaşması noktasında önemli başarılarla ulaştı.

Türkiye’den Örnekler

Güvenlik sektörünün demokratik gözetimi konusunda sivil toplum kuruluşları ve toplumsal hareketler önemli bir birikime sahip. Kitabın bu bölümünde Türkiye’den deneyimlere yer veriyoruz.

Bilgi Edinme Hakkı: Bir Kanun ve Sivil Toplum Kuruluşları için Önemi

Başak Er

Bilgi edinme hakkı hem oldukça eski hem de oldukça yeni bir hak. Bu haktan söz eden ilk yasal belge 1776 tarihli İsveç Basın Özgürlüğü Yasası. Bu yasa, İsveç vatandaşlarına resmi belgelere serbestçe erişim özgürlüğü getiriyor.

Bilgi edinme hakkına, ayrı bir hak olarak tanımlanmadan önce ifade özgürlüğünün bir parçası olarak uluslararası metinlerde de rastlıyoruz; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesinde “bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak” ifadesi kullanılıyor.

200 yıllık bir tarihi olmasına rağmen, bu hakkın yaygınlaşması son 20 yılda oluyor; 2008 yılı itibarı ile 86 ülkede var olduğu bilinen bilgi edinme hakkı mevzuatının 20 tanesi 1990'lı yıllarda, 52 tanesi ise 2000'den sonra yürürlüğe giriyor.¹

Peki, neden son 20 yıl? 1990'larda, çeşitli ülkelerde patlak veren skandallar devlet içindeki yolsuzlukları ortaya çıkarıyor, vatandaşların devlet kurumlarının faaliyetlerinden ne kadar bihaber olduğunu gözler önüne seriyor. Şeffaf bir yönetim anlayışı ve bilgi toplumu, yolsuzlukla mücadelenin aracı olarak görülüyor; “yönetim” anlayışı, yerini “yönetişim” (*governance*) anlayışına bırakmaya başlıyor.

2001 Avrupa Birliği Yönetişim Beyaz Kitabı'nda yöneten-yönetilen ayrımını ortadan kaldırmayı amaçlayan yönetişim kavramının temel ilkeleri arasında açıklık/şeffaflık, katılım, hesap verebilirlik, verimlilik ve tutarlılık sayılıyor.² Bu anlayış, sır kültüründen açıklık kültürüne geçilmesini, devletin açık, şeffaf, vatandaşına hesap verebilir olmasını ve bireyleri karar alma süreçlerine katmayı hedefleyen yeni bir anlayış getiriyor. Bilgiye erişim de yönetişim ilkelerinin hayata geçirmenin, açık topluma ulaşmanın önemli bir aracı olarak kabul görmeye başlıyor.

Son 20 yılda bu hakkın kullanımının yaygınlaşmasında, konu hakkında çalışmalar yapan sivil toplum örgütlerinin, model mevzuat örnekleri ve kılavuzlar hazırlayan uluslararası örgütlerin, şeffaf bir yönetim için bilginin önemini vurgulayan basın yayın organlarının katkıları büyük oluyor.

İşte bu süreç içerisinde ve Avrupa Birliği'ne uyum paralelinde 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu 24.10.2003 tarih ve 25269 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanıyor. Altı

¹ <http://www.statewatch.org/news/2008/sep/foi-overview-86-countries-sep-2008.pdf>

² Beyaz Kitap, 2001, Avrupa Birliği Komisyonu 25.7.2001, COM(2001) 428 final
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf

aylık bir geçiş süresinden sonra 24.04.2004 tarihinde yürürlüğe giriyor. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ise daha kanun yürürlüğe girmeden 27.04.2004 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanıyor.

Kanun, yukarıda ifade edilen süreç paralelinde, gerekçesinde “Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden olan bilgi edinme hakkının, bireylere daha yakın bir yönetimi, halkın denetimine açıklığı, şeffaflığı sağlama işlevlerinin yanı sıra halkın Devlet'e karşı duyduğu kamu güvenini daha yüksek düzeylere çıkarmada önemli bir rol oynadığını” ifade ediyor.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca herkes, yani tüm gerçek ya da tüzel kişiler bilgi edinme hakkına sahiptir. Kanun “yabancılar” bakımından bir takım sınırlamalar öngörmekle birlikte, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ve tüzel kişileri kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmaksızın kamu kurumlarından bilgi talep edebiliyorlar.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun kapsamı belirleyen 2. maddesi bilgi istenebilecek kuruluşları “kamu kurum ve kuruluşları ile meslek teşekkülleri” olarak tanımlamış. Uygulama yönetmeliği ise bilgi istenebilecek kuruluşlar konusunda daha fazla ayrıntıya yer veriyor. Bu kapsam içerisinde güvenlik güçleri; Türk Silahlı Kuvvetleri, jandarma, emniyet teşkilatı ve alt birimleri ile yer alıyor. Genelkurmay Başkanlığı'nın, Jandarma Genel Komutanlığı'nın, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün internet sayfalarına girildiğinde kanunun öngördüğü üzere, bilgi edinme hakkı ile ilgili yasal düzenlemelere ulaşmak ve internet üzerinden bilgi edinme başvurusunda bulunmak mümkün. Kanun aynı zamanda, posta, faks ya da elden başvuruya da izin veriyor.

Talep edilebilecek bilgilerin kapsamına baktığımızda ise, kanunun istisnaları oldukça geniş tuttuğunu görüyoruz; 33 maddelik Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 4. bölümü altındaki 14 maddesi sınırlamalar ile ilgili. Bu kapsam içerisinde devlet sırları, ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler, adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler gibi ve daha burada saymadığımız birçok konuda daha sınırlama getiriliyor.

Kanun sınırlamaları saymakla birlikte bu sınırlara kavramsal olarak açıklık getiriyor. Örneğin devlet sırrının ya da istihbarata ilişkin bilgi ve belgelerin ne olduğu konusunda bir tanım mevcut değil. Bu sınırlara ilişkin bilgi edinme hakkını tamamlayıcısı yasal mevzuatlar da çıkarılmış değil. Örneğin Türkiye'de hâlâ bir devlet sırları yasası yok. 2008 yılında TBMM'ye gönderilen Devlet Sırrı Yasa Taslağı'nın “devlet sırrı” tanımını geniş ve muğlâk bırakması; hangi bilgi ve belgelerin devlet sırrı niteliği taşıdığını belirleme yetkisinin mahkemelere değil; Başbakanlık Müsteşarı'nın başkanlığında Adalet, Milli Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları Müsteşarlarından oluşan bir “Devlet Sırrı Kurulu”na verilmesi de henüz taslağın eleştirilen noktaları arasında.

İstisnaların tanımının olmaması, bilgi edinme hakkının sınırları konusunda gri, tanımlanamamış bir alan bırakıyor. İdare, tanımı net bir şekilde ortaya konamayan bu kavramlara dayanarak bilgi vermekten kaçınıbiliyor.

Bütün bu sınırlamalara rağmen Türkiye’de bilgi edinme hakkı kullanımının yıllar içinde arttığını gözlemlemek mümkün. Her yılın Şubat ayına kadar Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’nun (BEDK) kurumlardan topladığı bilgilerden derlediği rapor, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’nca açıklanıyor. Bu raporda, bilgi edinme başvurularının sayısı; olumlu cevaplanan, bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısı; reddedilen başvuru sayısı ve bunların dağılımı; gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısı ve başvurunun reddedilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısı ile bunların sonuçlarına ilişkin bilgilere ulaşmak mümkün.

2004 yılında 395. 557 adet başvuru yapılırken 2007 yılı başvurularının sayısı 939.920’yi bulmuş durumda. TBMM’nin açıkladığı 2007 yılı raporuna göre, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’ne sorulan 89 sorunun 52’sine olumlu cevap verilmiş, 29 başvuru ise reddedilmiş. Geriye kalan başvurularda yukarıda sayılan diğer kategoriler içerisinde yer alıyor. Genel Kurmay Başkanlığı’na yapılan başvuru sayısı ise 2007 yılında 8405 adet ve rapora göre olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısı 6100. Reddedilen başvurular toplamı 1654.

Kurumların beyanlarında olumlu cevap verilen başvuru sayılarının oldukça yüksek olması dikkat çekici. Peki, olumlu cevap vermenin ölçüsü nedir? 2007 yılında, Avukat Emre Baturay Altınok’un Emniyet Genel Müdürlüğü’ne, 2007 yılı stoklarında bulunan biber gazı miktarı sorusuna aldığı cevap ‘yeteri kadar’; 2006 yılında kullanılan biber gazı miktarı sorusuna aldığı cevap ise “gerektiği kadar” oluyor. Altınok, kendisine ‘muğlak, geçiştirici ve belirsiz ve ölçülmeyen cevaplar’ verildiği gerekçesiyle BEDK’ya yaptığı başvuruya da kurul Altınok’a verilen cevapların yeterli olduğuna karar vererek itirazı reddediyor.⁴

Bilgi edinme hakkının, kanunun gerekçesinde söz edildiği gibi, “halkın Devlet’e karşı duyduğu kamu güvenini daha yüksek düzeylere çıkarmada önemi”den bahsedebilmek için, kamu birimlerinin başvurulara verdikleri cevapların içeriği, kalitesi ve süresinin iyileştirilmesi yönünde sivil toplum örgütlerine, medyaya görev düşüyor. TESEV, Bilgiedinnehakki.org, Düşünce Suçuna Karşı Girişim konu hakkında devletin çeşitli kurumlarına bilgi edinme başvuruları yapan, bunların sonuçlarını kamuya ile paylaşan, konu ile ilgili raporlar hazırlayan sivil toplum örgütlerinden. Medya kuruluşlarının bilgi edinme hakkını aktif bir şekilde kullanmaları, sonuçlarını kamuya ile paylaşmaları mevcut olan sır kültürünün aşılmasında, şeffaf, vatandaşına hesap verebilir bir yönetim anlayışında önemli bir rol oynayabilir.

■ 4 “Biri Bizimle Alay mı Ediyor?”, Radikal Gazetesi, 21 Temmuz 2007.

Türkiye’de İşkencenin Stratejik Haritalaması

Özlem Dalkıran

STRATEJİK HARİTALAMA YÖNTEMİ NEDİR?

Stratejik Haritalama, insan haklarının korunmasına ve/veya ihlallerinin devam etmesine yol açan, ihlalleri önlemeye çalışan ya da ihlal zeminini oluşturan odak noktaları (aktörleri; kişiler, kurumlar, yapılar vb) ve karşılıklı etkileşim ilişkilerini görselleştiren, bu sistemler üzerinde etki yaratabilecek taktiklerin niteliğini ve potansiyel güçlerini tespit etme imkânı sağlayan, sonuç olarak da temel müdahale stratejilerinin oluşturulmasını, hayata geçirilmesini ve değerlendirilmesini izlemek için bir araç olarak kullanılan bir yöntemdir.¹

1 <http://www.stramap.org/tr/sayfa.aspx?id=9>

Türkiye’de işkencenin stratejik haritası bu mantıkla hazırlandı. Harita sahadaki aktörler ve aktörler arası etkileşimleri görsel olarak sunmasının yanı sıra, bu aktörler ve bağlantı ilgili detaylı bilgiler de içeriyor. www.stramap.org sitesindeki haritada yer alan aktörlerin ya da iki aktör arasındaki ilişkinin üzerine tıkladığında, bu kişi/kurum hakkındaki yasal düzenlemeler, tüzük, yönetmelik, vs. gibi belgelere ulaşılabilir. Strateji oluştururken, etkilemeyi planladığımız alanla ilgili tüm bilgilere sahip olduğumuzda daha net ve sonuç alıcı bir çalışma yürütebiliriz.

Harita bize bu karmaşık ilişkiler ağıyla mücadele etmek için planlarımızı yaparken stratejik düşünmemiz, işbirliği içinde ve koordineli çalışmamız, yaratıcı kampanya araçları bulmamız gerektiğini gösteriyor.

Kolluk görevlisini çevreleyen ilişkiler ağı üzerinden gidecek olursak, bir yandan hukuk yollarına başvurarak cezasızlığı önlemeye çalışırken, diğer yandan karakolun bulunduğu mahalledeki yurttaşları harekete geçirebilir, bir kurum insan hakları eğitimi verirken, bir başkası yasalarda gerekli değişikliklerin yapılması için çalışabilir. Böylece sisteme tek bir noktadan müdahale etmek yerine mümkün olduğunca çok ilişkiyi harekete geçirerek sistemin kendini onarmasını engelleyebiliriz.

Ortaya çıkarılan bu stratejik haritanın işkenceyle mücadele için nasıl bir anlamı olacağını İnsan Hakları Derneği (İHD) eski başkanı Hüsnü Öndül *Evrensel* gazetesinde yayınlanan yazısında yalın bir biçimde anlatıyor²:

Bir ağ (harita) gördük. Merkezinde mağdur ve fail var. Ağ yürüyeceğiniz yol demek. Mağdurdan doğru gidebilirsiniz; ya da failden doğru. Ya da onlara doğru... Ne yöne gitseniz, yolunuz açık. Haritanız size rehberlik ediyor. Avukata, doktora, savcıya, hâkime, idareye, yasamaya mı gitmek istiyorsunuz, gidin. Güvenle.

Bu ağda korkmayın, sizin kaybolmanız mümkün değil. Hiçbir şeyin kaybolmayaacağı varsayımından (görüşünden) yola çıkmış belli ki. İz sürmek işte buna denir. İşkencenin izini sürmek... İz her şartta var. Faillerin gök kubbe altında kaçacağı bir yer yok. Buradan çıkış yok. (...)

[Harita] Yol gösteriyor. Arkadaşlık yapıyor. Etkili olacağı kesin.

Tanımak, tanıtmak ve kullanmak gerekir.

İşkencenin önlenmesinde etkili olabilir. Bu birinci etkidir. Olası faillere, “buradan çıkış yok ha” diyor. İhtarda bulunuyor:

- Sakın işkence yapmaya kalkışmayın! Hatta aklınızdan geçirmeyin!

İkinci olarak, işkence failinin saptanmasında, faili teşvik edenlerin, koruyanların, yardım ve yataklık edenlerin bulunmasında ve yargı huzuruna çıkarılmasında faydalı olabilir.

Ve adaletin tecellisinde... Bu da üç diyelim.

İnsan hakları örgütlerini desteklemek lazım...

2 *Evrensel* gazetesi, “İşkencenin Haritalanması”, Hüsnü Öndül, 24 Nisan 2008, http://www.evrensel.net/haber.php?haber_id=29605

İstenmeyen Misafirler: “Türkiye’de Yabancı Misafirhaneleri”nde Tutulan Mülteciler

Özlem Dalkıran

Helsinki Yurttaşlar Derneği Mülteci Destek Programı’nın Kasım 2007 tarihinde hazırladığı ve Nisan 2008’de açıklanan raporu’ Türkiye’de çeşitli nedenlerle “yabancılar misafirhanesi” adı verilen kapatılma yerlerinde gözetim altında tutulan mültecilerin yaşadığı fizikî ve hukukî sorunları gözler önüne seren önemli bir araştırmaydı.

Son yıllarda Türkiye’de mülteci ve sığınmacıların sorunları daha fazla görünürlük kazanmış olmasına rağmen, Türkiye’de mültecilerin güvenlik güçleriyle ilişkileri bu raporun yayınlanmasına değin gündeme gelmemiştir. Rapor, Türkiye’nin farklı illerindeki “yabancılar misafirhaneleri”nde tutulmuş ya da tutulmakta olan 40 sığınmacıyla yapılan görüşmeler sonucunda hazırlandı.

Sığınmacılarla yapılan görüşmeler dışında, misafirhanelerde tutulan ve yardım talebi ile derneği telefonla arayanların verdiği bilgiler de değerlendirildi. Tüm görüşmecilere aynı sorular soruldu. Sorular, çeşitli uluslararası belgelerde anılan mültecilerin muamelesine yönelik asgari standartların bu kapatılma yerlerinde ne kadar uygulandığını ortaya çıkarmayı amaçlıyordu.

Rapor yabancılar misafirhanelerini iltica prosedürlerine erişim, prosedürel koruma tedbirleri, kapatılma süreleri, kapatılma yerlerinin fizikî koşulları ve çocuk mültecilerin korunması başlıkları altında inceliyor. Raporun sonunda yer alan tablo ise, uluslararası ve ulusal mevzuatla varolan uygulamaları karşılaştırıyor ve koşulların iyileştirilmesi için çeşitli tavsiyelerde bulunuyor. Raporda, özellikle tanıklıklar bölümünde, yabancılar misafirhanelerinde görev yapan kolluk görevlilerinin bazı olaylarda işkenceye varan kötü muamele yaptığı iddiaları yer alıyor.

Yazımı tamamlandıktan sonra *İstenmeyen Misafirler* raporu içerdiği iddialar ve tavsiyelerle ilgili görüşleri alınmak üzere, Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar, Hüdud ve İltica Daire Başkanlığı’na (YHİDB) gönderildi. Konuyla ilgili yetkililere açıklama ve iddialarla ilgili araştırma/soruşturma yapma olanağı sağlamayı amaçlayan bu girişim, YHİDB’nin çeşitli mazaretler öne sürülerek raporun yayınlanmasını yaklaşık üç ay geciktirmesiyle sonuçlandı. Nihayet gelen “gayri resmi” yanıtta

1 ‘İstenmeyen Misafirler’: ‘Yabancı Misafirhaneleri’nde Tutulan Mülteciler raporu yayınlandı, 02.04.2008, <http://www.hyd.org.tr/?pid=607>. Raporun tamamı için: http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/multec_i_gozetim_raporu_tr.pdf

ise, mültecilere yönelik kötü muamele iddiaları “kabul edilemez” bulunduğu ifade edilmişti. Rapor YHİDB’nın itirazları ve bunlarla ilgili HYD Mülteci Destek Programının açıklamaları da eklenerek Nisan ayında yayınlandı.

Bilindiği kadarıyla, bugüne kadar ne raporda yer alan kötü muamele iddialarıyla ilgili herhangi bir inceleme yapıldı, ne de gelen yanıtta yer alan “böyle bir rapor yayımlanmadan önce bir çalışma grubunun kurularak karşılıklı istişarelerde bulunulması...” yönünde bir gelişme oldu. Ancak 2008 ve 2009 yıllarında başta Edirne ve Kırklareli kampları olmak üzere Türkiye’nin çeşitli yabancılar misafirhanelerinde çıkan isyanlar, raporda yer alan iddiaların dikkate alınması gereğini ortaya çıkardı.

Güvenlik Sektörü Reformu'nda İstihbarat Servislerinin Gözetimi

Sezen Yalçın

Günümüzde istihbarat teşkilatları iç ve dış güvenliğin sağlanmasında silahlı kuvvetler, polis ve jandarma gibi diğer güvenlik sektörü kurumlarının işlevini tamamlayıcı ve destekleyici görevler üstlenmektedir. Diğer güvenlik kurumları gibi istihbarat servislerinin de sivil denetim ve gözetime tabi tutulması demokrasinin kurumsallaşması açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Tanımı gereği bilginin gizliliğini gerektiren istihbarat kavramı, güvenlik ve istihbarat kuruluşlarının gizli bilgiyi ne şekilde edindikleri, dolaşıma soktukları yani genel anlamda çalışma tarzlarıyla ilgili soru işaretleri oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda sosyal hayatın birçok yönüyle güvenleleştirildiği bir dönemde istihbarat servislerinin denetimsizliği demokratikleşmenin önündeki önemli engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Edinilen bilginin güvenilir ve şeffaf bir biçimde toplumun her kesimine ulaştırılması amacıyla istihbarat servislerinin sürekli denetimi demokratikleşmenin olmazsa olmazlarından. Bu anlamda kapsayıcı bir Güvenlik Sektörü Reformu istihbarat teşkilatlarının sivil denetim ve gözetiminin de yeniden gözden geçirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Güvenlik ve istihbarat kuruluşlarının çalışma ilkeleri hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerlerle uyum içinde olmalıdır. Bunun yanı sıra istihbarat aktivitelerinin kişisel hak ve özgürlükler için tehdit oluşturmaması için gereken yasal düzenlemelerin yapılması ve hesap verebilir hale getirilmesi gereklidir.

Demokratik güvenlik kavramı istihbaratın sivil denetime tabi tutulmasını, şeffaf ve dolayısıyla hesapverebilir olmasını gerektirir. İstihbarat servislerinin demokratik hesapverebilirliğinin sağlanması sivil aktörlerin ve parlamentonun gözetimini gerekli kılar.

Türkiye'de Milli İstihbarat Teşkilatı'nın yanı sıra Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, MGK Genel Sekreterliği, Cumhurbaşkanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve başka bazı bakanlıkların istihbarat birimleri de bulunmaktadır. Güvenlik alanında birbirinden bağımsız hareket eden ve farklı otoritelere hizmet eden istihbarat birimlerinin varlığı bu konudaki denetimi daha önemli hale getirmektedir.

Güvenlik ve istihbarat kuruluşlarının demokratikleşmesini sağlayacak çalışma ilkeleri uluslararası kuruluşlar tarafından tespit edilmiştir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD-1994), Birleşmiş Milletler (UN-2002), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE-1994), Avrupa Parlamento Meclis Konseyi İzleme Komisyonu

(PACE–1999) ve Parlamentolararası Birlik (IPU–2003) aldıkları kararlarla istihbarat servislerinin demokratik hesap verebilirliğe tabi tutulması gerektiğini resmen benimsemişlerdir. İnsanî değerlerin korunması ve geliştirilmesini devlet yönetiminin felsefesi olarak benimseyen çağdaş demokrasilerde, güvenlik ve istihbarat servislerinin kuruluş ve çalışma ilkeleri içerisinde;

- Görev ve yetkilendirmede yasal dayanaklarda zorunluluk, netlik;
- Hesapverebilirlik şartlarının yaratılması;
- Servislerin dâhili denetimine paralel olarak yürütme, yasama, yargı denetimlerinin, istihbarat üretimine paralel olarak ‘güven’ unsurunu geliştirecek şekilde sağlanması;
- Denetim/gözetim koşulları içine sivil toplum yapılarının da alınması;
- Siyasî istismara karşı hukukî garantilerin verilmesi ve idarede etik koşulların yaratılması;
- Denetim mekanizmalarının yanı sıra, siyasî liderlerin istihbaratı idare edişlerinde etkinlik ve iletişim kanallarının güçlendirilmesi, gibi temel unsurlar önem kazanmaktadır.

Türkiye’deki devlet yapılanmasının da tartışmaya açılması ve Türkiye demokrasisinin gelişmesi adına ülkedeki en önemli istihbarat teşkilatlarından olan MİT, İstihbarat Daire Başkanlığı ve JİTEM’in tarihçeleri ve yapılanmalarına kısaca göz atmak, bu kurumları denetim ve hesap verebilirlik açısından karşılaştırmak faydalı olacaktır.

MİLLİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI

Kökenleri 1913 yılında kurulan Teşkilat-ı Mahsusa’ya kadar uzanan Milli İstihbarat Teşkilatı Osmanlı Devleti’nin son döneminden bu güne önemli askerî ve paramiliter görevler üstlenmiştir. TBMM’nin 1965 yılında kabul ettiği 644 sayılı kanun ile Milli İstihbarat Teşkilatı bugünkü halini alarak, sözü edilen kanun ile yasada belirlenen görev ve yetkilere sahip müsteşar tarafından yönetilmesi ve yalnızca Başbakan’a karşı sorumlu olması öngörülmüştür. 1 Ocak 1984’ten itibaren 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu ile yeni bir statü kazanmıştır.

Son yıllarda MİT’e yöneltilen telefon dinleme, fişleme gibi özel hayatın ihlali anlamına gelen suçlamalar, kurumun şeffaflaşmasının aciliyetini de ortaya koymaktadır. 1994’ten itibaren MİT Müsteşarlığına sivillerin atanmaya başlanması demokratikleşme yönünde olumlu bir adım olsa da yeterli değildir. Özellikle son yıllarda MİT aleyhine açılan çok sayıda dava sonucunda parlamento denetimine tabi olma isteğinin kurumun içinden de seslendirilmeye başlanması umut verici bir gelişmedir.

TESEV'in *Almanak Türkiye 2005: Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim* kitabında, Ferhat Ünlü'nün "Milli İstihbarat Teşkilatı" başlıklı yazısında da MİT'in son yıllarda şeffaflaşmaya dönük bir politika izlemeye başladığı vurgulanıyor. Fakat Ünlü aynı yazıda "gizli servislerin evrensel çalışma tarzının demokratikleşmeye pek uygun olmadığını" vurgulayarak söz ettiği gelişmelerin yüzeyselliğini de ortaya koymaktadır. Söz gelimi MİT'in resmî internet sitesinde personelinin öğrenim durumuna, personelin cinsiyet dağılımına ya da internet sitesi ile ilgili işlemlere dair bilgiler vermesi şeffaflaşma adına kayda değer adımlar olarak yorumlanmamalıdır.

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ İSTİHBARAT DAİRESİ (İSTİHBARAT DAİRE BAŞKANLIĞI)

Polis istihbarat teşkilatı ya da İstihbarat Daire Başkanlığı, kamu düzeni ve halkın güvenliğini sağlamaktan sorumlu iç güvenlik kuruluşlarından biridir. Bugünkü İstihbarat Daire Başkanlığının temelleri 1937 yılında Önemli İşler Müdürlüğü'nün kurulmasıyla atılmıştır. 1951 yılında doğrudan Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı, ideolojik akımlar kontr-espionaj ve kaçakçılık konularında haber toplamak üzere Özel Büro kurulmuştur fakat 27 Mayıs 1960 yılında Özel Büro kapatılmış, Önemli İşler Müdürlüğü ise yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır. 1963 yılında Önemli İşler Müdürlüğü tarafından hazırlanan bir talimatla 10 ilde İstihbarat Grupları kurulmasına karar verilmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde ülkedeki ideolojik çatışmanın artması üzerine, Önemli İşler Müdürlüğü, Daire Başkanlığı statüsüne dönüştürülerek Önemli İşler Daire Başkanlığı adını almıştır. 1975 yılında İstihbarat Başkanlığı, 1983 yılında da İstihbarat Daire Başkanlığı adını almıştır ve günümüzde de çalışmalarını sürdürmektedir. Günümüzde bütün illerde emniyet müdürlükleri bünyesinde istihbarat birimleri mevcuttur.

İstihbarat Daire Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne doğrudan bağlı olarak faaliyet gösterir dolayısıyla İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kuruluştur, 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanununa 1985 yılında ilave edilen "Polis, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, anayasal düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak, emniyet ve asayiş sağlamaya üzere, ülke seviyesinde istihbarat faaliyetlerinde bulunur, bu amaçla bilgi toplar, değerlendirir, yetkili mercilere veya kullanma alanına ulaştırır. Devletin diğer istihbarat kuruluşlarıyla işbirliği yapar" şeklindeki Ek 7. maddesine göre belirtilen görevleri yerine getirir.

Yukarıda belirtilen görev tanımı açık ve net olmayışı, bilginin ne şekilde, kim tarafından hangi şartlarda toplanacağı belirsizliği, istihbarat birimlerinin sahip oldukları yetkiyi istismar edilmeye açık hale getirmiştir. Bu gibi sorunları gidermek amacıyla 2005 yılında PVSK Ek 7. maddede bir değişiklik yapılmıştır. Aynı yıl içinde Emniyet Genel Müdürlüğü istihbaratına bazı ek yetkiler tanınarak İstihbarat Daire Başkanlığı'na bağlı özel bir birimin kurulmasına karar verilmiştir. Bu özel birime çok geniş yetkiler gizli biçimde verilmiştir.

Bir yandan PVSK ile istihbarat dairesinin çalışmalarının evrensel hukukî normlar ile uyumu sağlanmaya çalışılırken diğer yandan denetimi daha da güç olan yeni bir özel birimin kurulmuş olması demokrasi-güvenlik ilişkisindeki asimetriye işaret etmektedir. Bunun yanı sıra sözü edilen geniş yetkinin denetimine dair anayasal bir düzenlemenin olmayışı da demokratikleşme anlamında sorun yaratmaktadır.

JANDARMA İSTİHBARAT TEŞKİLATI

Jandarma İstihbarat Teşkilatı'nın (JİTEM) 1990'lı yıllarda PKK ile mücadele amacıyla kurulduğu iddia edilmektedir. MİT ve İstihbarat Daire Başkanlığı'ndan farklı olarak JİTEM'in varlığı dahî tartışma konusudur. Jandarma Komutanlığı'na ait resmi kaynaklarda teşkilatın istihbarat faaliyetlerine dair bir kurumdan söz edilmemektedir. Resmî kurumlar tarafından varlığının inkâr edilmesi teşkilatın denetim ve gözetimini de imkânsız hale getirmektedir. Bunun ötesinde yasadışı faaliyetlere de karıştığı bilinen JİTEM'in varlığının inkâr edilmesi devlet kurumlarının da bu gizli örgütle ilişki içinde olduğu algısını yaratmaktadır. Jandarmaya bağlı gizli bir örgüt olarak hareket eden JİTEM'in denetlenmesi ancak emir-komuta zinciri içinde mümkün olabilir, bu da demokratik denetimin gerektirdiği sivil gözetim ilkesinin uygulanmadığını gösterir.

JİTEM terörle mücadele gerekçesini kullanarak hukuk dışı bir anlayışla hareket etmektedir, güvenliğin demokratikleşmesinin önemi de tam bu noktada kendini göstermektedir. Güvenlik bahanesiyle kısıtlanamayacak temel hak ve özgürlüklerin JİTEM'in operasyonları kapsamında defalarca yok sayılması teşkilatın denetiminin ne kadar acil bir mesele olduğuna işaret etmektedir.

SONUÇ

Yukarıda sözü edilen istihbarat kuruluşlarının hepsi farklı otoritelere bağlı olarak çalışmalarını sürdürseler de çalışma biçimleri ve bu kurumları besleyen zihniyet yapısı bakımından güvenlik söz konusu olduğunda hepsinin demokrasinin sınırlarını zorlayan ve kimi zaman aşan faaliyetler içinde oldukları görülüyor. Yürüttükleri çalışmaların gizliliği, edinilen bilginin siyasî amaçlarla kullanılma ya da manipüle edilme tehlikesi ve sahip oldukları yetkinin sınırlarının belirsizliği, istihbaratın demokratik gözetimi için meclis dışı aktörlerin yanı sıra parlamenter kontrolü de çok önemli bir noktaya taşımaktadır. Sivil ve demokratik bir güvenlik anlayışı ancak güvenlik kurumlarının sürekli denetimi ve hesap verebilir hale getirilmesiyle mümkündür.

İstanbul'da Emniyet Güçlerinin LGBTT Bireylere Yönelik Hak İhlallerinin İzlenmesi ve Raporlanması Çalışmaları

Bora Bengisun¹

2007 yılı başında Ankara'da Kaos GL Derneği'nin düzenlemiş olduğu hak mücadelesi eğitimlerine Türkiye'de o zaman faaliyet gösteren lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel (LGBTT) sivil toplum örgütleri olan Kaos GL Derneği, Kaos GL İzmir Oluşumu, Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği, MorEl Eskişehir LGBTT Oluşumu ve Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği katılmıştı. Eğitimlerin verdiği ivme ile bu beş örgüt LGBTT bireylerin İnsan Haklarını İzleme ve Hukuk Komisyonu'nu kurarak emniyet güçlerinin ve sivil kişilerin LGBTT bireylere yönelik hak ihlallerini izlemeye ve raporlamaya başladı.

Komisyon yılın sonunda, 2007'de gerçekleşen hak ihlallerini içeren bir rapor yayımlayarak ulusal ve uluslararası sivil ve resmi bütün kurum ve kuruluşlarla paylaştı. Örneğin; komisyon, raporunu Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve tüm milletvekillerine göndererek yaşanan hak ihlallerinin sona erdirilmesi için gereken önlemlerin alınmasını talep etti. Yeni kurulan İzmir Travesti ve Transseksüel İnişiyatifi ve Piramid LGBTT Diyarbakır Oluşumu'nun da katılımıyla yedi örgüt olarak çalışmalarına devam eden komisyon daha sonra LGBTT Hakları Platformu adını aldı. Kaos GL İzmir Oluşumu ve İzmir Travesti ve Transseksüel İnişiyatifi üyelerinin Siyah Pembe Üçgen İzmir Derneği'ni kurmasının ardından bugünkü yapısına kavuşan LGBTT Hakları Platformu'ndaki altı örgüt LGBTT bireylere yönelik hak ihlallerini izlemektedir ve raporlamaktadır.

Platformun İstanbul'daki temsilcisi olan Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği, 2007 Nisan ayına kadar izleyip raporladığı; Beyoğlu ve Şişli ilçelerinde polis tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen haksız ev baskınları, karakolun önünden veya sokaktan geçerken uygulanan fiziksel şiddet, haksız yere gerçekleştirilen gözaltılar, evden içeri biber gazı sıkma, hakaret, kötü muamele gibi hak ihlallerini içeren 19 olayı İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu'na bildirerek soruşturma talep etti.

Lambdaİstanbul'un söz konusu talebine beş ay sonra 2007 Eylül ayında oldukça olumsuz bir yanıt veren İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu, iddialar hakkında İl Emniyet Müdürlüğü ile Beyoğlu ve Şişli Kkaymakamlıkların-

¹ Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği Hukuk Komisyonu Gönüllüsü. Bu yazı Lambdaİstanbul ve LGBTT Hakları Platformu'nu temsilen kaleme alınmıştır.

dan bilgi istediğini ancak söz konusu iddialar ve şikâyetler ile ilgili olaylara rastlamadığını belirtti. Oysa İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu söz konusu iddialar ve şikâyetler hakkında araştırma yaparken raporlamaları yapan Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği ya da olayların mağdurları ile görüşmemiştir.

“Polisin insan hakları ihlallerine biz tanımız ama valilik görmüyor” diyen Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği, daha önce raporlamış olduğu 19 olayla birlikte İstanbul polisinin travesti ve transseksüel kadınlara yönelik hak ihlalleri iddialarını içeren 14 yeni olayı TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’na, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı’na ve yine İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu’na Aralık 2007’de bildirip sunmuş olduğu 33 olayın daha etkin bir biçimde soruşturulmasını, Taksim ile Tarlabaşı’ndaki gözaltı birimlerinin izlenmesini ve de Taksim İlk Yardım Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nde LGBTT bireylere yönelik olarak yapılmış olan yetersiz adli muayenelerin incelenmesini talep etti.

Aralık 2007’de yapılan başvuruların ardından İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu bünyesinde kurulan üç kişilik bir komisyon Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği ile söz konusu iddialar ve şikâyetler hakkında görüştü. Komisyonun hazırlamış olduğu rapora istinaden İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu tarafından Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği’ne Haziran 2008’de gönderilen cevap yazısından; araştırmayı yapan üç kişilik komisyonun Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı’nın Aralık 2007’de ve TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nun da Şubat 2008’de İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu’na yazı yazarak söz konusu iddiaların ve şikâyetlerin araştırılmasını talep etmesinin ardından kurulduğu anlaşılıyordu. Meclis’teki ve Başbakanlık’taki ilgili kurulların talebi üzerine İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu bünyesinde kurulan üç kişilik komisyonun Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği, Taksim İlk Yardım Eğitim ve Araştırma Hastanesi personeli ve Beyoğlu Kaymakamlığı ile görüşerek Nisan 2007’de yapılan oranla çok daha etkin bir araştırma yaptığı da görülebiliyordu.

Komisyon; raporunda öncelikle Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği’nin, Taksim İlk Yardım Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin vermiş olduğu adli raporların yetersiz olduğu iddiasını destekleyen somut durumların var olduğunu belirtiyordu. Hastanenin fizikî ve personel yetersizliğini vurgulayan komisyon; ilgili kamu kurumlarına Beyoğlu bölgesinde adli vakalar için ayrı bir sağlık inceleme birimi kurulmasına dair öneride bulunacağını belirtiyordu. Komisyon ayrıca polisin kendi kişisel değer yargısı, ahlak ve sorumluluk anlayışı çerçevesinde LGBTT bireylere sert davrandığının da altını çiziyordu. Sonuç olarak hem kurumsal hem de kişisel düzeyde sorunların olduğunu belirten komisyon; belediyeler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, meslek örgütleri ve de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu işbirliği ile polise ve sağlık personeline insan hakları eğitimi verilmesini öneriyordu.

2008 yılı başından beri yapmış olduğu 18 yeni hak ihlali raporlamasını Ağustos 2008'de TBMM'ye, Başbakanlık'a, İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu'na ve bu sefer ilk kez Beyoğlu İlçe İnsan Hakları Kurulu'na sunarak soruşturma talep eden Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği ayrıca İstanbul Valiliği İl İnsan Hakları Kurulu'nda kurulan komisyonun raporu ve Valiliğin cevabı doğrultusunda polise ve sağlık personeline genel olarak insan hakları özel olarak da LGBTT konularında eğitim verilmesi için İçişleri Bakanlığı'na ve Türk Tabipler Birliği'ne bir eğitim programı önermek üzere hazırlıklara başladı. İstanbul'da pilot proje olarak polise ve sağlık personeline eğitim verilmesi önerisinin kabul edilmesi durumunda da LGBTT Hakları Platformu İçişleri Bakanlığı'na tekrar başvurarak ülke çapında bir eğitim programı talep edecek.

Sonuç olarak LGBTT örgütlerinin; maruz kalınan hak ihlallerinin hem soruşturulması talebi hem de insan haklarına duyarlılığın artırılması için eğitim faaliyetleri düzenlenmesi yoluyla en aza indirgenmesi amaçlı hak mücadelesi gün geçtikçe güçlenerek devam ediyor.

Hrant Dink Dava İzleme Ekibi

Özlem Dalkıran

Hrant Dink Dava İzleme ekibi, Türkiyeli Ermeni gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesinin ardından, adaletin yerine gelmesi için müdahil avukatlara teknik destek vermek ve kamuoyunu davayla ilgili bilgilendirmek amacıyla oluşturulan bir girişim.

19 Ocak 2007 günü İstanbul Şişli'de, gazete binasının önünde katledilen Agos Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in davası 2 Temmuz 2007 tarihinde İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi'nde başladı. Onbinlerce sayfayı bulan dava dosyası ise, soruşturma boyunca sürece dâhil olamayan Dink ailesi avukatlarına ancak Mayıs 2007'de teslim edildi.

Kalabalık bir avukat grubunun müdahil olduğu davanın belgelerinin bir kısmının teknik ve uzmanlık bilgi gerektiren nitelikte olması ve bu tür belgelerin de bu kısa sürede tasniflenmesi, incelenmesi ve değerlendirilmesi için, aralarında hukukçu olmayan, teknik ve uzmanlık gerektiren konularda bilgi sahibi olan uzman kişilerin de bulunduğu bir dava izleme ekibi oluşturuldu. Ekibin görevi avukatların talepleri doğrultusunda, belgeleri inceleyip açıklamak, rapor haline getirmek, ipucu olabilecek verileri ayıklamak ve düzenlemektir.

Delilleri avukatların kolaylıkla değerlendirebileceği hale getirmek amacıyla taşıyan bu çalışmalar arasında; delil dosyasında bulunan şüpheliler ve yakınlarına ait banka ekstrelerinin incelenmesi, güvenlik kamera kayıtlarına bakılması, ses CD kayıtlarının çözümlenmesi, ifadelerde geçen isim ve adreslerin listenmesi ve telefon teknik takip bilgilerinin tasniflenmesi bulunuyordu.

Savcının dikkate almadığı (atladığı) ve dava izleme ekibinin yaptığı çalışmalar yardımıyla ortaya çıkan önemli bir bilgi, Yasin Hayal'in abisi Osman Hayal'in cinayet günü İstanbul'da olmasıydı. Bu nasıl ortaya çıkarıldı? Dosyada yer alan tüm telefon takip bilgileri birleştirildi; farklı parametreler kullanılarak arama yapılabilecek bir program yazıldı. Bu program kullanılarak yapılan aramada, Osman Hayal'in telefonunun 19 Ocak günü İstanbul'dan sinyal vermiş olduğu görüldü. Oysa Osman Hayal verdiği ifadeyle olay günü Trabzon'da olduğunu söylemişti. Bu bilgi savcılığa iletilerek, Osman Hayal'in de davaya 20. sanık olarak dâhil edilmesi sağlandı.

Ortaya çıkan bilgi ve belgeler, cinayetin yargılanmakta olan sanıkları dışında, Trabzon ve İstanbul Emniyet ve Jandarma İstihbarat birimlerinin Hrant Dink cinayetini önlemede ağır ihmalleri olduğuna işaret ediyor. Ayrıca, katil zanlısının Samsun'da yakalanması sonrası ortaya çıkan görüntüler de Samsun kolluk görevlilerinin görevi suiistimalini gözler önüne serdi.

Müdâhil avukatlar ısrarla tüm bu görevliler hakkında dava açılmasını ve açılan davaların İstanbul'da görülen cinayet davasıyla birleştirilmesini talep etmelerine rağmen bu talepler yerine getirilmedi.

Farklı illerde ve mahkemelerde süren soruşturma ve davalarla, Hrant Dink cinayetiyle ilgili gelişmelerin kamuoyu tarafından takip edilmesi neredeyse imkânsız hale geldi.

Bu bilgi karmaşasını önlemek için Hrant Dink dava izleme ekibi yürütülen sivil ve hukukî mücadele ile ilgili tüm bilgileri, mahkeme tutanaklarını ve gelişmeleri kamuoyuna duyurabilmek için medyaya vakit geçirmeden iletiyor. Davayla ilgili medyadan gelen talepleri yerine getiriyor. Böylece medyanın ve halkın ilgisini davadan uzaklaştırmayarak kamuoyu baskısını sürekli kılmaya çalışıyor.

İstanbul Emniyet, Trabzon Jandarma ve Emniyet ile Samsun Emniyeti ile ilgili soruşturma ve dava süreçlerini anlaşılabilir ve takibi kolay hale getirmek için görsel bir akış şeması hazırlandı. Davalarla ilgili her türlü gelişme bu şemaya işlenmeye devam ediyor.

İngilizce ve Türkçe yayın yapan www.hranticinadaleticin.com internet sitesinden davanın seyri kronolojik olarak güncelleniyor. Ana cinayet davasının duruşma günleri bu sayfadan ilan ediliyor; "Hrant'ın Arkadaşları"nın Beşiktaş meydanında yaptıkları basın açıklamaları siteye ekleniyor. Türkiye'nin ve dünyanın farklı illerinde Hrant Dink adına düzenlenen her türlü etkinlik bu sayfadan duyuruluyor.

Güncel bilgilendirmenin yanı sıra, önemli duruşma tarihlerinden önce avukatlar ve gazetecileri buluşturan kapalı toplantılar düzenleyerek medyanın dava hakkında en bilgili ve yetkili kişilerden kapsamlı bilgi edinmesini sağlıyor.

Hrant Dink dava izleme ekibinin tek bir amacı var: Cinayet öncesi ve sonrasındaki süreçte, ihbarları değerlendirmeyen, dolayısıyla bu cinayette payı bulunan kolluk görevlilerinin yargılanması, cinayete ilgili tüm hakikatin ortaya çıkması. Bu gerçekleşinceye kadar Hrant Dink dava izleme grubu çalışmaya devam edecek.

Derin Devletsiz Bir Toplum Olmak Mmkkn!

Aytekın Yılmaz¹

TESEV, gvenlik sektorünün demokratik gozetimi konusunda yıllardır çalışan bir sivil toplum kuruluğu. *Sivil Toplum ve Gvenlik Sektoru Gozetimi* kitabı için yazmam istendiğinde TESEV'in CEPS (*Centre for European Policy Studies*) ile birlikte 2006'da başlattığı "Gvenlik ve İnsan Hakları: Zor Zamanlarda Dengeyi Kurmak" başlıklı projesi aklıma geldi. Bu proje toplantılarına bir STK temsilcisi olarak katılmıştım. Türkiye gibi bir ülkede devletin gvenlik kurumlarının sivil toplumun denetimi-ne açılmasını sağlayacak olan bu tür projelerin Türkiye'nin AB süreci için oldukça önemli bir çalışma olduğunu düşünüyorum.

"DEVLET AKLI" VE "SİVİL TOPLUM AKLI"

Türkiye'nin gvenlik kurumları konusunda karnesi zayıflarla dolu bir ülke olduğu biliniyor. Ordu-polis-istihbarat teşkilatı gibi gvenlik kurumlarının Türkiye'deki konumu düşünöldüğünde bu ve benzeri projelerin önemi daha da iyi anlaşılacaktır. Devletin ve toplumun gvenliği, adı geçen bu kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Gvenlik sorunu, başından beri Türkiye'de problem olmuş, her daim üzerinde tartışma sürdürölen bir alan. Bu durum Türkiye'de devletin toplumun üstünde ayrıcalıklı bir yerde durmasından kaynaklanıyor.

Sorun, devlete bağlı gvenlik kurumlarını denetlemek olunca bir hayli güçlüklerle karşılaşmak mmkkn. Bütün hakları ve yetkileri kendi merkezinde toplayan, merkezci bir devleti denetlemek zordur. Normalde "Devlet Aklı" olmaz ama Türkiye'de her zaman en akıllı, en gvenilir akıl, bu "Devlet Aklı" oluyor. Türkiye'de devamlılığı, toplumsal itibarı ve gvenilirliği olan bu akılla nasıl başa çıkılabilir? Bu konuda "Sivil Toplum Aklına" ihtiyaç var. Mevcut anayasa topluma karşı devleti koruyan, kurumlarını sivil toplumdan sakınan ve gizleyen bir anayasadır. Devlet karşısında bireyi koruyan bir Anayasa için de benzer projelerin geliştirilmesini desteklemek oldukça önemlidir.

AB ÖRNEKLERİNİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DEKİ DENEYİMLERİMİZ

Bunun için AB ülkelerinde modelin nasıl işlediğine dair örneklerden yararlanılabilir. AB ülkelerinden alınacak emsal teşkil edecek örnekler üzerinden çalış-

¹ Mahsus Mahal Derneği Yönetim Kurulu Başkanı: Bu yazı dernek adına kaleme alınmıştır.

malar yapılabilir. Mevcut yasalarda değişiklik yapılmadan, sivil toplum kuruluşlarının olası girişimleri, devlet kurumlarının kapısından geri dönecektir. Türkiye’de kurumlararası alt-üst hiyerarşisi, bu tür girişimlerin önünde engeldir. Ayrıca bırakalım güvenlik kurumlarını, herhangi bir devlet kurumunu denetlemek bile mümkün gözüküyor. Çünkü daha başından bu tür girişimlerin önü alınmıştır. Örneğin, kuracağınız bir sivil toplum örgütü tüzüğünde devletin denetiminde bulunan bir kurumun denetleme yetkisi olmadığı için, değiştirilmesi istenecektir. Gerekçe ise hazırdır: “Sivil bir derneğin buna yetkisi yoktur” denilecektir.

Devletin herhangi bir güvenlik kurumunu denetlemek ise başlı başına zorlukları, sıkıntıları olan bir durum... Yakın zaman içinde bunun olumsuz örneklerini STK temsilcileri olarak Adalet Bakanlığı’nda yaşadık. Cezaevlerinde AB projesini uygulamak için bir dizi çalışma gerçekleştirmek istediğimizde kimi sıkıntılarla karşılaştık. Birkaç cezaevinde denetim yapma girişimimiz, bakanlık yetkilileri tarafından olumlu karşılanmasına rağmen, bize “denetleme yetkiniz yok” denildi. Mevcut yasaların buna imkân vermediği söylendi. Ama istersek ziyaret edebileceğimiz söylendi. STK temsilcileri olarak, denetleyici değil de ziyaretçi olarak cezaevlerini gezebildik. Ziyaretçi olduğumuz için, ancak cezaevi idaresinin gösterdiği yerleri gezebildik.

İKİ EŞZAMANLI REFORM GEREğİ

Üzerinde çalıştığımız konu hakkında düşüncelerimi ve önerilerimi somutlaştıracak olursam, iki şeyin altını çizmekte yarar var;

1. Devlete bağlı güvenlik kurumlarının denetimi *mevcut yasalarda reform* yapılmadan mümkün görünmemektedir. Kurumlarını sivil toplumun denetiminden koruyan ve gizleyen bir devlet anlayışı “derin devlet” ve “gizli devlet”i her gün yeniden yaratıyor demektir. Zira devlete bağlı güvenlik kurumları da kendi başına özerk devletçiklere dönüşmüş durumdadır. Ergenekon soruşturmasının en hayırlı taraflarından biri de bu kurumların tartışılmaya açılmış olmasıdır. Mevcut durumuyla, STK’ların denetim yapabilme olanağı yasal olarak bulunmamaktadır. Halen cezaevlerinde bağımsız izleme ve denetim yapabilecek bir sivil örgütün bulunmadığını belirtmemiz gerekir. İnsan haklarının ihlal edildiği cezaevlerinin kapısına yaklaştırmayan bir devlet, polis ve jandarma karakollarına yaklaştırmayacağı çok açıktır.
2. Bir başka sıkıntı da, *güvenlik kurumlarında görev yapan kadroların eğitim sorunu*dur. Mevcut yasalarda reform yapılsa bile, bu reformları hayata geçirebilecek yeni dönem kadrolarına ihtiyaç olacaktır. Zira eski güvenlik tedmanlarına göre yetiştirilmiş, yasakçı, hatta işkenceye tolerans tanıyan eski tip güvenlik kadrolarıyla böylesi bir sürece girilemeyeceği açıktır. Şu durumda devletin birçok kuru-

munda merkeze direnen statükocu bir orta bürokrasi yukardan gelen yeniliklere direnç göstermektedir. Bu direnci birçok sahada görmek mümkün... Örneğin Adalet Bakanlığı cezaevlerinde ortak kullanım alanlarının mahpuslara açılması için genelge yayınlamasına rağmen Cezaevi Kurum Müdürleri tarafından hayata geçirilmemektedir. Çeşitli gerekçelerle uygulanmaması için direnen bir bürokrasi var. Yine İçişleri Bakanlığı tarafından “İşkenceye Sıfır Tolerans” genelgeleri yayınlanmasına rağmen her gün polis karakollarında yeni bir işkence vakası ile karşılaşmak kimseyi şaşırtmamaktadır. Bu nedenle, reformlar karşısında direnç göstermeyecek, şeffaf, insan haklarına ve hukuka saygılı, bu anlayışı kollayan yeni tip güvenlik kurumu kadrolarının yetiştirilmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla iki reform birden yapılmalıdır. Bu reformları hayata geçirecek eğitilmiş güvenlik kadroları da bu sürecin uygulayıcıları olmalıdır. Bir devletin ‘derin örgüt’ ve ‘derin kadro’lardan kurtulmasının yolu devlete bağlı güvenlik kurumlarının sivil denetime açılmasıyla mümkün olacaktır.

Sivil Toplum Kuruluşları Ve Araştırmacılar Güvenlik Sektörü Gözetimine Nasıl Bakıyor?

Türkiye’de güvenlik sektörü reformu ve güvenlik sektörünün demokratik ve sivil gözetim ve denetimi gibi kavramlar henüz çok yeni. Bu çerçevede, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve araştırmacılar aşağıdaki soruları yönelttik. Yanıtlarını bize ileten kuruluş ve kişilerin yazılarını, kitabın bu bölümünde iletiyoruz. Bu sorular yöneltildiğinde Yeşiller bir sivil toplum hareketi olarak mevcuttu. Daha sonradan partileşen bu hareketin yanıtlarının kitapta yer alması gerektiğine karar verdik.

SORULAR:

1. Güvenlik kuruluşlarının sivil gözetiminden ne anlıyorsunuz?
2. Bu gözetimde genelde sivil toplumun, özelde sizin kuruluşunuzun rolü nedir ve ne olmalıdır?
3. Güvenlik kuruluşlarının karar ve uygulamaları sorgulanmalı mıdır? Sorgulanmalı ise nasıl ve hangi yöntemlerle sorgulanmalıdır?
4. Güvenlik kuruluşları kime karşı sorumludur ve topluma karşı daha saydam ve hesap verebilir olmaları gerekir mi?
5. Güvenlik kuruluşları ile ilişkilerinizde sorunlarla karşılaşılıyor musunuz? Bu sorunları aşmak için neler yapılmalıdır?

TESEV Sorularına Yanıtlar:

SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI (SETA) VAKFI

1. *Güvenlik kuruluşlarının sivil gözetiminden ne anlıyorsunuz?*

Güvenlik sektörünün sivil gözetimi, kabaca güvenlik kurumlarının, tüm çalışma ve işleyişlerinde, uygulamalarında, hukuk çerçevesinde kalmalarının sağlanmasıdır. Bunun da yolu, ilgili düzenlemelerin genel hukuk ilkelerine ve insan hakları standartlarına uygun olması ve bu düzenlemelere uygun hareket edildiğinin toplum adına parlamento tarafından etkin biçimde denetlenebilmesidir. Dolayısıyla güvenlik sektörünün sivil gözetimi, toplum adına esasen parlamento tarafından yapılmalı ancak denetim yolları, yurttaşlara ve sivil toplum örgütlerine de açık olmalıdır. Yani bireylerin veya STK'ların, konuyla ilgili olarak karşılaştıkları ya da belirledikleri çeşitli problemleri iletebilecekleri erişilebilir, bağımsız, etkili ve gerekli yetkilerle donatılmış şikâyet kanalları ve mekanizmaları da bulunmalıdır. Böylece, temsilcileri eliyle yapılan denetim ve gözetim faaliyetlerinin yetersizliği halinde sivil toplum, doğrudan gözetim/denetim girişimlerinde de bulunabilmektedir.

2. *Bu gözetimde genelde sivil toplumun, özelde sizin kuruluşunuzun rolü nedir ve ne olmalıdır?*

Sivil toplum örgütleri, güvenlik sektörüyle ilgili mevzuatın hazırlanması süreçlerine katkı sağlamak ve güvenlik kurumlarının faaliyetlerini izlemek ve raporlamak gibi çalışmalar yapabilirler. Bu ve benzeri gözetim faaliyetlerini kamu otoritesiyle ve toplumla paylaşarak kamuoyu oluşturabilir ve karar alıcıları etkileyebilirler. Elbette sivil toplum kuruluşları, kendi çalışma ve ilgi alanları başta olmak üzere, birikimleri, deneyimleri ve kapasiteleri ölçüsünde ve doğrultusunda nasıl bir işlev görebileceklerini kendileri belirleyeceklerdir. Örneğin izleme ve raporlama gibi çalışmalar, bu alanda iyi bir tecrübeye ve alt yapıya sahip örgütlerden beklenmelidir. Ancak SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, bir araştırma ve düşünce kuruluşu olarak, daha çok, güvenlik sektörüyle ilgili mevzuatın hazırlanması, değiştirilmesi alanlarında çalışmalar yapabilir. Belki bundan da daha önemlisi, SETA, siyasî sorunların sadece güvenlikçi bakış açısıyla çözülemeyeceğine, hatta güvenliği ilgilendiren sorunların dahi, yalnızca güvenlik tedbirleriyle değil, çoğu kez siyasî müzakereler yoluyla daha kolay çözülebileceğine dair bir bakış açısını ve anlayışı, karar alıcılar ve uygulayıcılar başta olmak üzere tüm toplumda yaygınlaştırmak gibi bir işlevi yerine getirebilir.

3. Güvenlik kuruluşlarının karar ve uygulamaları sorgulanmalı mıdır? Sorgulanmalı ise nasıl ve hangi yöntemlerle sorgulanmalıdır?

Demokrasilerde karar ve uygulamaları sorgulanamayacak kuruluş olamaz. Her kişi ve kurum sorgulanabilir. Öncelikle güvenlik kuruluşlarının tüm işlemleri, hukukun üstünlüğü, yargılama birliği ve tabii hâkim gibi temel ilkelere dayalı, bağımsız ve tarafsız yargı denetimine açık olmalıdır. Siyasî kararlar ve ülkenin yönetimi bakımından da güvenlik kurumları, parlamento ve hükümetlerin tam denetimi altında olmalıdırlar. Ancak hem sahip oldukları imkânlar ve silahlar hem de yaptıkları görev dolayısıyla sivil toplum genellikle güvenlik sektörünü sorgulamak istemez, çekinir; güvenlik sektörü de sorgulanmaktan rahatsız olur. Oysa sorgulanamıyor olmak, araştırılmamak, hakkında gerektiği anda ihtiyaç duyulan bilgiye ulaşılamaması, sadece sivil toplumun değil, o güvenlik kurumunun da aleyhine olan bir durumdur. Güvenlik kurumlarının kendilerini yenilemesi, güçlerini koruyabilmesi ve kontrol edebilmesi, demokratik gözetime açık olmalarıyla doğrudan ilgilidir. Bunu sağlayabilmek için, hem kendilerinin hem de toplumun, önce bunun öneminin ve gereğinin farkına varması gerekmektedir. İşte STK'lar, bu farkındalığı yaratma ve geliştirme, izleme ve raporlama ve güvenlik sektörünün bütçelerinin analizi gibi yöntemlerle, hem güvenlik sektörü hem de onları denetlemekle görevli ve yetkili yasama, yürütme ve yargı erkleri üzerinde bir kamuoyu baskısı oluşturarak, bu sorgulanmayı kolaylaştırabilir, verimli hale getirebilirler.

4. Güvenlik kuruluşları kime karşı sorumludur ve topluma karşı daha saydam ve hesap verebilir olmaları gerekir mi?

Güvenlik sektörü kurumları, görevlerini yerine getirebilmeleri için gereken ölçüde, yani sınırlı yetkilerle donatılmış kuruluşlardır. Bu yüzden de, tüm çalışmalarından ve işleyişlerinden yana, kendilerine görev verip imkân sağlayan topluma, toplum adına da yetkili temsilcilere karşı sorumludurlar. Nitekim bütçelerinin onaylandığı ve görevleriyle ilgili önemli kararların alındığı yer, halkın seçtiklerinden oluşan parlamentolar ve kabinelerdir. Hukuk dışına çıkmaları halinde, kuşkusuz yargı devreye girecektir ancak siyasî ve idarî açıdan asıl denetleyecek olanlar, parlamentolar ve hükümetlerdir. STK'lar, özellikle farkındalığı geliştirme, araştırmalar yapıp yaptırma, bilgi edinme, izleme ve raporlama gibi yöntemlerle güvenlik sektörünün daha şeffaf ve hesap verebilir hale gelmesi sürecinde, parlamento ve hükümetlere önemli katkılar sağlayabilirler.

5. Güvenlik kuruluşları ile ilişkilerinizde sorunlarla karşılaşılıyor musunuz? Bu sorunları aşmak için neler yapılmalıdır?

Henüz çok yeni bir kuruluş olan SETA'nın, bugüne kadar güvenlik kuruluşlarıyla doğrudan bir ilişkisi olmamıştır. Güvenlik politikalarına ya da çeşitli siyasî so-

runların güvenlik boyutuna dair çalışmalarımız, daha çok toplumu bilgilendirmeye, karar alıcıları etkilemeye yöneliktir. Bununla birlikte, çeşitli sivil toplum örgütlerinin bu alanda bir takım sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Bu sorunları aşmak için, öncelikle sivil toplumda, siyaset dünyasında ve güvenlik sektöründe ezberlerin bozulması gerekmektedir. Aslında her kesimde ezberlerin bozulmaya başladığının önemli işaretleri de görülmektedir. Ne var ki, yıllara, hatta yüzyıllara dayalı bu ezberlerin bozulması, sabırlı, kararlı, serin kanlı, önyargılardan uzak ve en önemlisi sağlıklı bilgiye dayalı çalışmaları gerektirmektedir.

ŞANAR YURDATAPAN, DÜŞÜNCE SUÇU(!?)NA KARŞI GİRİŞİM

1. Güvenlik kuruluşlarının sivil gözetiminden ne anlıyorsunuz?

Hiçbir kurum, özellikle de güvenlik kurumları, yani güç kullanma tekeli elinde bulunduran kurumlar (kolluk kuvvetleri, ordu, polis, jandarma, özel güvenlik birimleri) denetimden uzak kalmamalı. Bu kurumların kendi iç denetimleri önemli –ve iyi işlediği takdirde fonksiyonel- olmakla birlikte, hiç kuşkusuz tek başına bir güvence teşkil etmez. İşkence konusunu denetleyecek olan gene polis amirleri veya daha yüksek rütbeli askerler olunca bu söz genellikle havada kalmaktadır. Bir başka resmî kurum tarafından denetlenmeleri kuşkusuz gerekli ve önemlidir. Ama yurdumuzda bazı kurumların (Yüksek Askerî Şûra (YAŞ) ve Hâkimler, Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) gibi) resmen yargı denetimi dışında olması bir yana, denetim içinde kalan güvenlik güçlerinin de kendilerini denetlemesi gereken yargı tarafından neredeyse alenen korunması ve kayırılması, korunmadığı örneklerde de nedense bir türlü mahkeme önüne getirilemedikleri, özellikle işkencecilerin nadiren yargılanabildiği davaların alışlagelmiş rutini halindedir. İşte bu nedenlerle, güvenlik kurulların devletten *tamamen bağımsız* kurullarca denetlenmesini sağlayacak mekanizmalar geliştirilmesi yaşamsal önem taşımaktadır.

2. Bu gözetimde genelde sivil toplumun, özelde sizin kuruluşunuzun rolü nedir ve ne olmalıdır?

Elimizde bir “İzmir Barosu İşkenceyi Önleme” çalışması örneği var. Her ne kadar değişen baro yönetimi tarafından yok edilmişse de, var olduğu süre içinde yaptığı çalışmaların getirdiği ses, bu işin olabilirliğini ispatlaması açısından çok önemlidir. Tabii ki, özellikle baro gibi meslek kuruluşlarının da işin içinde olması gereklidir ama işin tamamen yarı resmi nitelikteki kurumlara bırakılması daha kolay manipüle edilmesi, edilemediği hallerde kurumun yapısındaki –hatta yarasındaki- değişikliklerle denetimin etkisiz hale getirilmesi olasıdır. Bu nedenle, bu denetimin çok büyük ağırlıkta “tamamen sivil” yapıda olması gereklidir diye düşünüyorum.

Düşünce suçu(!?)na Karşı Girişim'in bu konuda hayli yaşanmış deneyimi var. Bu çalışmada, sınırlı da olsa bu deneylerin yararlı olabileceğini umarım. Bir gün bu tür denetim birimleri oluşturulabilirse, hiç değilse başlangıçta içinde yer de alabiliriz.

3. Güvenlik kuruluşlarının karar ve uygulamaları sorgulanmalı mıdır? Sorgulanmalı ise nasıl ve hangi yöntemlerle sorgulanmalıdır?

Hiç şüphesiz evet... Eğitimin "itaat" üzerine kurulu olduğu bir görüşün hala etkili olduğu toplumlarda sırtına üniformayı geçiren yarım yamalak eğitilmiş kişilerin sosyal ezikliklerini başkalarına tahakküm ederek tedavi etmelerinde şaşılacak bir şey yok. Güvenlik kuruluşlarının karar ve uygulamalarının sorgulanabilmesinin –hatta yargı tarafından bile sorgulanabilmesinin- önünde duran (memurların yargılanabilmesi için amirinden izin gerektiren) eski Memurun Muhakemat Yasası kalıntısı yasal mevzuatın temizlenmesinin ilk adım olması gerektiğini söyleyebilirim. Bir adım ötesinde de, işimizi hayli kolaylaştıracak bir enstrümanın "Birleşmiş Milletler Seçmeli Protokolü"nün TBMM tarafından onaylanması için yoğun bir çalışma yapılmalıdır. Hukukçu olmadığım için çok derinliğine araştırmadığım bu konuda daha ileri gitmek istemiyorum.

4. Güvenlik kuruluşları kime karşı sorumludur ve topluma karşı daha saydam ve hesap verebilir olmaları gerekir mi?

Tabii ki tüm topluma karşı sorumludurlar. Toplum onlara bir anlamda "Sen üretme, biz sana bakarız. İhtiyacın olan silah ve teçhizatı da boğazımızdan kısar, temin ederiz. Çocuklarımızı da en dinç çağlarında emrine veririz. Yeter ki sen bizi tehlikelere karşı koru" demiş ve silahı eline vermişse, onun bu silahın getirdiği güce dayanarak kendi isteklerini topluma dayatmaya kalkışması düşünülür ve kabul edilebilir bir şey değildir. Sivil–askerî iki, başlı yargının varlığı bile bu denetimin nasıl ortadan kaldırılmak istendiğinin açık bir belirtisidir. Tabii ki bu durumu düzeltmek için yapılacak çalışmalar sadece yasaların değişmesi ve bu değişimin beklenmesi ile olacak iş değildir. Ucu en sonunda toplumdaki zihniyet değişimine kadar varacak zorlu bir süreçtir bu ve her sahada aynı anda, birbirini etkileyerek yürünmesi gerekir. Bu anlamda, yasalar bu halde iken de yapılacak işler var ve yapılmalı. (Yukarıda verdiğim İzmir örneğini tekrar hatırlatmak isterim)

5. Güvenlik kuruluşları ile ilişkilerinizde sorunlarla karşılaşılıyor musunuz? Bu sorunları aşmak için neler yapılmalıdır?

Sorunsuz ilişkimiz oldu mu, hatırlamıyorum. Bir önceki konuda sözünü ettiğimiz gibi.

- a. Antidemokratik yasaların düzeltilmesi için hem hukuksal hem kamuoyu çalışmaları yürütülürken;

- b. Bu yasaları bile çiğneyen keyfi davranışlara karşı da bıkip usanmadan hukuk yolları işletilmeli;
- c. Bu yollar tıkanrsa bile olayları kayda geçirmenin ilerde mutlaka işe yarayacağı unutulmamalı;
- d. Tüm bu çalışmaları kamuoyuna iletebilmek için –medyanın zaman zaman üç maymunu oynamasından yılmaksızın- elden gelen her şey yapılmalı;
- e. Bana sorduğunuza göre “Gerektiğinde sivil itaatsizlik yapmaktan da çekinilmemeli” yanıtını almaktan şaşırılmayacağını umarım...

KAMU EMEKÇİLERİ SENDİKALARI KONFEDERASYONU (KESK)

1- Güvenlik kuruluşlarının sivil gözetiminden ne anlıyorsunuz?

Güvenlik kuruluşlarının devlet dışı, sivil kişi ve örgütlerce faaliyetlerinin izlenebilmesi, eleştirilmesi ve bu yolla denetlenmesi sivil gözetim olarak görülebilir.

Güvenlik birimleri arasında özellikle gözaltı merkezleri, sorgulama merkezleri ve ceza ve tutukevlerinin karar alma ve gözetim mekanizmalarında barolar, tabip odaları gibi ilgili kurumların kendilerinin belirledikleri daimî temsilciler aracılığıyla temsili gereklidir. Ceza ve tutukevlerinde yoğunlaşan hak ihlallerini engellemek için mevcut kurul ve mekanizmaların yetersiz olduğunun kabulü ile bu kurumlarda çoğunluğu barolar, tabip odaları, meslek örgütlerinden oluşan ve karar verme yetkisi olan yeni bir denetim organizasyonu yapılmalı, bu kurumlar izne tabi olmadan ve istenilen zamanda ziyaret edilebilmelidir. Özellikle ceza infaz yargıçlıklarının, adeta bir idarî organ gibi çalışmasının engellenmesi, bu kurumların gerçek amaçları olan tutuklu ve hükümlülerin haklarını koruma işlevini yerine getirebilecek tarafsız ve bağımsız yargılama faaliyeti yürütmelelerine sivil toplum katkı sunmalıdır.

Bu kurumlar dışında başta insan hakları örgütleri olmak üzere tüm sivil toplum örgütlerinin güvenlik kuruluşlarının gerek gözleme dayalı gerekse kayıtları inceleme, işlemleri ve faaliyetleri hakkında rapor hazırlama gibi etkinlikleri serbestçe yerine getirebilmeleri gereğine inanıyoruz. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve istihbarat birimlerinin, devam eden bir soruşturma ve araştırma dışında özel olaylar haricindeki bütçeleri ve faaliyetleri üzerindeki gizlilik kalkmalı ve kamuoyuna açıklanmalıdır. Ayrıca bu tip kurumların TBMM ye bağlı bir ombudsmanlık tarafından denetlenmeleri gerekir.

2. Bu gözetimde genelde sivil toplumun, özelde sizin kuruluşunuzun rolü nedir ve ne olmalıdır?

Bu gözetimde sivil toplum, ilgili kuruluşun özelliğine göre ziyaret, raporlama, şikâyet gibi yolları kullanabilmelidir. Bu kuruluşların faaliyetlerinin kamuoyuna

açıkça yansıtılması ve tartışmanın sağlanması sivil toplumun temel işlevi olacaktır.

Kamu görevlileri sendikalarından oluşan Konfederasyonumuz açısından da burada çalışanların sendikal örgütlenmesini sağlamak, çalışanlar ve kamu hizmeti açısından idari işleyiş hakkında bilgi ve belge edinme hakkına sahip olmak rolü olabilir.

3. Güvenlik kuruluşlarının karar ve uygulamaları sorgulanmalı mıdır? Sorgulanmalı ise nasıl ve hangi yöntemlerle sorgulanmalıdır?

Mutlaka sorgulanmalıdır. Sorgulama içinse şeffaflık yani faaliyetlerden haberdar olma ön gerekliliktir. Sorgulama öncelikle her türlü işlem ve eylemlerinin yargı denetimine tabi tutulması, bunun yansıra ombudsmanlık kurumu ve sivil toplumdan oluşan bir organizasyon tarafından bu kurumlara yönelik ihbar ve yakınmaların incelenebilmesi gerekir.

4. Güvenlik kuruluşları kime karşı sorumludur ve topluma karşı daha saydam ve hesap verebilir olmaları gerekir mi?

Bu kuruluşlar açısından saydamlık ve hesap verebilirlik diğer tüm kurumlara göre daha önemlidir; zira bu kurumlar insan haklarının temeli olan yaşam hakkı ve işkence yasağının ihlal edildiği kuruluşlardır. Güvenlik kuruluşları teknik olarak hükümete bağlı olmalıdır. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetlerinin hükümete bağlılığı son derece önemlidir. Bu kuruluşlar da diğer idari kurum ve kuruluşlar gibi idari ve mali açıdan hükümete, hukuksal olarak bağımsız yargıya; etik ve siyasal olarak topluma karşı sorumlu olmalıdır. Bu bağlamda özellikle özel güvenlik şirketlerinin durumuna vurgu yapmak gerekir; zira bu kuruluşlar tamamen özel hukuka ve işverenine tabi olarak çalışan ama güç kullanma yetkisi olan birimler. Bunlar üzerinde hiçbir idarî yargısal ve kamusal denetim bulunmamaktadır. Bu nedenle idarî yapı içerisinde yer almayan, idarî sorumluluğu bulunmayan bu kuruluşlara güç kullanma yetkisi verilmemelidir.

5. Güvenlik kuruluşları ile ilişkilerinizde sorunlarla karşılaşılıyor musunuz? Bu sorunları aşmak için neler yapılmalıdır?

Güvenlik güçleri özellikle basın açıklamaları veya diğer demokratik hak kullanımını sırasında üyelerimize yönelik fizikî saldırı, hak kullanımının engellenmesi gibi pek çok müdahale ile karşılaşmaktayız. Bu müdahalede dikkat çeken bir yön de güvenlik kuruluşlarının ideolojik olarak hareket etmeleri ve daha çok “sol” ideolojiye sahip kişilerin örgütlü olduğu konfederasyonumuz üyelerine yönelik aleyhe ayırıcı bir tutum izlemeleridir.

DİLAVER DEMİRAĞ, YEŞİLLER EŞ SÖZCÜSÜ

1. Güvenlik kuruluşlarının sivil gözetiminden ne anlıyorsunuz?

Güvenlik kuruluşlarının sivil gözetimi toplumsal güvenliğin yasalar ile kayıtlı olmasının dışında toplum tarafından da etkin bir biçimde denetim altında olmasıdır. Bu da günümüzde STK'lar biçiminde olabiliyor.

Malum devletin varoluş nedeni güvenliğin sağlanması karşılığında şiddet, yasalar çerçevesinde koğuşurma yetkisinin sadece kendisinde olmasıdır. Hobbes'ten beri modern siyaset ve devlet olgusu bu eksendeki sözleşme temelinde oluşan yetki devri esasına dayanır. Şiddet kullanma, cezalandırma ve koğuşurma yetkisi toplumsal sözleşme olarak kabul edilecek temel hukuk esasında belirlenmiş kayıtlar ile devletin kolluk güçlerine tabidir. Fakat günümüzde artık bu durumun devletin bu güç yolu ile toplumsal muhalefeti kontrol altında tutmasına yer yerde cezalandırabilmesine dönüşebiliyor. Son Atina örneği bu bakımdan epeyi manidardır.

Polisin ya da başka güvenlik güçlerinin en demokratik ülkelerde bile yetkisini aşma eğiliminde olduğu düşünülürse güvenlik güçlerinin etkin bir biçimde kontrol edilmesi, bunun da devlet yanında sivil kurumlarca da yapılması önemlidir.

Bu anlamda insan hakları alanında çalışan kuruluşların sivil denetim konusunda yetkilendirilmesi son derece doğru olacaktır. Demokratik bir siyaset düşünülüyor ve toplumsal yaşamın her alanında bu demokratik anlayışın izleri olsun isteniyorsa iç güvenlik olgusunun sivilleşmesi daha doğrusu sivil gözetim ve denetim altında tutulması da gerekli olacaktır.

Bunun için şeffaflık, iç denetim ve dış denetimin birlikte olması, hesap verebilirlik gibi kriterler söz konusu olmalı. Tüm bunlar ülkemizde daha da önem taşıyor. Türkiye'nin demokratik normlar bakımından evrensel standartlara kavuşabilmesi için kolluk güçlerinin bilhassa sivil gözetim/denetim içinde olması şart. Demokrasi halkın etkili ve yetkili olması ise, silah gücü ile rayından çıkarsa ciddi bir tehdit oluşturacak güvenlik kurumlarının da halkın, halkın içinde yer aldığı sivil kuruluşların gözetim ve sıkı denetim altında olmalı. Bunun için şeffaflık mutlak bir şart, sivil kuruluşlar güvenlik güçlerinden eksiksiz bilgi alabilmeli, bilgi saklayan, demokrasinin normlarına aykırı davranan güvenlik güçleri bunu ısrarlı bir biçimde sürdürür ise bunu yapan kolluk görevlisi görevden alınmalı, yetkisini aşan, keyfi davrananlar ise hukuk önünde hesap verip cezalandırabilmelidir.

Ülkemiz bu yönden ciddi bir eksiklik çekmektedir, en son Engin Ceber olayında ya da polisin yetki aşımı ile şiddet kullandığı olaylarda, dur ihtarına uymadı diye silah kullanarak ölüme yol açmasında olduğu gibi kolluk güçlerinin yetki aşımı hatta ideolojik keyfiyeti söz konusu olmaktadır. Ve ne yazık ki bu tür kolluk güçleri sivil kurumların suçlarını ortaya çıkarmalarına rağmen kollanmakta, ceza

görmemesi için her yol denenebilmektedir. Bu bakımdan sivil denetim ve sivil gözetim tabi bununla da yetkiyi kastediyorum. Yoksa sadece çok açık durumları ortaya koyabilen ve ama hiçbir hukukî yetkisi olmayan sivil kurumlar olsa olsa demokrasıcılık oyununun bir parçası olabilmektedir. Sivil gösterim ve denetim yetki ile birlikte olabilmeli, mahkeme gibi her tür denetim yapabilme, bilgi alabilme hakkı olmalı ve bu konuda üzerine düşeni yapmayanların mahkeme yolu ile görevden el çektirilebilmesi mümkün olabilmeli.

2. Bu gözetimde genelde sivil toplumun, özelde sizin kuruluşunuzun rolü nedir ve ne olmalıdır?

Yukarda da belirttiğim gibi bu denetimde devlet ile denetim alanında eşit yetkiye sahip insan hakları alanında çalışan sivil kurumlar demokratik denetimi toplum adına yapabilen kuruluşlar olabilmelidir.

Partimizin rolü daha çok insan hakları alanında çalışan kuruluşlar ile işbirliği halinde olmak ve kamuoyunu bu konularda bilgilendirmek düzeyinde. Bu eksende çeşitli kampanya projelerimiz söz konusu. Bunlardan bir tanesi de Polis şiddetine dönük olacak. Bu konuda geniş bir kampanya ile Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nun bütünü ile demokratik normlara uygun olmasının sağlanması kampanyanın ana hedefi olacak. Şu an olduğu gibi polisin geniş yetkiler ile donatılmasının yol açtığı olumsuzluklar bu kampanya boyunca toplum gündemine taşınacak ve yasanın değişmesi için olabilecek en geniş toplum desteği sağlanacak.

Yeşiller Partisi bir siyasî parti, mevcut demokratik yapıda temsilî bir yeri var, eğer partimiz toplumdan yönetimle ilgili işlerde daha geniş destek elde ederse en geniş demokrasinin -ki bununla da temsili demokrasini sınırlarının katılıcı demokrasiye doğru genişlemesi ve bunun nihayetinde doğrudan demokrasiye dönüşmesini kastediyorum- yerleşmesi için gerekeni yapacak. Bunun en başında gelen de âdem-i merkezîleşme, yerel demokrasinin daha güçlenmesi ve polise, orduya daha az gerek duyacak bir toplumsal düzenin oluşması geliyor.

3. Güvenlik kuruluşlarının karar ve uygulamaları sorgulanmalı mıdır? Sorgulanmalı ise nasıl ve hangi yöntemlerle sorgulanmalıdır?

Güvenlik güçleri elbette sonuna kadar hesap verebilir olmalıdır. Bunun için de bu kurumların güvenlik gerekçesi ile sivil denetimden kaçınmaları önlenmelidir. Bu kurumlar sonuna dek şeffaf olmak zorundadır ve halka hesap vermek, onlar tarafından denetlenerek, tek işlevlerinin devlete değil topluma hizmet etmek olduğunu bilmek durumundadırlar.

Sorgulama öncelikle yukarıda da belirttiğim gibi insan hakları kuruluşlarının toplum adına her tür denetimine sonuna kadar açık olmak, istenen her bilgiyi

bu kurumlara sonuna dek vermek zorunda olmalıdırlar. İkinci etap yargıdır, yetkisini aşan, yasalar tarafından çizilen sınırları aşan ve demokrasi için bir tehdide dönüşme istidadı gösteren kurum yöneticileri demokrasi adına yargı önünde hesap vermek zorunda kalmalıdır. Darbe, darbe teşebbüsü, bu yönde kamuoyu oluşturmak gibi yetki aşımı ve demokrasi için tehdit anlamına gelen şeyler suç olarak yasalar da açıkça tanımlanmalı ve bu suçu işleyenler en ağır cezalara çarptırılarak suçlarının cezasız kalmayacağını bilmelidir.

Yetkileri hiçbir muğlâklığa yer olmayacak biçimde tanımlanan ve yoruma da hiç yer bırakmayacak netlikte olan iç güvenlik kurumları yetki aşımında tıpkı darbe suçu gibi bunun demokrasiye karşı bir tehdit oluşturduğu gerekçesi ile yargılanmalı ve en ağır cezaya çarptırılmalıdır. İşkence, kötü muamele, yetkisini aşan şiddet kullanımı-ki bu anlamda mesela toplumsal göstericiler kişi mülkiyetine zarar verme ya da güvenlik güçlerine karşı silah kullanma vb şiddet eylemlerine girişmediği müddetçe, asla zor kullanarak dağıtılmamalıdır, bu yetki aşımı olarak kabul edilerek bunu yapan güvenlik güçlerinin amiri görevden alınıp cezalandırılmalıdır. Aksi halde bu ve benzeri suçların önüne başka türlü geçilemez.

Elbette burada yargıya da iş düşüyor. Ülkemizde egemen olan devlet mantığı güvenlik güçleri kadar, yargı mensuplarında da egemen, devletin çıkarlarını hukukun evrensel ikelerinden ve adaletin gerçekleşmesinden önde tutan yargı mensuplarının olduğu düşünülürse bu yargı ile bu ülkede demokratik normların egemen olması, güvenlik güçlerin ikili sivil denetime tabi olması da düş olmaktan öteye geçemez.

Belki bu yolda güvenlik güçlerinin en tepesindeki yöneticilerin ve yargı mensuplarının halk tarafından seçilmesi gibi önlemler düşünülebilir. Mesela demokrasi konusunda sicili sağlam olmayan, verdiği kararlarda adalet ilkesini gözetmeyen güvenlik ve yargı mensupları görev alamamalı. Kısacası güvenlik kuruluşlarının demokratik normlara uydurulması için ve hesap verilebilirliğini çoğaltmak için bu alanda daha özgürlükçü, daha evrensel hukuka uygun düzenlemeler yapılarak hak ihlallerinin önüne geçilebilmelidir. Güvenlik güçlerinin hâlihazırda olduğu gibi sivil denetimden uzak kaldığı bir ülkede demokrasinin evrensel normları hayata geçemez.

4. Güvenlik kuruluşları kime karşı sorumludur ve topluma karşı daha saydam ve hesap verebilir olmaları gerekir mi?

Güvenlik güçleri kimler tarafında finanse ediliyor ve kime hizmet veriyor ise ona karşı sorumludur. Bu da demokrasi ile yönetilen ülkelerde halktır ya da yurttaşlardır. Vergileri ile güvenlik güçlerini finanse eden yurttaş güvenlik güçlerinden hesap soramıyorsa, bu kurum mensupları kendilerini halkın üstünde görüyorsa o ülkenin demokrasi ile yönetildiğini söylemek zordur. Güvenlik güçlerinin tek bir işi vardır toplumun kendi içinden çıkan bireyler tarafından

zarara uğramasının önüne geçmek. Güvenlik güçleri devletten maaş alıp, devlet memuru sıfatı ile hizmet görüyor diye devletin çıkarlarını toplumun çıkarlarının üzerinde göremez, çünkü sonuçta devlet de bir sözleşme ile toplumun güvenlik ve refahının gözetmek ile görevlendirilmiş bir kurumdur. Yetkisini toplumdan alır ve yine toplum tarafından denetlenir.

Bu anlamda şiddet tekelinin cisimleşmiş kurumları olarak iç ve dış güvenlik kuruluşları yani polis ve ordu, topluma her an her konuda hesap vermek, onun yetkilendirdiği sivil kurumların denetimine açık olmak zorundadır. Düşünün TSK'nin bütçesi yıllardır sır adeta, meclis TSK'nin harcamalarını, savunma bütçesini araştıramıyor, sorgulayamıyor, denetleyemiyor. Genelkurmay u konuda adeta bir kale konumunda. Oysa demokrasilerde atanmışlar seçilmişlerin emrindeyse eğer savunma bütçesi ve TSK'nin harcamaları şeffaf olmalı, askerler sivil otoriteye hesap verebilmelidir.

Aksi zaten demokrasi söz konusu ile düşünülemez. Bu arada güvenlik güçlerinin sivil denetimini kimileri bu kurumların özelleştirilmesi olarak anlıyor ki anarko-kapitalist olarak bilinen bu düşünce insanları, güvenlik hizmetini bir ticarî hizmet gibi algılıyorlar. Bu da en az devletin mutlak otoritesi kadar demokrasi açısından tehdit. Kamusal nitelik taşımayan her hizmet o hizmeti finanse edenlerin merinde olur. Dolayısıyla ticarî işletme gibi çalışan bir güvenli kurumu da patronlarına, onların ticarî kâr anlayışına hizmet derki, bu da otoritenin sermaye tekeline geçmesi demektir.

Bu bakımdan ideal çözüm kamu kurumlarının kamunun denetiminde olmasıdır. Kamu dendiğinde de ben ve partim bununla devleti değil yurttaşlığı anlıyoruz. Yani güvenlik güçleri yurttaş denetiminde olmak zorundadır tıpkı demokrasi kavramının esas anlamı gibi.

5. Güvenlik kuruluşları ile ilişkilerinizde sorunlarla karşılaşılıyor musunuz? Bu sorunları aşmak için neler yapılmalıdır?

Evet, karşılaştığımız oluyor mesela yasada olmayan evrak talep etme, görevini savaştırmakla örgüt kuruluşunda zorluk çıkarma, yetkisi sınırlı olduğu halde yetki gasbetme gibi durumlar ile karşılaşabiliyoruz. Yahut sokakta stand açtığımızda polisin gereksiz ve yetkisiz otorite sergilemesi gibi durumlar ile karşılaştığımız oluyor. Bu tür durumlarda partinin üst yöneticileri amirler ile görüşerek yasayı hatırlatıp, şikâyet edebileceğimiz ve yargı önünde hesap sorabileceğimiz imasında bulunuyoruz genellikle ve çoklukla bu imâ geri adım için yeterli olabiliyor. Elbette Yeşiller Partisi daha çok çevre sorunlarına odaklanmış bir parti olduğundan güvenlik güçleri bize diğer siyasî oluşumlardan daha toleranslı davranabiliyor.

Bu sorunları aşmanın tek çaresinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve demokratik normların daha çok hayata geçmesi olarak görüyoruz. Biz her sorunun çözümün daha çok demokrasi hatta aşırı demokrasi olarak doğrudan katılıma dayanan demokrasi olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle güvenlik ile özgürlük arasındaki dengenin güvenlik lehinde değil özgürlük lehinde değişmesinin şart olduğu kanısındayız.

ÖZGÜL ERDEMLİ MUTLU¹

1. Güvenlik kuruluşlarının sivil gözetiminden ne anlıyorsunuz?

Güvenlik kuruluşlarının gözetimi çok boyutlu ve çok aktörlü bir konu... Hem dikey hem de yatay olarak ve çoklu aktörlerin aktif içinde olduğu denetim mekanizmaları tarafından gözetilmesi, denetlenmesi ve hesap sorabilir olması önemli. Gözetim ve denetim hem yapıların kendi içinde kurulan üst kurullarla, hem resmî sistem içinde (TBMM, Savunma, İçişleri, Adalet ve Maliye bakanlıkları), hem de sivil kuruluşlar (STK'lar, medya ve araştırma kuruluşları/üniversiteler tarafından) gerçekleştirilmelidir.

Güvenlik kuruluşlarının sivil yapılar, kurumlar tarafından gözetilmesi ve denetlenmesi için, öncelikli olarak bu kuruluşların sivil olmayan, daha doğrusu resmi yapılar tarafından ne derecede gözetlenebilir olduğu konusunda başlamak gerekli. Türkiye özelinde, güvenlik kuruluşlarının parlamento içindeki alt komiteler ile ilgili bakanlıkların katılımıyla kurulacak komiteler tarafından da izlenebilir olması önemli. Güvenlik kuruluşlarının gözetimi konusunun siyasetçiler, milletvekilleri, medya, uzmanlar ve siviller tarafından rahatça tartışıldığı ve sorgulanabildiği bir dönemde olduğumuz konusu bile tartışmalıdır.

Her ne kadar son 3 yılda denetleme konusunda bir ilerleme sağlanmış olsa da bunun henüz yetersiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü ilerleme, sadece önceki duruma göre düzelmeye işaret etmektedir. Yoksa nesnel kriterlerle incelendiğinde hala geçilecek uzun bir yol var. Nesnel kriterlerden kastım, Türkiye'deki durumun AB'ye, NATO ülkelerine veya bölgedeki ülkelere göre karşılaştırılmalı durumunun ötesine geçerek, "bağımsız vaka" olarak incelenmesidir. Bağımsız derken, özeli kast etmediğimi de vurgulamak isterim. Çünkü güvenlik sektörüne ilişkin çalışmalarda, ideolojik açıklamalara temel yaratırken, Türkiye örneğinin özelliği üzerinden savlar sunulmakta, teoriler geliştirilmektedir. Türkiye'nin kendisine özgü durumları, sorunları, krizleri, çatışmaları (yani özetle "tarihi bagajı") olması, salt bu sebepler yüzünden Türkiye'ye özel gözlükle bakmayı

1 Kurucu Ortak, INSIDE Danışmanlık; Araştırmacı, GLORIA ve ARI Hareketi üyesi. Yazıdaki iddialar yazarın kurumunu bağlamamaktadır.

haklı kılmaz. Türkiye’de güvenlikle ilgili yaşana gelen sorunlar, salt güvenlik çerçevesinden yapılan çözümlerin demokratik olmayan uygulamalarını haklı çıkaramaz.

Özetle güvenlik kuruluşlarının sivil gözetiminden şunları anladığımız noktada, ilerleme kaydetmiş olacağız:

- Bireyler olarak, hem malî ve idarî, hem operasyonel-fonksiyonel, hem de demokratik uygulamalar-hukukî süreçler konusunda tüm güvenlik kuruluşlarına hesap sorabilir ve onların hesap verebilir olduğu;
- STK’ların ve medyanın konuyla ilgili olarak bireyleri ve toplumu şeffaf bir biçimde bilgilendirebilir olduğu;
- Gözetim ve denetim mekanizmalarının hep kurumsal olarak dikey işlediği hem de gayri resmî açıdan sivil, yatay mekanizmaların güvenlik kuruluşlarını ve onları denetleyen kuruluşları denetleyebildiği zaman sivil gözetim anlamında mesafe almış olacağız.

2. **Bu gözetimde genelde sivil toplumun, özelde sizin kuruluşunuzun rolü nedir ve ne olmalıdır?**

Sivil toplum kuruluşlarını bu anlamda ikiye ayırıyorum: Araştırma kuruluşları/ düşünce kuruluşları ve genel STK’lar.

- Uzmanlık gerektiren konularla ilgili uzun zamandır çalışan ve bu alanda raporlar, kitaplar hazırlayan ve konferanslar veren araştırma kuruluşlarının gündem oluşturma ve bilgiye dayalı pozisyon oluşturmada kritik görevleri vardır. Birinci gruba girenler, uzmanlığın da verdiği güçle toplumun farkındalık düzeyini artırıp, aktif savunuyu yapabilirler (TESEV gibi).
- İkinci gruba girenler araştırma yapmanın ötesinde farkındalık yaratmak açısından konuya kendi gözlüklerinden bakarak açılım getirebilirler. İnsan hakları ile ilgili çalışan STK’lar güvenlik kuruluşlarının insan hakları perspektifinden denetlenmesine destek olurken, kadın konusunda çalışan STK’lar, söz konusu kurumlara kadınların katılımı, kadın-erkek eşitsizliği perspektifinden, hukuk ve demokrasi alanında çalışan STK’lar ise konuya bu pencereden bakabilirler. Tabii ki bu alanlarla sınırlı kalmadan, tüm bireyleri ve sivil örgütleri ilgilendirdiği ölçüde çoklu işbirlikleri kurulabilir ve farklı kurumların, bireylerin içinde aldığı izleme grupları oluşturulabilir.
- STK’ların bir kısmı doğrudan denetleyen birer “*watchdog*” vazifesi görürken, önemli olan daha çok tabana yayılmak amacıyla, pek çok STK’yı ve platformu işin içine dâhil etmek ve herkesi etkileyen konularda geniş katılım sağlamak

olmalıdır.

3. Güvenlik kuruluşlarının karar ve uygulamaları sorgulanmalı mıdır? Sorgulanmalı ise nasıl ve hangi yöntemlerle sorgulanmalıdır?

Elbette. Bu sorunun soruluyor olması ve soruya “hayır” cevabı verecek pek çok kişinin olması bile ilk soruda anlatmaya çalıştığım nesnel kriterlerle incelendiğinde hala yürünecek uzun bir yolumuz olduğuna işaret etmektedir.

Güvenlik kuruluşlarının uygulamaları öncelikle şu başlıklar halinde sorgulanmalıdır:

- Malî (bütçe, harcamalar, ihaleler, tedarik ve temin süreçleri);
- İnsan kaynakları (kurumlarda çalışanların cinsiyet, yaş gibi farklı grupları içermesi);
- Fonksiyonel (yetkiler, sorumluluklar..vb);
- Operasyonel (güvenlik açısından yetkinlikler, kapasiteler..vb.).

4. Güvenlik kuruluşları kime karşı sorumludur ve topluma karşı daha saydam ve hesap verebilir olmaları gerekir mi?

Bağlı olmak ve sorumlu olmak bazen farklı anlamlarda kullanılabilir. Yasalarla ve yönetmeliklerle bağlı oldukları resmi makamlara karşı sorumlulukları vardır. Ancak güvenlik kuruluşları esasen topluma ve onu oluşturan bireylere karşı sorumludur. Bağlı oldukları resmi kurumlara, üst kuruluşlara hesap vermenin ötesinde, sivillere de hesap verebilir olmalıdır.

5. Güvenlik kuruluşları ile ilişkilerinizde sorunlarla karşılaşılıyor musunuz? Bu sorunları aşmak için neler yapılmalıdır?

Karşıma birey olarak pek çok kez nedeni açıklanmadan “yasaklar” çıkıyor. Gündelik hayatta karşılaştığımız “yasaklar”, “olmazlar” yanında öğrenciyken yaptığım araştırmalarda da bilgiye erişim konusunda ciddi sıkıntılar yaşadım. Cevap alma ile ilgili gözlemediğim temel sebep bürokrasinin ötesinde konuyu bilmedikleri için başından savuşturan bir anlayışa sahip ilk referans-başvuru noktaları ve bunu böyle kabul eden edilgen ve daha ileriye sorgulamayan bireylerin sistemi devam ettirmesidir.

Yazarlar Hakkında

HAKAN ATAMAN

1970 yılında İstanbul'da doğdu. Ege Üniversitesi Felsefe Bölümünden mezun oldu. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nin ve İnsan Hakları Gündemi Derneği'nin kurucu üyesidir. Ayrıca Sivil Toplum Geliştirme Merkezinin ve Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği'nin üyesidir. "Ayrımcılığa Karşı Uluslararası İnsan Hakları Mevzuatı", "Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi", "İnsan Hakları Savunucuları", "Türkiye'de Nefret Suçları", "LGBT Hakları İnsan Haklarıdır" isimli kitaplarının yanı sıra, çeşitli dergi ve gazetelerde insan hakları konulu makaleleri yayınlanmıştır.

VOLKAN AY TAR

Bilkent Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi lisans, Binghamton'daki New York Eyalet Üniversitesi'nden Sosyoloji yüksek lisans dereceleri edindi. Sosyoloji doktora çalışmasını halen Amsterdam Üniversitesi'nde sürdürmektedir. 1998-2003 arasında New York'ta yayımlanan *Political Handbook of the World* adlı referans kitabının yardımcı editörlüğünü üstlendi. 2004-2009 arasında TESEV Demokratikleşme Programı Yöneticiliği yaptı. *Güvenlik Sektörünün Demokratik Denetimi: Türkiye ve Dünya* adlı derleme kitabı, "DCAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmaları Kitap Dizisi"nden 2005'de yayımlandı, yine bu diziden Prof. Ümit Cizre editörlüğünde yayımlanan *Almanak Türkiye 2005* kitabında eleştirel medya okuması üzerine bir makalesi yer aldı. *Metropol* adlı kitabı LM Yayınları'ndan 2005'te yayımlandı. Prof. Jan Rath ile birlikte derlediği *Gateways to the Urban Economy: Ethnic Neighborhoods as Places of Leisure and Consumption* başlıklı kitabı yayına hazırlanmaktadır. Sosyoloji dersleri verdiği Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde proje danışmanlığı da yapmaktadır.

BORA BENGİSUN

2006 yılında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu ve 2007 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Türk-Yunan İlişkileri üzerine yüksek lisans eğitimine başladı. Lambdaİstanbul LGBTT Dayanışma Derneği Hukuk Komisyonu ve Lambdaİstanbul'un bileşeni olduğu LGBTT Hakları Platformu gönüllüsü olan Bora Bengisun; LGBTT bireylere yönelik insan hakları ihlallerinin izlenmesi ve raporlanması, LGBTT Hakları Platformu Hukuk Danışma Kurulu toplantılarının ve çalışmalarının organizasyonu, LGBTT insan hakları savunucuları için güvenlik ve korunma atölyesi düzenlenmesi çalışmalarında yer almaktadır.

ÖZLEM DALKIRAN

Reklam sektöründe çalıştı ve yönetmenlik yaptı. Yayımlanan iki çevirisi: Kevin Danaher ve Roger Burbach *Hadi Bunu Küreselleştir*, Metis Yayınları, 2004 ve Kate Evans, *Acayip Havalalar*, Açık Radyo Yayınları, 2007. 1980'li yılların ortalarından bu yana insan hakları alanında aktif olarak yer alıyor. Uluslararası Af Örgütü'nün 1996'da Türkiye'de tekrar örgütlenmesinde çalıştı ve 2002'de resmî kuruluşunu gerçekleştirdiğinde başkanlığa seçildi. Uluslararası Af Örgütü-Türkiye'de iki dönem başkan olarak, kuruluşundan 2004'e kadar da medya sorumlusu ve sözcü olarak yer aldı. Halen KAMER, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Uluslararası Hrant Dink Vakfı'nın çalışmalarında görev alıyor.

DİLAVER DEMİRAĞ

1961 Kilis doğumlu yazar Yüksek Öğrenimini İşletme Üzerine yapmış olduysa da eğitimi ile ilgili bir işte çalışmadı. 1982 yılında Milliyet gazetesinde düzeltmen olarak başladığı gazeteciliğin her kademesinde görev yaptı. Son beş yıldır ise aktif gazetecilik yapmıyor. Bugüne dek Zemin, Kara, Kara Sanat, Matbuat, Birgün, Umran, Birikim, Varlık gibi dergilerde çeşitli yazıları çıktı. Yeşiller Partisinin kurucusu olan Demirağ Yeşil hareketin 22 yıldır aktivisti.

YILMAZ ENSAROĞLU

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1982 mezunu. 1970'li yıllardan beri sivil toplum hareketinin içinde. Çeşitli sendika, vakıf ve derneklerde üst düzey yöneticilik yaptı. 1992'den beri de insan hakları alanında ve ağırlıklı olarak STK'larla çalışıyor. MAZLUMDER'de Genel Başkan Yardımcılığı (1992-1996) ve Genel Başkanlık (1996-2004) yaptı. Halen İnsan Hakları Ortak Platformu Yürütme Kurulu üyesi.

BAŞAK ER

lisans derecesini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2000 yılında aldı. Avrupa Birliği'nin Jean Monnet Bursu ile gittiği Dublin Üniversitesi'nde Avrupa Ekonomisi ve Kamu Yönetimi yüksek lisansını 2002'de tamamladı. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2004 yılında ikinci yüksek lisans derecesini aldı. 2004 -2007 yılları arasında TESEV'de İyi Yönetişim Program Yöneticisi olarak çalıştı. Ocak 2007'den beri İstanbul Sanayi Odası Meslek Komitesi Şubesi Müdür Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

ÖZGÜL ERDEMLİ MUTLU

Özgül Erdemli Mutlu 2009 yılından itibaren KAGİDER'in yeni Merkezi BİZ'in Direktörü olarak çalışmaktadır. Erdemli Mutlu, daha önce Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı fonları üzerinde uzmanlaşan IN-SIDE Danışmanlık'ın Yönetici Ortağı olarak çalışmaktaydı. Özgül Erdemli Mutlu

Boğaziçi Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler derecesi, London School of Economics'den yüksek lisans diploması sahibidir. Ayrıca ABD'de Brandeis Üniversitesi'nde misafir doktora öğrencisi olarak öğrenim görmüştür. Kariyerine sivil toplum kuruluşlarında başlayan Erdemli Mutlu yurtiçinde ve yurtdışında pek çok araştırma kuruluşu ve STK'da görev almıştır: Begin Sadat Center for Strategic Studies (İsrail), ASAM (Türkiye), Council on Foreign Relations (ABD), Global Research in International Affairs, Turkish Studies Institute (ABD ve Türkiye), ARI Hareketi (Türkiye). Bunların yanısıra European Democrats, Policy Network, Atlantik Brücke ve Turkish Studies gibi uluslararası pek çok platforma aktif üye ve bazılarında Danışma Kurulu üyesi olarak katılmaktadır. Erdemli-Mutlu'nun uzmanlık alanları Ortadoğu ve Türkiye'nin AB ve ABD dış politikası ve kimlik politikaları; ilgi alanları ise demokratikleşme, sivilleşme, gençlerin ve kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal yaşama katılımı olarak sıralanabilir.

TIM PARRIT

Aslen Londra'da yaşayan Tim Parrit, Uluslararası Af Örgütü'nün Güney Asya ekibinde yer alıyor.

FERAY SALMAN

Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Şehir Planlama bölümünden 1981 yılında mezun oldu. İnsan hakları alanında yaklaşık 10 yıldır faaliyet gösteriyor. Son dört yıldır da İnsan Hakları Ortak Platformu'nun (İHOP) Genel Koordinatörlüğünü yürütüyor.

ÖZLEM ÜLKER

Lisans derecesini Uludağ Üniversitesi'nden 2007 yılında aldı. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Din Sosyolojisi yüksek lisans programına başladı. Halen Marmara Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi çalışmalarına devam etmektedir. Ocak 2009'dan beri TESEV Demokratikleşme Programı'nda yarı zamanlı olarak çalışmaktadır.

SEZEN YALÇIN

Orta öğretimini Galatasaray Lisesi'nde tamamladıktan sonra, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimi gördü. Lisansüstü eğitimi halen Paris Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de Din ve Toplum Bilimleri alanında sürdürmektedir.

AYTEKİN YILMAZ

Siyasî faaliyetleri nedeniyle 12,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Yazı faaliyetlerini hapisanede sürdürdü ve çeşitli inceleme-araştırma çalışmaları yaptı. Yayımlanmış eserleri: *Doğu'nun Talanı ve İnkârı*, Belge Yayınları, 2001); *Labirentin Sonu – İçimiz-*

deki *Hapishane*; İletişim Yayınları, 2003); *Hapishaneden öyküler ve Hapishaneden Şiirler- Derleme*; Metis Yayınları, 2005; *Hapiste Yazmak* (Derleyen) Kanat Kitap 2006. 1997'de Musa Anter Gazetecilik İnceleme Araştırma ödülünü, 1999'de MKM Film Öyküsü ödülünü, 2003'de 2. İstanbul Ulusal Kısa Film Festivali Öykü ödülünü kazandı. Sivil toplum alanındaki çalışmalarını Yüzleşme Derneği ve Mahsus Mahal Derneği'nde sürdürmektedir.

ŞANAR YURDATAPAN

Müziyen (besteci, söz yazarı, düzenleyici) ve insan hakları savunucusu Şanar Yurdatapan, 1941 yılında Susurluk'ta doğdu. 1958 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde kurdukları "Kuyruklu Yıldızlar" topluluğunda amatör olarak başlayan müzik, daha sonra mesleği haline geldi. 1980'de yurt dışında yaptıkları konuşmalar nedeniyle, eşi Melike Demirağ ile birlikte yurttaşlıktan atıldılar. Bu zorunlu sürgün 12 yıl sürdü. Bu yıllar boyunca, Newyork'tan Moskova'ya, Mexico City'den Sydney'e kadar, dünyanın her yanında konserler verdiler, toplantılara katıldılar. 1992 yılında yurda döndükten sonra müzikten koptu ve insan hakları aktivisti olarak tanındı. 1995 Ocak ayında Yaşar Kemal'in DGM'de yargılanması ile başlayan sivil itaatsizliğin girişimcisi oldu. Düşünce özgürlüğü için yaptığı çalışmalar nedeniyle İHD, MAZLUMDER ve ÇGD'nin çeşitli tarihlerde verdikleri "Düşünce Özgürlüğü" ödüllерinin yanı sıra; 2002 yılında "INDEX on Censorship"ın "Best Circumvention of Censorship" (Sansürün tekerine en iyi çomak sokma) ve Human Rights Watch'ın en büyük ödülü olan "Global Rights Defender" ödüllерine de layık görüldü. Şanar Yurdatapan'ın Düşünceye Özgürlük dizisinde yayınladığı 10 kitap ve 100'e yakın broşürü yanında, Abdurrahman Dilipak'la birlikte yazdıkları üç de kitabı var.

Güvenlik sektörü reformundan ve sektörün sivil - demokratik gözetim ve denetiminden bahsetmek, bunu gerçekleştirmesi beklenen ya da gerçekleştirmesi önünde engeller bulunan “sivil aktörleri” tanımlamayı, desteklemeyi ve güçlendirmeyi gerektiriyor. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bu sivil aktörlerden bahsedildiğinde ilk olarak akla, seçimle belirlenmiş siyaset yapıcılar (parlamento ve hükümet) ile denetimi derinleştiren yargı kurumları geliyor. Bu aktörlerin güvenlik sektörüne karşı güçlenmesi, elbette ki çok önemli bir gündem maddesi...

Ancak seçilmiş de olsa, tek başına bu 'devlet' kurumlarının güçlenmesinin, güvenlik sektörü kuruluşlarını hesap verebilir kılmaya yetmediği de çok açık. Nitekim güvenlik sektörü üzerindeki denetimin yalnızca 'tepedeki' devlet kuruluşları tarafından yürütülmesi, o denetimi biçimsel olarak 'sivil' kılabiliyor belki, ama hem gerçek anlamda sivil hem de demokratik yapmaya yetmeyebiliyor.

Bu nedenle, bu 'dikey' hiyerarşinin, 'yatay' düzlemdeki sivil aktörlerce gözetim altında tutulması yaşamsal bir gereklilik... Yani yalnızca güvenlik sektörü kuruluşlarından değil, gerektiğinde seçilmiş de olsa devlet kurumlarından 'hesap soran' saydamlık talep eden ve hak ve özgürlüklerin korunmasını isteyen sivil aktörlerin varlığı, demokratikleşmeyi gerçek anlamıyla toplumun kılcal damarlarına yayan bir anlayışın da ön koşulu olmak durumunda.

Bu sivil aktörlerden ikisi, medya ve sivil toplum kuruluşları... Güvenlik sektörü üzerine, çerçevesi yasalarca belirlenmiş 'doğrudan' denetimi gerçekleştiren hükümet, parlamento ve yargının yanında, daha 'dolaylı' sayılabilecek bir gözetimi kuracak olanlar, medya ve sivil toplum kuruluşları olarak cisimleşiyor.

Elinizdeki bu kitap, TESEV'in güvenlik sektörünün demokratik gözetimi konusunda medya ve sivil toplum kuruluşlarına yol gösterici olması umuduyla hazırlanmış olduğu iki ayrı referans kitaptan birisidir. Önceki yıllarda güvenlik sektörü kuruluşlarına ve siyaset yapıcılara yönelik benzer çalışmalar yapmış olan TESEV, bu yayınlarıyla bu kez sivil aktörlere ulaşmayı hedefliyor. Türkiye’de güvenlik sektörü reformu konusunda bilimsel ve uzun soluklu çalışmalar yapan tek kuruluş olan TESEV, böylece güvenlik sektörünün demokratik gözetiminden sorumlu tüm aktörlere ulaşmış olmayı amaçlıyor.

Sivil Toplum ve Güvenlik Sektörü Gözetimi kitabının dünya örneklerini Türkiye’deki örneklerle eş zamanlı olarak düşünen, demokratik dönüşüm sürecinde sivil aktörleri güçlendirmeye katkıda bulunan ve sorunlarla birlikte çözümleri ve alternatif yöntemleri ön plana çıkaran bir kaynak eser olarak okunması dileğiyle...